

VILNIAUS UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
CIVILINĖS TEISĖS IR CIVILINIO PROCESO TEISĖS KATEDRA

NERINGOS MICKEVIČIŪTĖS
V KURSO KOMERCINĖS TEISĖS
STUDIJŲ ATŠAKOS STUDENTĖS

MAGISTRO DARBAS

BENDRIEJI TEISMINGUMO KLAUSIMAI EUROPOS SĄJUNGOS
CIVILINIAME PROCESU

§§§

COMMON ISSUES OF JURISDICTION IN CIVIL PROCEDURE OF
EUROPEAN UNION

DARBO VADOVAS:
PROF. HABIL. DR. VALENTINAS MIKELĖNAS

RECENZENTAS:
LEKT. EGIDIJUS LAUŽIKAS

Vilnius 2007

Turinys

Ižanga.....	3
1. Teisingumo harmonizavimo Europos Sąjungoje raida, priešastys, tikslai bei bendrusius teisingumo klausimus reglamentuojančių teisės aktų taikymo sritis	6
1.1. Teisingumo harmonizavimo Europos Sąjungoje raida, priešastys, tikslai	6
1.2. Bendrusius teisingumo klausimus reglamentuojančių teisės aktų taikymo sritis ...	11
2. Įvairių teisingumo rūšių bendrųjų klausimų reglamentavimas Europos Sąjungos civiliniame procese	17
2.1. Bendrasis teisingumas.....	17
2.2. Specialusis teisingumas	19
2.3. Apsauginis teisingumas	37
2.3.1. <i>Teisingumas draudimo byloms</i>	38
2.3.2. <i>Teisingumas byloms dėl vartojimo sutarčių</i>	42
2.3.3. <i>Teisingumas byloms dėl individualių darbo sutarčių</i>	44
2.4. Išimtinis teisingumas	45
2.5. Sutartinis teisingumas	47
2.6. Lis pendens taisyklės	49
2.7. Laikinių priemonių, įskaitant apsaugos, teisingumas	51
3. Autonominis teisingumo instituto normų aiškinimas Europos Sąjungoje ir jo harmonizavimo pasaulinės tendencijos.....	54
3.1. Autonominis teisingumo normų aiškinimas Europos Sąjungoje.....	54
3.2. Teisingumo instituto harmonizavimo pasaulinės tendencijos	56
Išvados	58
Summary	60
Santrauka.....	61
Literatūros sąrašas.....	62

Ižanga

Magistro darbo temos pasirinkimą sąlygojo tiek teorinė, tiek praktinė jos reikšmė. Teorinė reikšmė pasireiškia būtinumu derinti skirtingas valstybių narių bylų su užsienio elementu teisingumo taisykles, siekiant jas harmonizuoti. Šios temos praktinė reikšmė yra keleriopa. Pirmiausiai, tiek geografiškai, tiek turinio prasme plečiantis Europos valstybių integracijai, kartu plėtojantis ir ekonominiams santykiams tarp skirtingų Europos valstybių subjektų, atsirado daug jurisdikcijos kolizijų situacijų, kai tą patį ginčą spręsti pretendavo keli skirtingų valstybių teismai. Todėl teisingumo kolizijų sprendimo harmonizavimas yra ypatingai aktualus ekonominių santykių tarp valstybių narių plėtotei bei Bendrijos vidaus rinkos funkcionavimui, kaip vieniems pagrindinių Europos Sąjungos tikslų, taip pat verslo subjektams, nes tinkamas ginčo teisingumo nustatymas nulemia, ar teismo sprendimas bus pripažįstamas ir vykdomas kitose valstybėse narėse¹. Antra, ši proceso teisės institutą reglamentuojantys Europos Sąjungos teisės aktai tampa sudėtine valstybių narių nacionalinių teisės sistemų dalimi, kurią privalo taikyti nacionaliniai valstybių narių teismai. Dėl visų šių priežasčių teisingumo kolizijų sprendimo harmonizavimas aktualus tiek Europos Sąjungos, tiek jos valstybių narių, kartu ir Lietuvos, teismų praktikai. Pasirinktos temos naujumą lemia tai, kad Lietuvių mokslininkų doktrina apie nagrinėjamą problematiką yra negausi ir tik iš dalies su ja susijusi.

Šio darbo tikslas, visų pirma, yra analizuoti teisingumo kolizijų sprendimo Europos Bendrijoje priežastis, sąlygas, tikslus. Vienas pagrindinių šio darbo tikslų yra panagrinėti teisingumo rūšių reglamentavimo bei interpretavimo ir taikymo problematiką, kartu analizuojant Europos Sąjungos bei jos valstybių narių nacionalinių teismų praktiką. Taip pat darbe siekiama apžvelgti pagrindines teisingumo kolizijų sprendimo harmonizavimo tendencijas pasaulyje

Šio magistro darbo objektas yra tik bendrieji teisingumo klausimai, reglamentuoti 1968 m. rugsėjo 27 d. Briuselio konvencijoje, 1988 m. rugsėjo 16 d. Lugano konvencijoje bei Briuselio konvenciją pakeitusiame 2000 m. gruodžio 22 d. Europos Tarybos reglamente (EB) Nr. 44/2001 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose

¹ Daugumos užsienio valstybių teisė bei tarptautinės sutartys numato, kad teismo sprendimas kitoje valstybėje nėra pripažįstamas, jeigu buvo pažeistos išimtinio teisingumo taisyklės. Tai yra vadinamoji netiesioginė jurisdikcija (angl. - *indirect jurisdiction*), kai bylą išnagrinėjusio ir teismo sprendimą priėmusio teismo kompetenciją tikrina kitos valstybės teismas, sprendžiantis užsienio valstybės teismo sprendimo pripažinimo savo valstybėje klausimą. - MIKELĖNAS, Valentinas. *Tarptautinės privatinės teisės įvadas*. Vilnius: Justitia, 2001, p. 155;

pripažinimo ir vykdymo („Briuselis I“). Todėl dėl materialinių santykių ypatumų nulemtos teisingumo taisyklių specifikos darbe nebus nagrinėjami 2000 m. gegužės 29 d. Tarybos reglamente (EB) Nr. 1346/2000 dėl bankroto bylų bei 2005 m. kovo 1 d. Tarybos reglamente (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis abiejų sutuoktinių vaikams, pripažinimo ir vykdymo („Briuselis II bis“) reglamentuojami teisingumo klausimai.

Pirmojoje darbo dalyje bus pateikiamas istorinis teisingumo harmonizavimo Europos Sąjungoje kontekstas, prielaidos, tikslai bei aptariama bendruosius teisingumo klausimus reglamentuojančių teisės aktų taikymo sritis. Antroji darbo dalis yra skirta atskirai išanalizuoti kiekvienos teisingumo rūšies reglamentavimo problematiką, kartu apžvelgiant susijusią Europos Sąjungos bei jos valstybių narių nacionalinių teismų praktiką. Ypatingas dėmesys bus skiriamas specialiajam bylų, kylančių iš individualių darbo, draudimo bei vartojimo sutarčių teisingumui, kaip užtikrinančiam svarbių silpnesnės šių santykių šalies procesinių, o kartu ir materialinių teisių įgyvendinimą. Trečiojoje darbo dalyje siekiama trumpai pristatyti teisingumo instituto vystymosi pasaulines tendencijas.

Darbe naudojami įvairūs tyrimo metodai: 1. istorinis metodas pasitelkiamas apžvelgiant teisingumo instituto harmonizavimo Europos Sąjungos teisėje genezę; 2. lyginamasis metodas, padedantis akcentuoti svarbiausius skirtumus tarp bendruosius teisingumo klausimus reglamentuojančių Europos Sąjungos teisės aktų. 3. Teleologinis metodas naudojamas analizuojant vieningo teisingumo instituto implementavimo į Europos Sąjungos valstybių narių teisės sistemas bei jo keitimosi priežastis ir tikslus bei siekiant atskleisti teisės normų turinį, taikomą teismų praktikoje. Šis metodas taip pat svarbus analizuojant reglamentavimo raidos tendencijas; 4. Lingvistinis metodas yra naudojamas siekiant nustatyti teisės normose bei teismų sprendimuose vartojamų sąvokų turinį. 5. Sisteminis metodas skirtas atskleisti aptariamo instituto teisės normų tarpusavio ryšius; 6. precedentinis metodas pasitelkiamas apžvelgiant svarbiausią Europos Teisingumo Teismo (toliau tekste – ir ETT) bei Europos Sąjungos valstybių narių nacionalinių teismų praktiką nagrinėjama tema, akcentuojant joje, remiantis autonominiu minėtų konvencijų bei Reglamento aiškinimu, pateiktą teisės normose nereglamentuotų ar ne visiškai sureglamentuotų sąvokų išaiškinimą.

Pirmiausiai, darbe remiamasi minėtais Europos Sąjungos ir kitais teisės aktais. Specialiosios literatūros pagrindinę dalį sudaro užsienio autorių doktrina, iš kurių svarbiausia: Peter North, James Fawcett „*Cheshire and Norths’s Private International Law*“,

J. Jacob „*Private international litigation*“, apžvelgianti įvairias teisingumo rūšis bei susijusią ETT ir valstybių narių nacionalinių teismų praktiką, taip pat pateikianti istorinės instituto genezės apibūdinimą, J. Hill „*The exercise of jurisdiction in private international law*“ in „*Asserting jurisdiction: International and European legal perspectives*“, pateikianti nagrinėjamo instituto reglamentavimo tendencijas pasaulyje. Lietuvių autorių doktrina yra negausi ir tik iš dalies susijusi su nagrinėjama tema, iš kurios paminėtini prof. V. Mikelėno („*Tarptautinės privatinės teisės įvadas*“) bei J. Grigienės darbai („*Jurisdikcijų konfliktai ir jų sprendimo būdai civilinėse bylose*“). Taip pat darbe yra naudojama precedentinė Europos Teisingumo Teismo bei Europos Sąjungos valstybių narių, įskaitant Lietuvos, nacionalinių teismų praktika nagrinėjama tema.

1. Teisingumo harmonizavimo Europos Sąjungoje raida, priešastys, tikslai bei bendruosius teisingumo klausimus reglamentuojančių teisės aktų taikymo sritis

1.1. Teisingumo harmonizavimo Europos Sąjungoje raida, priešastys, tikslai

Teisinis Europos Sąjungos valstybių bendradarbiavimas yra, kaip minėta, būtina veiksmingo Europos Sąjungos, jos bendrosios rinkos funkcionavimo sąlyga. Todėl Europos Sąjungos civilinio proceso vienodinimo klausimai pradėti spęsti nuo pat Europos Ekonominės Bendrijos (toliau tekste – EEB) susikūrimo 1957 metais.

Teisinį tokio bendradarbiavimo pagrindą sudarė 1957 m. kovo 25 d. Romos sutarties dėl EEB įkūrimo² 220 str., pagal kurią pirmosios šešios EEB narės įsipareigojo derėtis viena su kita, siekdamos supaprastinti formalumus, taikomus jų bendrosios kompetencijos bei specialiųjų teismų sprendimų savitarpio pripažinimui ir vykdymui. Ekspertų grupė 1960 – 1966 m. parengė konvencijos projektą, kurią pateikė valstybėms narėms patvirtinti. Konvencijos projektą lydėjo aiškinamasis pranešimas, parašytas *P. Jenard*, apėmęs kiekvieno straipsnio aptarimą³. Ekspertų grupė dar ankstyvame savo veiklos etape nusprendė, kad temos, dėl kurių jie nesutarė, neapsiribos tik formaliais pripažinimo ir įgyvendinimo reikalavimais, tokiais kaip patvirtinantys dokumentai ir jų vertimas. Tarpusavio susitarimų, jau egzistavusių tarp daugelio valstybių narių, analizė atskleidė, kad kai kurie iš jų reguliavo jurisdikciją tiesiogiai, t.y. apibrėžė pagrindus, kuriais jurisdikcija galėtų būti priimta, kai tuo tarpu kiti susitarimai reguliavo jurisdikciją tik netiesiogiai, nedarydami poveikio teismų jurisdikcijai pagal nacionalinę teisę, bet nustatydami pripažinimą ir vykdymą, tik jei tenkinami konkretūs kriterijai. Ekspertų grupė padarė išvadą, kad tam, jog teisinės apsaugos sistema Bendrijoje tenkintų bendrus valstybių narių ir jų subjektų poreikius, buvo būtina priimti konvenciją, reglamentuojančią jurisdikciją tiesiogiai, pagal kurią fiziniai ir juridiniai asmenys, įsisteigę Bendrijoje, būtų atsakovais tik padavus ieškinį vienoje iš valstybių narių, esant specialioms pagrindams; tai sąlygotų, kad valstybių narių teismų sprendimai, priimti procese, paremtame tais pagrindais, prisidėtų prie „laisvo judėjimo“, t.y. būtų pripažįstami ir

² Lietuvos Respublikos Seimas. 1957 m. kovo 25 d. Europos Ekonominės bendrijos steigimo sutartis [interaktyvus]. 2005 [žiūrėta 2007-03-10]. Prieiga per Internetą:

<http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_1?p_id=27086&p_query=&p_tr2=2>;

³ 1979 m. kovo 5 d. Jenard pranešimas dėl Konvencijos dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo bei vykdymo, priimtos Briuselyje 1968 m. rugsėjo 27 d. OL, 1979 C 59, p. 1;

vykdomi visose kitose valstybėse narėse automatiškai, kiek tai įmanoma⁴. 1968 m. rugsėjo 27 d. tuometinės šešios EEB narės⁵ pasirašė galutinai sudertą Konvenciją dėl teismų sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo bei vykdymo⁶ (toliau tekste – Briuselio konvencija), kuri įsigaliojo 1973 m.

Briuselio konvencijoje buvo išdėstytos vieningos taisyklės, reglamentuojančios daugelio civilinių procesų, kuriuose atsakovas turi nuolatinę gyvenamąją vietą ar buveinę (pagal Briuselio konvenciją) susitariančiojoje valstybėje, jurisdikciją⁷ ir nustato, kad sprendimas, priimtas valstybėje narėje, bus pripažįstamas bei vykdomas ir kitose valstybėse narėse supaprastintos procedūros tvarka⁸. Be to, siekiant dar labiau garantuoti sprendimų vykdymą Bendrijoje, 1968 m. Konvencija turėjo tokius tikslus:

a) harmonizuojant taisykles, taikomas kiekvienoje valstybėje narėje, ginčo šalims suteikti geresnes galimybes apginti savo poziciją kiekvienoje valstybėje narėje ir garantuoti joms didesnę teisinį aiškumą;

b) panaikinti teisinės procedūros skirtumus, paremtus šalių pilietybe;

c) uždrausti atsakovams, turintiems nuolatinę gyvenamąją vietą valstybėje narėje, piktnaudžiavimą civiline jurisdikcija bet kurioje susitariančioje valstybėje;

d) nustatyti mechanizmą, padėsiantį išvengti jurisdikcijos kolizijų tarp skirtingų susitariančių valstybių narių teismų (*lis pendens*)⁹;

e) užtikrinti laisvą teismo sprendimų judėjimą Bendrijoje, taip sustiprinant verslo patikimumą ir sudarant palankias sąlygas prekybai¹⁰.

Siekdamos užtikrinti, kad Briuselio konvencija būtų vienodai aiškinama kiekvienoje susitariančiojoje valstybėje, valstybės narės 1971 m. liepos 3 d. priėmė Protokolą dėl Teisingumo Teismo įgaliojimų aiškinti 1968 m. konvenciją¹¹ (toliau – Protokolas), kuriuo numatyta klausimus, susijusius su konvencijos aiškinimu, perduoti spręsti Europos Bendrijų Teisingumo Teismui. Šis protokolas įsigaliojo šešiose pirmosiose susitariančiose

⁴ JACOB, J. *Private international litigation*. London: Longman, 1988, p. 95–96;

⁵ Prancūzija, Vokietija (tuometinė VFR), Italija, Belgija, Olandija, Liuksemburgas;

⁶ 1968 m. rugsėjo 27 d. Briuselio konvencija Nr. 98/C 27/02 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose vykdymo (suvestinė redakcija). Protokolas dėl Teisingumo Teismo įgaliojimų aiškinti 1968 m. konvenciją (suvestinė redakcija). OL, 1998 C 27, p.28; pirmą kartą skelbta OL, 1968 L 304, p. 36;

⁷ *Ibidem*, 2-23 str.;

⁸ *Ibidem*, 25-49 str.;

⁹ *Cit. op.* 4, p. 96;

¹⁰ NORTH, Peter, FAWCETT, James. *Cheshire and North's Private International Law*. 13th ed. London: Butterworths, 1999, p. 183;

¹¹ 1973 m. Protokolas dėl Teisingumo Teismo įgaliojimų aiškinti 1968 m. konvenciją. OL, 1978 L 304, p. 50;

valstybėse 1975 m., Danijoje ir Jungtinėje Karalystėje jis įsigaliojo 1987 m. sausį po Prisijungimo konvencijos ratifikavimo¹².

Po Briuselio konvencijos priėmimo, į Europos Bendriją stojant naujoms narėms, buvo pasirašytos keturios prisijungimo konvencijos, kurių kiekviena skirtingu mastu pakeitė Konvenciją ir Protokolą. Pirmoji iš jų - 1978 m Konvencija dėl Danijos Karalystės, Airijos ir Jungtinės Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Karalystės prisijungimo¹³ - padarė žymius pakeitimus tiek Konvencijos, tiek Protokolo tekstuose, kurie buvo būtini dėl dviejų bendrosios teisės sistemos valstybių prisijungimo prie Briuselio konvencijos. Profesorius *P. Schlosser* parengė Prisijungimo konvencijos komentarą, suderintą su pagrindinėmis *Jenard* paruošto pranešimo idėjomis¹⁴. Antrasis dokumentas - 1982 m. Konvencija dėl Graikijos Respublikos prisijungimo¹⁵ - padarė tik nežymius formalius pakeitimus. Trečioji, sąlygojusi daugybę Briuselio Konvencijos turinio pakeitimų, yra 1989 m. Konvencija dėl Ispanijos Karalystės ir Portugalijos Respublikos prisijungimo (San Sebastijano Konvencija)¹⁶. Ir galiausiai 1996 m. Konvencija dėl Austrijos Respublikos, Suomijos Respublikos ir Švedijos Karalystės prisijungimo¹⁷, kaip ir antroji, sąlygojusi tik nežymius formalius pakeitimus¹⁸.

Kadangi Briuselio konvencijos dalyvės buvo tik Europos Sąjungos (tuometinės Europos Bendrijos toliau tekste – ir EB) valstybės narės ir šios konvencijos normos buvo taikomos, kaip ir dabar galiojančio Reglamento, tik Europos Sąjungoje (tuometinėje EB), kilo kitų Europos šalių teismų sprendimų pripažinimo ir vykdymo bei ginčų teisingumo problemų. Todėl 1988 m. rugsėjo 16 d. EB valstybės ir valstybės – EFTA (angl. - *European Free Trade Association*, lt. - ELPA) narės pasirašė Lugano konvenciją dėl teismų sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo bei vykdymo¹⁹ (toliau tekste – Lugano konvencija), kurios

¹² Cit. op. 4, p. 97;

¹³ 1978 m. spalio 9 d. Konvencija dėl Danijos Karalystės, Airijos ir Jungtinės Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Karalystės prisijungimo. OL, 1978 L 304, p. 1;

¹⁴ 1979 m. kovo 5 d. Schlosser pranešimas dėl Konvencijos dėl Danijos Karalystės, Airijos ir Jungtinės Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Karalystės prisijungimo prie Konvencijos dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo bei vykdymo ir prie Protokolo dėl Europos ETT įgaliojimų ją aiškinti, pasirašyto Liuksemburge 1978 m. spalio 9 d. OL, 1979 c 59, p. 71;

¹⁵ 1982 m. spalio 25 d. Konvencija dėl Graikijos Respublikos prisijungimo. OL, 1982 L 338, p. 17;

¹⁶ 1989 m. gegužės 26 d. Konvencija dėl Ispanijos Karalystės ir Portugalijos Respublikos prisijungimo. OL, 1989 L 285, p. 1;

¹⁷ 1996 m. lapkričio 29 d. Konvencija dėl Austrijos Respublikos, Suomijos Respublikos ir Švedijos Karalystės prisijungimo. OL, 1997 C 15, p. 1;

¹⁸ Cit. op. 9, p. 183-184;

¹⁹ 1988 m. rugsėjo 16 d. Lugano konvencija Nr. 88/592/EEC dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose vykdymo (OL 1988 L 319, p. 9);

dalyvės buvo visos Europos Bendrijos ir EFTA valstybės narės²⁰. Briuselio ir Lugano konvencijų tekstai buvo beveik identiški²¹.

2000 m. gruodžio 22 d. Europos Taryba priėmė reglamentą (EB) Nr. 44/2001 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo²² (sutrumpintai vadinamas reglamentu „Briuselis I“), įsigaliojusį 2002 m. kovo 1 d. Šis reglamentas (toliau tekste - reglamentas „Briuselis I“ arba Reglamentas) pakeitė 1968 m. Briuselio konvenciją, išskyrus pastarosios taikymo sričiai priklausančias valstybių narių teritorijas bei teritorijas, kurioms pagal Europos Bendrijos steigimo sutarties 299 str. šis reglamentas netaikomas (Reglamento 68 str. 1d.). Pavyzdžiui, Danijai ir toliau taikoma Briuselio konvencija, o šis reglamentas netaikomas (68 str. 2 d.). Taip pat, remiantis Reglamento 70 str., dvišalės sutartys tarp Europos Sąjungos valstybių narių (išvardintos 69 str.) ir toliau galioja byloms, kurioms netaikomas šis reglamentas (nepatenkančioms į Reglamento taikymo sritį, kuri aptariama kitame šios darbo dalies segmente) bei teismo sprendimams ir dokumentams, kurie yra formaliai parengti arba užregistruoti kaip autentiški dokumentai prieš įsigaliojant šiam reglamentui (Reglamentas neturi retroaktyvaus poveikio). Jis taip pat neturi įtakos jokioms konvencijoms, kuriose dalyvauja valstybės narės ir kurios konkrečiose bylose reglamentuoja jurisdikciją arba teismo sprendimų pripažinimą ir vykdymą (71 str. 1 d.), pavyzdžiui, dvišalėms valstybių narių teisinės pagalbos ir teisinių santykių sutartims, pasirašytoms su valstybėmis, nesančiomis Europos Sąjungos narėmis. Tai atspindi pagarbą valstybių narių prisiimtiems tarptautiniams įsipareigojimams ir sudaro išimtį iš Europos Sąjungos teisės viršenybės prieš kitus valstybių narių nacionalinės teisės aktus principo.

Reglamentu „Briuselis I“ siekta tokių su jurisdikcijos harmonizavimu susijusių tikslų, kurie išdėstyti Reglamento preambulėje:

1) kad Europos Sąjungos valstybių teismų jurisdikciją reglamentuotų privalomas ir tiesiogiai taikomas Bendrijos teisinis dokumentas (Reglamento preambulės 6 p.) (Briuselio ir Lugano konvencijos nebuvo tiesiogiai taikomos ir privalomos, todėl kiekviena valstybė sprendė dėl jų inkorporavimo į nacionalinę teisę ir dėl konvencijų nuostatų modifikavimo,

²⁰ Lugano Konvencijos dalyvės buvo Airija, Danija, Didžioji Britanija, Belgija, Graikija, Italija, Ispanija, Olandija, Liuksemburgas, Islandija, Austrija, Portugalija, Norvegija, Suomija, Prancūzija, Šveicarija, Švedija bei Vokietija (tuometinė VFR);

²¹ LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė*: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2005. II t., p. 547-548;

²² 2000 m. gruodžio 22 d. Europos Tarybos reglamentas (EB) Nr. 44/2001 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo. OL, 2001 L 12, p.1;

tuo tarpu Reglamentas užtikrina aukštesnį teisingumo harmonizavimo lygį Europos Sąjungoje, nes Europos Sąjungos valstybėms narėms Reglamentas galioja privalomai nuo jo įsigaliojimo ar nuo vėlesnio už pastarąjį valstybės įstojimo į Europos Sąjungą bei nėra Reglamento inkorporavimo į nacionalinę teisę ar, tuo labiau, jo modifikavimo galimybės);

2) kad Reglamento taikymo sritis apimtų visas pagrindines civilines ir komercines bylas, išskyrus aiškiai nustatytas Reglamento 1 str., kurios bus aptartos kitame šios darbo dalies segmente (7 p.);

3) bylos, kurioms taikomas Reglamentas, ir jo laikytis privalančių valstybių narių teritorijos turi būti susijusios. Atitinkamai bendrosios jurisdikcijos taisyklės turėtų būti taikomos tada, kai atsakovo nuolatinė gyvenamoji vieta yra vienoje iš valstybių narių (8 p.);

4) Jurisdikcijos taisyklės turi būti ypač nuspėjamos ir pagrįstos principu, pagal kurį jurisdikcija paprastai priklauso nuo atsakovo gyvenamosios vietos, ir šiuo pagrindu jurisdikcija turi būti visada prieinama, išskyrus keletą aiškiai nustatytų atvejų, kai bylinėjimosi objektas arba šalių autonomija pateisinama kaip kitokia susijusi aplinkybė. Turi būti aiškiai apibrėžta juridinio asmens buveinės vieta, norint pasiekti didesnio bendrųjų taisyklių aiškumo ir išvengti jurisdikcijos prieštaravimų (11 p.);

5) jurisdikcija turėtų būti nustatoma ne tik pagal atsakovo gyvenamąją vietą, bet ir pagal kitą alternatyvų jurisdikcijos pagrindą, atsižvelgiant į glaudų teismo ir bylos ryšį arba siekiant padėti tinkamai vykdyti teisingumą (12 p.);

6) kalbant apie draudimo, vartotojų ir darbo sutartis, silpnesniąją šalį turėtų ginti palankesnės tokios šalies interesams jurisdikcijos taisyklės nei bendrosios taisyklės. Pagal kitokias nei draudimo, vartotojų arba darbo sutartis teismų savarankiškumas nustatant jurisdikciją yra ribotas, ir šalių autonomija dėl Reglamente nustatytų išimtinės jurisdikcijos pagrindų turi būti gerbiama (13-14 p.);

7) siekiant harmoningai vykdyti teisingumą, reikia sumažinti vienu metu vykstančių teismo procesų galimybę ir užtikrinti, kad dviejose valstybėse narėse nebūtų priimami nesuderinami sprendimai. Reikia nustatyti aiškų ir veiksmingą *lis pendens* bylų ir susijusių ieškinių sprendimo mechanizmą, kuris taip pat padėtų išvengti dėl nacionalinių skirtumų atsirandančių problemų, kai reikia nustatyti laiką, kada byla yra laikytina dar neišspręsta. Pagal Reglamentą minėtas laikas turėtų būti atskirai apibrėžtas (15 p.);

8) užtikrinti Briuselio konvencijos ir Reglamento tęstinumą. Dėl šios priežasties Reglamente nustatytos pereinamosios nuostatos. Briuselio konvencijos tęstinumą taip pat turi užtikrinti ETT, aiškindamas Briuselio konvenciją, o 1971 m. Protokolas toliau taikomas

byloms, kurios dar nebuvo išspręstos įsigaliojus šiam reglamentui (19 p.). Pabrėžtina, kad ankstesnė ETT praktika, suformuluota aiškinant 1968 m. Briuselio konvenciją, išlieka reikšminga ir taikant reglamentą „Briuselis I“, nes Briuselio konvencijos ir Reglamento nuostatos daug kuo yra tapačios.²³

1.2. Bendruosius teisingumo klausimus reglamentuojančių teisės aktų taikymo sritis

Prieš analizuojant bendruosius teisingumo klausimus pagal teisingumo rūšis, svarbu išsiaiškinti juos reglamentuojančių minėtų teisės aktų taikymo sritį. Kadangi, kaip minėta, Briuselio ir Lugano konvencijų (toliau tekste – konvencijų) bei reglamento „Briuselis I“ nuostatos yra labai panašios, tai natūralu, kad ir jų taikymo sritys santykių turinio atžvilgiu yra identiškos, todėl yra pagrįsta visas jas aptarti kartu. Pirmiausiai, teisės aktų preambulės indikuoja, kad konvencijos ir Reglamentas yra susiję tik su susitariančiųjų valstybių tarptautine jurisdikcija, t.y. jie taikomi tik byloms, kurios turi užsienio elementą. Antra, konvencijos bei Reglamentas yra taikomi tik civilinėse ir komercinėse bylose, neatsižvelgiant į teismo pobūdį (1 str. 1d.).

Sąvoka „civilinės ir komercinės bylos“ nėra aptariamuose teisės aktuose apibrėžta, tačiau toje pačioje 1 str. dalyje sakoma, kad konvencijos ir Reglamentas netaikomi mokesčių, muitų ir administraciniams byloms. Taigi, šios bylų kategorijos žymi, kad aptariami teisės aktai netaikomi viešosios teisės byloms. Dėl šio aspekto iškyla daug problemų Anglijos teisininkams, nes jų nacionalinėje teisėje nėra aiškios ribos tarp privatinės ir viešosios teisės, skirtingai nuo kontinentinės teisės sistemos valstybių, nors ir pastarųjų atribojimo kriterijai gali tarpusavyje skirtis. Kai kurias privatinės ir viešosios teisės atribojimo gaires nurodė ETT byloje *LTU v. Eurocontrol*²⁴, kur teismas pasisakė, kad Bendrijos prasme sąvoka „civilinės ir komercinės bylos“ turėtų reikšti, kad Briuselio konvencija netaikoma situacijoms, kai viešosios valdžios institucijos veikia įgyvendindamos savo įgaliojimus. Viešosios valdžios institucija šioje byloje buvo tarptautinė organizacija, susijusi su oro saugumu; ji veikė įgyvendindama savo įgaliojimus, kai siekė surinkti iš oro kompanijų už naudojimąsi pirmosios paslaugomis mokesčius, kurie buvo privalomi ir kurių dydis buvo nustatytas vienpusiškai. Reikalavimas, kad viešosios valdžios institucijos veiktų įgyvendindamos savo

²³ *Cit. op.* 21, p. 562-563;

²⁴ Europos Teisingumo Teismo 1976 m. spalio 14 d. sprendimas byloje *C-29/76, LTU v. Eurocontrol* (1976), ECR 1541;

įgaliojimus, yra problematiškas, nes dažnai yra sunku pasakyti, ar viešosios valdžios institucijos veikia kaip privatūs subjektai ar įgyvendindamos savo įgaliojimus. ETT byloje *Netherlands State v. Rüffer*²⁵ nusprendė, kad viešosios valdžios institucija, šiuo atveju, Olandijos valstybė, veikė įgyvendindama savo įgaliojimus dėl viešojo vandens kelio, kai ji reikalavo iš Vokietijos laivo savininko padengti nuskendusio laivo ištraukimo išlaidas, net jeigu pagal Olandijos teisę įvykis buvo klasifikuojamas kaip kilęs iš privataus delikto. Byla buvo susijusi su Bendrijos koncepcija ir todėl būtų neteisinga leisti pagal Olandijos teisę ją klasifikuoti atsižvelgiant į nacionalinius kriterijus dėl Olandijos priimtų tarptautinių sutartinių įsipareigojimų, be to, daugelio susitariančiųjų valstybių byla taip pat būtų pripažįstama administracine, o bendrieji nacionalinių sistemų pagrindai yra labai svarbūs, kai sprendžiama dėl Bendrijos teisės sąvokos reikšmės. Priešingai buvo nuspręsta byloje, kai pripažinta, jog mokytojas, nors ir einantis viešąją tarnybą, nepripažintinas veikusiu disponuojant viešaisiais įgaliojimais, kai jam prižiūrint, vienas mokinys žuvo avarijoje, net jeigu pareiga prižiūrėti mokinius teko atsakovui pagal socialinio draudimo schemą^{26, 27}.

Įtraukiant „civilines“ bylas, aptariamų teisės aktų reglamentavimo sritis tampa labai plati. Ji apima daug sričių, kurios kitu atveju nepatektų, pavyzdžiui, tam tikras deliktų, darbo teisės bylas, įskaitant ginčus dėl individualių darbo sutarčių, taip pat dėl teismų paskirtų baudų, kurios priteistos privataus pareiškėjo naudai. Ji taip pat apima teismo procesus dėl išlaikymo, kas sukelia specifinių problemų. Yra specialiojo teisingumo pagrindas, susijęs su išlaikymu, dėl kurio gali būti padaryta išvada, kad su išlaikymu susijusios bylos patenka į konvencijų bei reglamento reglamentavimo sritį. Yra aišku, kad tokių bylų dalykas gali būti vienkartinės pinigų sumos arba periodiniai mokėjimai. Nėra reikšminga, ar mokėjimas yra tik šalutinis reikalavimas skyrybų procese ir ar jis turi būti atliekamas po skyrybų (net jei skyrybų procesas, kaip keičiantis civilinę būklę, nepatenka į aptariamų teisės aktų reglamentavimo sritį). Išlaikymo tema buvo aptarta ETT antrosios *De Cavel*²⁸ bylos sprendime, kur buvo pasisakyta, kad laikini kompensaciniai mokėjimai, mokami kas mėnesį vieno sutuoktinio kitam kaip teismo sprendimo dalis skyrybų byloje, yra iš principo

²⁵ Europos Teisingumo Teismo 1980 m. gruodžio 16d. sprendimas byloje C-814/79, *Netherlands State v. Rüffer* (1980), ECR 3807;

²⁶ Europos Teisingumo Teismo 1993 m. balandžio 21 d. sprendimas byloje C-172/91, *Sonntag v. Waidmann* (1993), ECR I-1963;

²⁷ *Cit. op.* 9, p. 190-191;

²⁸ Europos Teisingumo Teismo 1980 m. kovo 6 d. sprendimas byloje C-120/79, *De Cavel v. De Cavel* (1980), ECR 731;

išlaikymas. Esminis kriterijus yra tai, ar mokėjimai skirti išlaikyti sutuoktinį ir ar jie yra pagrįsti poreikiu; taigi byla patenka į konvencijų bei Reglamento reguliavimo sritį.

Kitose aptariamų straipsnių dalyse yra numatytos bylų kategorijos, kurioms konvencijos bei Reglamentas netaikomi, net jeigu tos bylos yra civilinės ar komercinės. Reikia pabrėžti, kad šios išimtys taikomos tik tuo atveju, kai atitinkamų kategorijų, kurios aptiriamos likusioje šio segmento dalyje, ginčai yra pagrindinis procesų dalykas. Šios ginčų kategorijos yra tokios:

1) *bylos, susijusios su fizinių asmenų statusu arba civiliniu veiksmu, nuosavybės teisėmis, atsirandančiomis iš santuokos, testamentų ir paveldėjimo*. Anglų teisininkams nėra lengva suprasti nuosavybės, atsirandančios iš santuokos, sąvoką, nes ji nebūdinga jų teisės sistemai ir nėra apibrėžta aptariamuose teisės aktuose. Šią spragą užpildo *Schlosser* pranešimas, kuris skirtas išskirti santuokinio nuosavybės režimo sampratą civilinės teisės sistemos valstybėse, todėl yra nustatytos specialios taisyklės dėl separacijos ar bendrosios jungtinės nuosavybės. ETT *De Cave*²⁹ bylos sprendime pasisakė, kad nuosavybės teisės, kylančios iš santuokos, apima ne tik santuokinį režimą, bet taip pat bet kokius santykius, kylančius tiesiogiai iš santuokos ar ištuokos. Teismas turėjo omenyje laikinųjų apsaugos priemonių išimtį (turto areštą), vykstant skyrybų procesui Prancūzijos teisme. ETT taip pat nusprendė, kad ieškinyje dėl vyro galimybės tvarkyti savo žmonos nuosavybę turi būti laikomas glaudžiai susijusiu su šalių nuosavybės santykiais, kylančiais iš santuokos, ir todėl nepatenka į konvencijų ir Reglamento taikymo sritį³⁰.

Kyla didelių problemų, taikant šiuos principus bendrosios teisės sistemos kontekste. Anglijos teisėje, kaip minėta, neegzistuoja kontinentinis santuokinio turto režimo ekvivalentas, o jam bendrieji nuosavybės teisės principai ir konvencijos bei Reglamentas bus taikomi, pavyzdžiui, ginčo tarp žmonos ir įkaito turėtojo banko dėl santuokos metu įgyto ir vyro įkeisto nekilnojamojo turto atveju. Situacija, kai sutuoktinis yra įpareigotas atlikti vienkartinį mokėjimą, kaip dalį skyrybų proceso sprendimo, yra labiau komplikuoata. Remiantis ETT sprendimu *Van Den Boogaard v. Laumen*³¹ byloje, jeigu mokėjimo tikslas yra užtikrinti buvusių sutuoktinių išlaikymą, byla pateks į konvencijos (ir Reglamento) taikymo sritį. Kita vertus, jeigu pagrindinis ieškinio tikslas yra turto dalybos, o ne išlaikymas, jis bus susijęs su „nuosavybės teisėmis, kylančiomis iš santuokos“ ir todėl nepateks į

²⁹ *Ibidem*;

³⁰ *Cit. op.* 10, p. 191-192;

³¹ Europos Teisingumo Teismo 1997 m. vasario 27 d. sprendimas byloje C-220/95, *Van Den Boogaard v. Laumen* (1997), ECR I-1147;

aptariamų teisės aktų reglamentavimo sritį. Mokėjimo tikslą galima nustatyti remiantis teismo argumentacija: „Jeigu priteisiami mokėjimai yra skirti įgalinti vieną sutuoktinį apsirūpinti, remiantis kiekvieno iš sutuoktinių poreikiais ir pajamomis, sprendimas bus susijęs su išlaikymu“. Tas pats atskyrimo principas yra taikomas, kai sprendžiama dėl turto, tokio, kaip santuokos metu įgytas namas, nuosavybės teisės perleidimo skyrybų proceso metu³².

2) *bankrotui, byloms, susijusioms su nemokių bendrovių ar kitų juridinių asmenų likvidavimu, teisiniams susitarimams, kompromisiniams susitarimams bankroto atveju ir analogiškiems procesiniams veiksams*³³. Harmonizuojant bylų su užsienio elementu teisingumą bei teismo sprendimų civilinėse bei komercinėse bylose pripažinimą ir vykdymą Europos Bendrijos mastu, siekta kad tiksliai procesai, kylantys tiesiogiai iš bankroto ar artimai su juo susiję, nepatektų į aptariamų konvencijų bei Reglamento taikymo sritį. *Gourdain v. Nadler*³⁴ byloje ETT nusprendė, kad Prancūzijos teisės nuostata, pagal kurią bankroto administratoriaus gali būti pareikalauta daryti įmokas, skirtas suformuoti dalį įmonės rezervo, skirto įmonės skoloms padengti, pakliūna į aptariamąją išimtį, nes teisinis šio ieškinio pagrindas, pagal Prancūzijos teisę priskiriamas bankroto teisei, yra labai glaudžiai susijęs su likvidavimo procedūromis.

Bankroto administratoriaus reikalavimas trečiajai šaliai, siekiant susigrąžinti turtą, laikomą bankrutavusiojo aktyvais, priešingai, nėra laikomas susijusiu su bankrotu, kaip pagrindiniu dalyku, ir todėl nepatenka į aptariamąją išimtį. Toks reikalavimas yra labiau susijęs ne su bankroto teise, bet su faktu, kad trečioji šalis yra vienintelis registruotas nekilnojamojo turto valdytojas pagal turto buvimo vietos teisę³⁵.

3) *Socialiniam draudimui* (1 straipsnio 2 dalies c punktas) ;

4) *Arbitražui*. Arbitražo sprendimai negali būti įvykdyti taikant aptariamąs konvencijas bei Reglamentą. ETT pasisakė, kad aptariamai teisės aktai netaikomi sprendimams, priimamiems pagal ieškinius dėl arbitražo sprendimo panaikinimo, pakeitimo ar pripažinimo. Vis dėlto išimties taikymo sritis yra dar platesnė. Priimdamas sprendimą *Marc Rich & Co v.*

³² *Cit. op.* 10, p. 192-193;

³³ Kad bankroto byloms reglamentas „Briuselis I“ netaikomas, pripažinta ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. lapkričio 8 d. nutartis civilinėje byloje *H. Hansel v.c. Mortensen Mantel Kostume Kleider GmbH v. AB „Dainava“*, Nr. 3K-7-404, kat. 130.3;

³⁴ Europos Teisingumo Teismo 1979 m. vasario 22 d. sprendimas byloje C-133/78, *Gourdain v. Nadler* (1979), ECR 733;

³⁵ *Cit. op.* 10, p. 193;

*Società Italiana PA*³⁶ byloje, ETT išaiškino, kad išimtis yra taikoma visoms su arbitražu susijusioms byloms, įskaitant procedūras, inicijuotas Anglijos teismuose dėl arbitro paskyrimo. Ar ginčas nepatenka į konvencijų bei Reglamento taikymo sritį, nustatoma atsižvelgiant vien tik į ginčo dalyką. Faktas, kad vykstant bylos nagrinėjimui, nustatomas tik preliminarus (pirminis) ginčo dalykas, neturi įtakos išimties taikymui. Iš to darytina išvada, kad bylinėjimuisi, susijusiam su arbitro paskyrimu, taikoma išimtis, net jeigu tame procese buvo iškeltas tik preliminarus arbitražinės sutarties ar išlygos egzistavimo ar galiojimo klausimas. Vis dar lieka neaiškumų dėl to, kada ginčo dalykas patenka į išimtį dėl arbitražo. Be jokių išlygų į išimtį patenka, pagal ETT praktiką, ginčai, kurie yra šalutiniai, kylantys arbitražiniame procese, tokie kaip arbitro paskyrimas ar pakeitimas, arbitražo vietos ar termino, skirto priimti arbitražinį sprendimą, nustatymas. Laikinių priemonių pagal konvencijų 24 str. ar pagal Reglamento 31 str., užtikrinančių arbitražinį procesą ar sprendimą, skyrimo klausimas nėra šalutinis arbitražinio proceso atžvilgiu, bet sprendžiamas paraleliai pastarajam. Laikinosios apsaugos priemonės yra susijusios ne su pačiu arbitražo procesu, bet su įvairių teisių apsauga. Anglų teismai tokias laikinas apsaugos priemones priskyrė teismo proceso išimtis, kurios yra arbitražinio proceso dalis, bei išimčiai iš proceso, skirto arbitražo proceso ir sprendimų, tokių kaip arbitražo išlaidų atlyginimas, reguliavimui ir užtikrinimui, kas atrodo visiškai suderinama su ETT aiškinimu. Vis dėlto Anglijos teisėjas pasisakė, kas išimtis yra platesnė ir apima bylas, patenkančias į tarptautinių konvencijų, reglamentuojančių arbitražą, taikymo sritį. Lieka neaišku, ar procedūros dėl arbitražinių susitarimų įvykdymo (pareiškiant, kad šalis privalo dėl ginčo sprendimo kreiptis į arbitražą ir/ar uždraudžiant procedūrą pradėti ar tęsti užsienyje) patenka į išimtį. ETT *Marc Rich*³⁷ bylos sprendime nenusprendė, ar kai iškyla arbitražinio susitarimo egzistavimo ar jo galiojimo klausimas (ne kaip preliminarus), jis patenka į aptariamą išimtį. Iškilus situacijai, kai arbitražinio susitarimo egzistavimo ar galiojimo klausimas yra tik preliminarus byloje, kuri pati nepatenka į konvencijų (ar Reglamento) taikymo sritį, yra palaikomas požiūris, kad šis preliminarus klausimas taip pat sudaro išimtį iš nagrinėjamų teisės aktų taikymo srities. Vadinas, jeigu procedūra dėl arbitražinio susitarimo įvykdymo patenka į išimtį, ši taisyklė galioja ir ginčams dėl arbitražinio susitarimo egzistavimo ar galiojimo. Tai patvirtino ETT vėlesnėje byloje, vienareikšmiškai pasisakydamas, kad Briuselio konvencija netaikoma

³⁶ Europos Teisingumo Teismo 1991 m. liepos 25 d. sprendimas byloje C-190/89, *Marc Rich & Co v. Società Italiana PA* (1981), ECR I-3855;

³⁷ *Ibidem*;

sprendimams dėl arbitražinio susitarimo galiojimo, kadangi teisiškai nėra pagrįsta šalims įsakyti nebetęsti arbitražo procedūros³⁸. Tai rodo, kad ginčai, susiję su šiais reikalavimais, taip pat patenka į Briuselio konvencijos bei Reglamento taikymo išimtį. Tačiau vien tik faktas, kad preliminarus arbitražinės išlygos galiojimo klausimas yra išspręstas neigiamai (arbitražinė išlyga yra negaliojanti), neleidžia spręsti apie pareiškimo esmės patekimą į konvencijų ir Reglamento taikymo išimtį³⁹.

³⁸ Europos Teisingumo Teismo 1998 m. lapkričio 17 d. sprendimas byloje C-391/95, *Van Uden Maritime BV (t/a Van Uden Africa Line) v. Kommanditgesellschaft in Firma Deco-Line and others* (1998), ECR I-07091;

³⁹ *Cit. Op.* 10, p. 194-195;

2. Įvairių teisingumo rūšių bendrųjų klausimų reglamentavimas Europos Sąjungos civiliniame procese

2.1. Bendrasis teisingumas

Bendrojo teisingumo nustatymo taisyklės yra išdėstytos Briuselio konvencijos bei Reglamento dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo 2 straipsniuose⁴⁰. Asmenims, turintiems nuolatinę gyvenamąją vietą vienoje iš valstybių narių, byla keliama nuolatinės atsakovo gyvenamosios vietos valstybės teismuose, neatsižvelgiant į atsakovo pilietybę. Taigi nustatant bendrąjį teisingumą, yra taikomas ne atsakovo pilietybės, o jo nuolatinės gyvenamosios vietos (angl. - *domicile*) principas, leidžiantis lanksčiau reaguoti į atsakovo faktinio buvimo vietos pasikeitimus, dažnai glaudžiau susijęs su ginčo santykiais nei pirmasis. Atsakovo nuolatinės gyvenamosios vietos tam tikroje valstybėje narėje faktas nustatomas ieškinio padavimo momentu ir tam nustatyti nepakanka vien tik atsakovo faktinio buvimo valstybėje narėje⁴¹. Šio straipsnio antroji dalis papildo pirmąją, pabrėždama, kad asmenims, kurie nėra valstybės narės, kurioje jie turi nuolatinę gyvenamąją vietą, piliečiai, taikomos tos pačios jurisdikcijos taisyklės, kaip ir tos valstybės piliečiams.

Reikia pažymėti, kad pagal Briuselio konvencijos 52 str. 1 d. ir pagal Reglamento 59 str. 1 d. valstybės narės teismas, nustatydamas, ar toje valstybėje yra nuolatinė atsakovo gyvenamoji vieta, vadovaujasi savo nacionaline teise (lot. - *lex fori*). Pavyzdžiui, Danijos Karalystės, kurioje, kaip minėta, Briuselio konvencija ir tebėra taikoma, teismas, nustatydamas, ar atsakovas turi nuolatinę gyvenamąją vietą Danijos Karalystėje, remsis Danijos vidaus teise. Aptariamų straipsnių 2 dalyse nustatyta taisyklė, kuri taikoma, kai atsakovo nuolatinė gyvenamoji vieta yra kitoje valstybėje narėje, nei susitariančioji valstybė, kurios teisme yra iškelta byla. Tuomet teismas, sprenddamas dėl atsakovo nuolatinės gyvenamosios vietos kitoje valstybėje narėje, taikys pastarosios valstybės narės nacionalinę (taigi užsienio) teisę, o ne *lex fori*. Konvencijos bei Reglamento 3 str. nustatyta, kad tokiu atveju taikomos taisyklės, išdėstytos Konvencijos II antraštinės dalies 2-6 skirsniuose ir atitinkamai Reglamento II skyriaus 2-7 skirsniuose. Taigi susitariančių valstybių teismams draudžiama remtis savo nacionalinėmis civilinio proceso taisyklėmis, nustatant jurisdikciją

⁴⁰ *Cit. op.* 10, p. 199;

byloms, kai atsakovas turi nuolatinę gyvenamąją vietą valstybėje narėje, kas akivaizdžiai pabrėžiama aptariamų straipsnių antrosiose dalyse. Pažymėtina, kad ši taisyklė taikoma nepriklausomai nuo pareiškėjo gyvenamosios vietos. Iš to seka, kad, pavyzdžiui, asmuo, turintis nuolatinę gyvenamąją vietą Japonijoje, nors ir neturėdamas nuolatinės gyvenamosios vietos susitariančiojoje valstybėje, taip pat galės paduoti ieškinį nuolatinę gyvenamąją vietą vienoje iš valstybių narių turinčiam atsakovui, remiantis Briuselio konvencijos II antraštinės dalies 2-6 skirsniuose (Reglamento II skyriaus 2-7 skirsniuose) išdėstytomis taisyklėmis⁴².

Taigi, darytina išvada, kad fizinių asmenų nuolatinės gyvenamosios vietos nustatymui nei Briuselio konvencija, nei Reglamentas „Briuselis I“ nenumato jokių bendrų kriterijų, palikdama tai nacionalinių įstatymų leidėjų kompetencijai, kas sukelia teismams daug problemų, taikant užsienio teisę, kadangi kiekvienos susitariančios valstybės nacionalinėse teisės sistemose nuolatinės gyvenamosios vietos nustatymo kriterijai skiriasi⁴³.

Tuo tarpu pagal Briuselio konvencijos 53 str. 1 dalį juridinio asmens ar fizinių ir juridinių asmenų asociacijos nuolatine gyvenamąja vieta laikoma jų buveinė, kurią nustatydamas, teismas taiko tos valstybės tarptautinės privatinės teisės taisykles (taip pat gali tekti taikyti užsienio teisę). Taigi ir šiuo atveju, Briuselio konvencijoje nenumačius bendrų buveinės nustatymo kriterijų, susitariančiųjų valstybių teismams kildavo sunkumų, nes kai kuriose valstybėse juridinio asmens buveinė nustatoma remiantis veiklos, verslo, kitose – inkorporavimo⁴⁴ (angl. *incorporate* – įregistruoti, įteisinti) - principu. Pagal Konvencijos 53 straipsnio 2 dalį valstybės tarptautinės privatinės teisės taisyklėmis remiamasi ir nustatant, ar patikėto turto valdymo bendrovė yra įsikūrusi valstybėje narėje, kurios teisme iškelta byla (pagal Reglamento 60 str. 3 d. teismas, nustatydamas ar bylos nagrinėjimo vietos valstybėje narėje yra patikėtas turtas, taiko savo tarptautinės privatinės teisės taisykles). Tuo tarpu reglamento „Briuselis I“, kaip numatyta jo preambulės 11 punkte, siekiant didesnio bendrųjų taisyklių aiškumo bei išvengti jurisdikcijos prieštaravimų, 60 str. 1 d. atskirai detalizuojama juridinio asmens ar fizinių arba juridinių asmenų asociacijos nuolatinio buvimo vietos (buveinės) sąvoka, nustatant baigtinį buveinės nustatymo kriterijų sąrašą: a) oficiali buveinės vieta arba b) centrinė administracija; arba c) pagrindinė verslo vieta. Taigi Reglamento

⁴² *Cit. op.* 10, p. 196;

⁴³ Pavyzdžiui, Anglijoje fizinio asmens nuolatinė gyvenamoji vieta bus, jei asmuo yra Anglijos gyventojas (*resident*) ir turi esminių ryšių (*substantial connection*) su šia šalimi. Kitur nuolatine gyvenamąja vieta laikoma valstybė, kur yra asmens namai.- GRIGIENĖ, Jurgita. *Jurisdikcijų konfliktai ir jų sprendimo būdai civilinėse bylose. Teisė*, 2004, Nr. 50, p.43-51;

⁴⁴ Juridinio asmens buveinės koncepcija, gerai žinoma kontinentinės (civilinės) teisės sistemos valstybėse, neturi atitiktens bendrosios teisės sistemai priklausančioje Anglijos teisėje, kurioje naudojama įmonės inkorporavimo vietos samprata [*Cit. op.*10, p. 188];

preambulėje užsibrėžtas tikslas buvo įgyvendintas. Išlyga yra padaryta Jungtinei Karalystei ir Airijai, kuriose „oficialia buveinės vieta“ yra laikomas „registruotas biuras arba, jeigu tokio biuro niekur nėra, įregistravimo vieta ar, jeigu tokios vietos niekur nėra, vieta, pagal kurios teisę yra įsteigta bendrovė“ (Reglamento 60 str. 2 d.) .

Briuselio konvencijos ir Reglamento 4 str. numatyti atvejai, kai atsakovas neturi nuolatinės gyvenamosios vietos susitariančiojoje valstybėje. Tokiu atveju kiekvienos valstybės narės teismas, nustatydamas jurisdikciją, taikys savo nacionalines civilinio proceso normas, kurios palankesnės ieškovui, nei Konvencijose ar Reglamente išdėstytos taisyklės. Tačiau teismams yra numatyta pareiga atsižvelgti į išimtinio teisingumo (Briuselio konvencijos 16 str., Reglamento 22 str.), o Reglamente - ir į jo 23 str. reglamentuoto sutartinio teisingumo nustatymo taisykles. Taigi aptariami teisės aktai pripažįsta ir juose nereglamentuotą jurisdikciją išimtiniais atvejais. Šios išimties laikymasis yra ypatingai svarbus sprendimų vykdymui ir jurisdikcijos atsisakymui, remiantis *lis pendens* taisykle. Nors aptariami straipsniai ir nemini, yra ir daugiau išimčių iš šios taisyklės: Briuselio konvencijos 17, 18 str. reglamentuoti susitarimai dėl jurisdikcijos bei Konvencijos 12 ir 15 bei Reglamento 13, 17 bei 21 str. numatyti griežčiau reglamentuoti (dėl tikslo apginti silpnesnės šalies interesus) susitarimai dėl jurisdikcijos iš draudimo, vartojimo bei individualių darbo santykių kylantiems ginčams nagrinėti. Šių straipsnių taikymui atsakovo gyvenamosios vietos susitariančiojoje valstybėje turėjimas taip pat nėra būtina sąlyga⁴⁵.

Briuselio konvencijos bei Reglamento 4 straipsnių antrosiose dalyse nustatytos ieškovo, reiškiančio valstybės narės teisme ieškinį prieš atsakovą, neturintį valstybėje narėje nuolatinės gyvenamosios vietos, procesinių teisių pasirinkti bylą nagrinėsiantį teismą ribos. Nepaisant ieškovo pilietybės, susitariančiojoje valstybėje nuolatinę gyvenamąją vietą turintis asmuo turi teisę pasinaudoti *lex fori* galiojančiomis jurisdikcijos taisyklėmis tokia pačia apimtimi, kaip ir ieškinio padavimo vietos valstybės pilietis.

2.2. Specialusis teisingumas

Specialiojo teisingumo nustatymo taisyklės, numatančios išimtį iš aptartų bendrosios jurisdikcijos principų⁴⁶, suteikiančios teisę ieškovui savo nuožiūra paduoti ieškinį ir ne pagal

⁴⁵ *Cit. op.* 10, p. 197, 198;

⁴⁶ Europos Teisingumo Teismo 1980 m. sausio 17 d. sprendimas byloje 56/79, *Zelger v. Salintri* (1980), ECR 89;

atsakovo fizinio asmens nuolatinę gyvenamąją vietą ar juridinio asmens buveinę, reglamentuojamos Briuselio konvencijos 5 - 6a ir Reglamento 5-7 straipsniuose. Taigi visais specialiojo teisingumo atvejais išlieka ieškovo galimybė pareikšti ieškinį ir pagal bendrojo teisingumo nustatymo taisykles, bet jam suteikiamos ir kitos alternatyvos (todėl specialusis teisingumas dar vadinamas alternatyviuoju). Žodžiais „gali būti keliami“ tai ir norima pabrėžti - jokių būdu jie nereiškia teismo diskrecijos teisės atsisakyti teisingumo. Ši teisingumo rūšis yra pateisinama tuo, kad tik ji suteikia jurisdikciją valstybės narės teismui, labiau nei atsakovo nuolatinės gyvenamosios vietos teismas susijusiam su byla. Pažymėtina, kad specialiosios teisingumo kolizijų sprendimo taisyklės taikomos tik tais atvejais, kai atsakovas turi nuolatinę gyvenamąją vietą vienoje iš susitariančiųjų valstybių. Šios taisyklės skirtos spręsti ne tik tarptautines (tarp valstybių narių), bet ir nacionalines (vienos valstybės narės viduje) teisingumo kolizijas ir gali būti aiškinamos, kaip nurodančios susitariančios valstybės dalies teismų jurisdikciją. Pavyzdžiui, nors teisės norma numato Jungtinės Karalystės teismų jurisdikciją, bet bylos kontekstas gali žymėti, kurios šios valstybės dalies (Anglijos, Škotijos ar Šiaurės Airijos) teismams byla bus teisinga⁴⁷.

Pirmieji specialiosios jurisdikcijos atvejai, numatyti Briuselio konvencijos ir Reglamento 5 straipsnio 1 punkte, yra tokie:

- ieškiniai dėl reikalavimų, susijusių su sutartimis, gali būti pareiškiama ir atitinkamos prievolės įvykdymo vietos teismuose (lot. - *forum loci solutionis*). Vieningos autonominės prievolės įvykdymo vietos sąvokos Briuselio konvencija visiškai neįtvirtino, o Reglamentas, sulaukus gausios kritikos, reformavo 5 str. 1d., detalizuodamas prievolės įvykdymo vietos sąvoką sutarties dalyko pagrindu. Jeigu sutartis yra susijusi su prekių pardavimu, pagal Reglamento 5 str. 1 dalies b punktą prievolės įvykdymo vieta laikoma valstybė narė, į kurią prekės buvo arba turėtų būti pristatomos pagal sutartį, o jeigu sutarties dalykas yra paslaugų teikimas – valstybė narė, kurioje paslaugos buvo arba turėtų būti suteiktos pagal sutartį.

Kol Reglamente atsiradusio detalizavimo nebuvo, ETT 1976 m. sprendime byloje *Tessili v. Dunlop*⁴⁸ išaiškino, kad atitinkamos „prievolės įvykdymo vieta“ turi būti apibrėžta atsižvelgiant į teisę, taikytiną atitinkamai prievolei pagal teisės kolizijų taisykles, kurias taiko bylą nagrinėjantis teismas, vadinasi, į bylą nagrinėjančio teismo tarptautinės privatinės teisės normas. Tai sudarė prielaidas priimti nesuderinamus sprendimus identiškose bylose.

⁴⁷ *Cit. op.* 10, p. 200;

⁴⁸ Europos Teisingumo Teismo 1976 m. spalio 6 d. sprendimas byloje C-12/76, *Tessili Italiana Como v. Dunlop AG* (1976), ECR 1473; BOGDAN, Michael. *The Brussels jurisdiction and enforcement convention : an EC Court casebook*. 1sted.. The Hague: Kluwer, 1996, p. 15;

Daugeliu atveju tarp valstybių narių teisės normų nebus kolizijos nustatant, ar tam tikras atvejis yra susijęs su sutartimis. Tačiau *Peters*⁴⁹ byloje buvo priešinga situacija, kai jos nagrinėjimo metu iškilo klausimas, ar prievolė mokėti pinigus, kilusi iš santykių tarp asociacijos ir jos narių, patenka į Briuselio konvencijos 5 str. 1 d. taikymo sritį, nes ne pagal visų valstybių narių nacionalinę teisę tokie santykiai yra laikomi sutartiniais. Vis dėlto ETT nusprendė, kad tai pakliūna į aptariamo Briuselio konvencijos straipsnio taikymo sritį. Teismas suformulavo „santykių, susijusių su sutartiniais“, koncepciją ir pasisakė, kad ji apima santykius, kai egzistuoja glaudus ryšys, panašus į egzistuojantį tarp sutarties šalių. Byloje *Jakob Handte & Co GmbH v. Traitements Mecano – Chimiques*⁵⁰ ETT nepalaikė Prancūzijos teismo sprendimo, nesuteikęsio sąvokai „ginčai, susiję su sutartimis“ savarankiškos reikšmės, pozicijos, kuria ginčas tarp gamintojo ir perpirkėjo dėl produkto defektų arba jo netinkamumo naudoti pagal tikslią paskirtį laikytas sutartiniu, kadangi nebuvo jokių sutartinių santykių tarp šalių, nes pardavėjas neprisiėmė jokių sutartinių išipareigojimų perpirkėjo atžvilgiu. Be to, gamintojo atsakomybės prigimtis yra laikoma ne sutartine, o deliktine daugumos susitariančiųjų valstybių teisinėse sistemose. Daugelyje valstybių narių nepripažįstama ir deliktinė gamintojo atsakomybė perpirkėjui dėl pačiam produktui dėl jo defektų arba jo netinkamumo naudoti pagal tikslią paskirtį padarytos žalos. Deliktinė atsakomybė pagal Briuselio konvencijos ar pagal Reglamento 5 str. 3 d. gamintojui galėtų kilti, tik jei netinkamos kokybės produktu žala būtų padaryta pačiam perpirkėjui arba kitam jo turtui (ieškiniai dėl netinkamos kokybės produktais padarytos žalos atlyginimo). ETT byloje *Réunion Européenne SA v. Spliethoff's Bevrachtingskantor BV*⁵¹ nusprendė, kad ieškiny, pareikštas krovinio gavėjo vežėjui jūra, kurio registruotas biuras yra Olandijoje, dėl kompensacijos už žalą, padarytą pervežant jūra ir sausuma, remiantis pakrovimo važtaraščiu, išduotu kompanijos, kurios registruotas biuras yra Australijoje, nepatenka į Konvencijos 5 str. 1 d. taikymo sritį, nes pakrovimo važtaraštis neparodo jokių savanoriškų sutartinių santykių tarp gavėjo ir vežėjo. Vis dėlto, toks ieškiny patenka į Briuselio konvencijos bei Reglamento 5 str. 3 d. taikymo sritį⁵². Byloje *SPRL Arcado v. SA Haviland*⁵³, kurioje buvo

⁴⁹ Europos Teisingumo Teismo 1983 m. kovo 22 d. sprendimas byloje C -34/82, *Martin Peters Bauunternehmung GmbH v. Zuid Nederlandse Aannemers Vereniging* (1983), ECR 987;

⁵⁰ Europos Teisingumo Teismo 1992 birželio 17 m. d. sprendimas byloje C-26/91, *Jakob Handte & Co GmbH v. Traitements Mecano – Chimiques des Surfaces SA* (1992), ECR I – 3967;

⁵¹ Europos Teisingumo Teismo 1998 m. spalio 27 d. sprendimas byloje C-51/97, *Réunion Européenne SA v. Spliethoff's Bevrachtingskantor BV* (1999), I L Pr. 205;

⁵² *Cit. op.* 10, p. 201, 202;

⁵³ Europos Teisingumo Teismo 1988 m. kovo 8 d. sprendimas byloje C-9/87, *SPRL Arcado v. SA Haviland* (1988), ECR 1539;

reiškiami reikalavimai dėl sumokėjimo už prievolės pagal atstovavimo sutartį atlikimą ir dėl neteisėto išankstinio šios sutarties nutraukimo, ETT pripažino abu reikalavimus patenkančiais į ginčų, susijusių su sutartimis, koncepcijos sritį: pirmąjį, kaip paremtą sutartimi, antrąjį (labiau problematišką, nes atsakovai jį kildino iš kvazidelikto), kadangi paremtą sutartinės prievolės protingai pranešti apie sutarties nutraukimą neįvykdymu. Teismas grindė savo išvadas Romos Konvencija dėl sutartinės prievolės taikytinos teisės⁵⁴, kuri neabejotinai klasifikuoja tokius reikalavimus kaip sutartinės prigimties.

Kitas probleminis klausimas – ar ieškiniai dėl restitucijos patenka į 5 str. 1 d. taikymo sritį. Byloje *Kleinwort Benson Ltd v. Glasgow City Council*⁵⁵ ETT atsakė priimti sprendimą šiuo klausimu, teigdamas, kad pastarasis kilo Jungtinės Karalystės vidaus ginčo kontekste pagal nacionaliniu aktu modifikuotą konvenciją, o ne pagal Briuselio konvenciją ir sugrąžino bylą spręsti Anglijos teismams. Anglijos Lordų Rūmų narių dauguma nustatė principą kad reikalavimas taikyti restituciją gali pakliūti į Briuselio konvencijos 5 str. 1 d. taikymo sritį, tik jei jis yra paremtas specifinėmis sutartinėmis prievolėmis, kurių įvykdymo reikalaujama teismo proceso metu⁵⁶. Šioje byloje buvo reikalaujama sugrąžinti pinigus, sumokėtus pagal preliminariąją sutartį, kuri po to buvo pripažinta negaliojančia *ab initio* abiejų šalių sutikimu. Reikalavimas buvo pagrįstas nepagrįsto praturtėjimo koncepcija, o ne konkrečia sutartine prievole ir, atsižvelgiant į tai, nepateko į aptariamo Briuselio konvencijos straipsnio 1 d. taikymo sritį, tuo labiau, kad sutartis abipusiu sutarimu buvo pripažinta negaliojančia ir todėl, neatsiradus prievolei mokėti, 5 str. 1 d. netaikytina. Restitucijos reikalavimai, pagrįsti sutarties pažeidimu dėl to, kad atsakovas neatliko mokėjimų pagal galiojančią sutartį, tam tikrose teisės sistemose yra klasifikuojami kaip sutartiniai, taigi sutartinių prievolių koncepcija gali būti labai plati. Lordas *Nicholls* išreiškė savo nepritarimą, pabrėždamas, kad daugumos teisinių sistemų siauresnis 5 str. 1 d. aiškinimas reiškia, kad reikalavimas atlyginti nuostolius už sutarties neįvykdymą patenka į 5 str. 1 d. taikymo sritį, tuo tarpu papildomas alternatyvus restitucijos reikalavimas jau nepatenka į 5 str. 1 d. taikymo sritį. Šio sutartinės prievolės principo taikymas kelia susirūpinimą, žvelgiant už reikalavimo taikyti restituciją ribų. Iškyla klausimas, ar ieškinys dėl draudimo ar perdraudimo sutarčių pripažinimo

⁵⁴ 1980 m. Konvencija dėl sutartinės prievolės taikytinos teisės (Konsoliduota redakcija). Pirmasis protokolai dėl teisingumo teismo jurisdikcijos aiškinti 1980 m. konvenciją (Konsoliduota redakcija). Antrasis protokolai, suteikiantis teisingumo teismui įgaliojimus aiškinti 1980 m. konvenciją (Konsoliduota redakcija). OL, 2005 C 334, p. 1-27;

⁵⁵ Europos Teisingumo Teismo 1995 m. kovo 28 d. sprendimas byloje C-346/93, *Kleinwort Benson Ltd v. Glasgow City Council* (1996), ECR I-615;

⁵⁶ Anglijos Lordų Rūmų 1999 m. sprendimas byloje *Kleinwort Benson Ltd v. Glasgow City Council* (1999), 1 AC 153;

negaliojančiomis dėl atskleidimo pareigos netinkamo atlikimo ar neatlikimo ikisutartinių santykių etape patenka į 5 str. 1 d. taikymo sritį. Buvo suvokta, kad teisė pripažinti sutartį negaliojančia šiais pagrindais kyla pagal teisingumo (*equity*) taisyklės ir todėl nepatenka į aptariamąsias nuostatas taikymo sritį. Vis dėlto buvo pasiūlyta, kad ši teisė pripažinti sutartį negaliojančia taip pat galėtų būti suformuluota kaip sutartinė prievolė siaurąja prasme ir tada pakliūtų į 5 str. 1 d. taikymo sritį.

*ETT Effer v. Kantner*⁵⁷ byloje nusprendė, kad teisingumu pagal 5 str. 1 d. ieškovas gali pasiremti net ir esant ginčui tarp šalių dėl sutarties, kuria paremtas ieškinys, egzistavimo. Tokiu atveju teismas, jeigu ieškinys tenkina 5 str. 1 d. reikalavimus, negali atsisakyti teisingumo ir, tik išnagrinėjęs bylą, gali priimti sprendimą, kad sutartis tarp šalių nebuvo sudaryta. Jeigu ieškovas remiasi neigiamu pareiškimu, kad jokia sutartis santykiuose su atsakovu neegzistuoja ir atsakovas siekia priversti įvykdyti neegzistuojančią sutartinę prievolę, pasirinktas remiantis 5 str. 1 d. teismas gali savo iniciatyva ištirti savo jurisdikciją, įskaitant ir klausimus dėl sutarties egzistavimo, ir nuspręsti, kad byla nėra teisinga jam. *Effer* byla buvo susijusi su ieškiniu dėl sutartinės prievolės įvykdymo, jos metu iškilo preliminarus (pirminis) klausimas dėl sutarties egzistavimo. Panašiai ir *Boss Group Ltd. v. Boss France SA*⁵⁸ Anglijos Apeliacinis teismas pritaikė 5 str. 1 d., nustatydamas savo jurisdikciją ištirti ieškovo negatyvų pareiškimą, kad jokia sutartis tarp jo ir atsakovo neegzistuoja ir kad pastarasis tik siekia priversti pareiškėją įvykdyti neegzistuojančią sutartinę prievolę. Tuo atveju, kai sutarties egzistavimo klausimas byloje yra vienintelis bylos dalykas, taikant Lordų Rūmų *Kleinworth Benson*⁵⁹ bylos sprendime suformuluotą principą, kad ginčas turi būti paremtas konkrečiomis sutartinėmis prievolėmis, negalima laikyti, kad toks pareiškimas atitinka šį reikalavimą, vadinasi, pareiškimas nepatenka į 5 str. 1 d. taikymo sritį. Teisėjas Lordas *Goff* taip pat išreiškė rimtų abejonių dėl bendros taisyklės, kad teismas gali turėti jurisdikciją spręsti ginčą dėl sutarties galiojimo. Tuo labiau, kad lieka neaišku, kokia būtų tokios prievolės įvykdymo vieta⁶⁰.

Prievolių daugialypumo problema (kai prievolės gali turėti skirtingas įvykdymo vietas) kyla ginčų dėl sudėtingų sutartinių santykių atvejais ir nei Briuselio konvencija, nei

⁵⁷ Europos Teisingumo Teismo 1982 m. kovo 4 d. sprendimas byloje C-38/81, *Effer Spa v. Kantner* (1982), ECR 825;

⁵⁸ Anglijos Apeliacinio Teismo sprendimas byloje *Boss Group Ltd. V. Boss France SA* [1997], 1 WLR 351;

⁵⁹ *Cit. op.* 56;

⁶⁰ *Cit. op.* 10, p. 203-204;

Reglamentas nenumato, kuriai iš prievolių teikti pirmenybę. ETT bylos *De Bloos v. Bouyer*⁶¹ sprendime teismas suformulavo Bendrijos koncepciją nagrinėtos prievolės klausimu. Jis pasisakė, kad 5 str. 1 d. nurodo ne į kiekvieną sutartinę prievolę, bet tik į sutartinę prievolę, formuojančią teisinio proceso pagrindą, tokią, kurią prisiima atsakovas pagal sutartį ir kurios neatlikimu remiasi pareiškėjas. Taigi Anglų teismai turėjo jurisdikciją byloje, kur atsakovai iš Vokietijos neįvykdė prievolės protingai pranešti kontrahentui Anglijos įmonei apie išimtinės distribucijos sutarties nutraukimą⁶². Kyla problemų nustatant atitinkamą prievolę tais atvejais, kai pareiškėjas siekia negatyvaus pripažinimo, t.y. pripažinimo, kad jis nėra atsakingas už sutartinės prievolės atlikimą, nes kita šalis taip pat nesilaikė sutarties sąlygų. Buvo pasiūlyta, kad nustatant atitinkamą prievolę, turėtų būti atsižvelgiama į šią sąlygą, o ne į pareiškėjo prievolę įvykdyti sutartį. Konkrečių sutarčių atveju galima lengvai nustatyti prievolės rūšį. Vis dėlto gali prireikti nustatyti, ar susitarimas tarp šalių nebuvo pakeistas vėlesne sutartimi, nustatančia atskiras sutartines prievoles, kurių viena remiamasi pareiškime. Be to, jeigu pareiškėjas reikalauja žalos atlyginimo, turi būti nuspręsta, ar pareiškimas apima savarankišką sutartinę prievolę (ir todėl patenka į 5 str. 1 d. taikymo sritį) ar jis apima naują prievolę, pakeičiančią neįvykdytą sutartinę prievolę (kuri nepatektų į 5 str. 1 d. taikymo sritį). Vis dėlto nėra galutinai sutariama tarp skirtingų valstybių narių teisinių sistemų atstovų dėl to, kuri iš šių situacijų yra pagrindas reikalauti kompensacijos pagal aptariamus teisės aktus, todėl ši klausimą palikta spręsti nacionaliniams teismams, taikant savo nacionalinės privatinės teisės taisykles.

Kyla problemų dėl *De Bloos*⁶³ sprendime suformuluoto požiūrio, nes pareiškėjas gali paduoti keletą ieškinių dėl skirtingų prievolių įvykdymo skirtingose valstybėse. Šią problemą ETT sprendė *Shenavai v. Kreischer*⁶⁴ byloje, kurios sprendime pasisakė, kad teisėjas turi identifikuoti pagrindinę prievolę, kuria pagrįstas reikalavimas ir pagal kurią nustatomas teisingas teismas. Jeigu visos prievolės turi būti atliktos toje pačioje valstybėje, nėra poreikio identifikuoti pagrindinę prievolę. Vis dėlto prievolių atlikimo vieta gali būti ir keliose valstybėse. Be to, ne visada įmanoma nustatyti pagrindinę prievolę. Šiuo atveju arba skirtingos prievolės būtų pagrindas kelių skirtingų valstybių teismų jurisdikcijai, arba visos

⁶¹ Europos Teisingumo Teismo 1976 m. spalio 6 d. sprendimas byloje C-14/76, *De Bloos v. Bouyer* (1976), ECR 1497;

⁶² *Medway Packaging Ltd. V. Meuer Maschinen GmbH & Co KG* [1990] 2 Lloyds Rep.112, CA;

⁶³ *Cit. op.* 61;

⁶⁴ Europos Teisingumo Teismo 1987 m. sausio 15 d. sprendimas byloje 266/85, *Shenavai v. Kreischer* (1987), ECR 239;

prievolės būtų vienos valstybės teismo, kuriame ieškinys pareikštas pirmiausiai, teisingumo pagrindas.

Prievolės įvykdymo vieta nustatoma, kaip jau minėta, taikant teismo vietos valstybės tarptautinės privatinės teisės normas. *Tessili v. Dunlop*⁶⁵ byloje ETT pasisakė, kad nacionalinis teismas, kuriame yra pareikštas ieškinys, privalo nustatyti nagrinėjamiems teisiniams santykiams taikytiną teisę pagal savo kolizinių normų taisyklės bei atsižvelgdamas į sutartinės prievolės įvykdymo vietos teisę. Kaip minėta, Reglamento 5 str. 1 d. jau yra apibrėžta, kas laikytina prievolės įvykdymo vieta, kai sutarties dalykas yra prekių pardavimas ar paslaugų teikimas. Nors tai ir labai dažnai pasitaikantis komerciniuose santykiuose sutarties dalykas, tačiau dar nemažos dalies svarbių sutarčių rūšių (pvz., autorinių sutarčių) įvykdymo vieta ir Reglamente liko neregamentuota. Tas pats bendras požiūris, nustatant sutarties įvykdymo vietą, yra taikomas didžiojoje Europos Sąjungos dalyje. Pirmiausiai galioja sutarties įvykdymo vietos, aiškiai aptartos pačių šalių susitarime, pasirinkimas, kuriam netaikomi jokie formos reikalavimai, numatyti Briuselio konvencijos 17 str. ar Reglamento 23 str., net jeigu toks susitarimas lems konkretaus teismo jurisdikciją. Vis dėlto yra tam tikri formos reikalavimai, siekiant išvengti fiktyvios prievolės įvykdymo vietos nustatymo. Jeigu toks susitarimas yra skirtas ne nustatyti vietą, kur atsakingas už prievolės įvykdymą asmuo faktiškai turi įvykdyti jam priskirtą sutartinę prievolę, bet tikrai nustatyti, kad tam tikros vietos teismai turi jurisdikciją ginčams dėl sutarties, tokiam susitarimui taikomi Briuselio konvencijos 17 str. ar Reglamento 23 str. nustatyti formos reikalavimai⁶⁶. Tikrasis sutarties tikslas gali būti nustatytas iš to, ar pasirinkta teismo vieta turi ryšį su sutartimi ir su joje nustatyta prievole, bei su prievolėmis, kurios pagal savo prigimtį ar dėl geografinių faktų gali būti įvykdytos tik konkrečioje valstybėje⁶⁷. Vienintelė kita sąlyga yra, kad nustatantis sutartinės prievolės įvykdymo vietą susitarimas turi būti galiojantis pagal sutarčiai taikytiną teisę. Antra, nesant aiškaus susitarimo, yra galimas numanomas šalių pasirinkimas. Tai sutarčių aiškinimo klausimas. Trečia, jei susitarimas nepateikia atsakymo, kur yra prievolės įvykdymo vieta, kiekvienos susitariančios valstybės teismas taiko savo tarptautinės privatinės teisės taisyklės, kurios apibrėžia sutartinės prievolės vykdymo vietą.

⁶⁵ Cit. op. 48;

⁶⁶ Europos Teisingumo Teismo 1997 m. vasario 20 d. sprendimas byloje 106/85, *Mainschiffahrts-Genossenschaft eG (MSG) v. Les Gravières Rhénanes SARL* (1997), ECR I-911;

⁶⁷ *Ibidem*;

Šiame etape taikytinos teisės klausimas gali tapti lemiamu, kadangi šios nacionalinės taisyklės kartais pateikia skirtingus sprendimus⁶⁸.

*Tessili*⁶⁹ buvo pirmą Briuselio konvencijos taikymo byla, kurią išsprendė ETT. Atsisakymas išaiškinti Bendrijos apibrėžimą ir nacionalinės teisės taikymas šioje byloje yra pateisinami dėl specifinių aplinkybių. Šiuo požiūriu ETT nesivadovavo tolimesniuose savo sprendimuose, tiek aiškindamas šį, tiek kitus jurisdikcijos pagrindus. Vis dėlto *Tessili* taisyklė buvo patvirtinta ETT, net ir suvokiant, kad jis gali lemti teisingumą teismui, kuris neturi glaudžiausio ryšio su byla, taip pat lemti taikytiną teisę, kuri sąlygoja ieškovo įmonės galimybę paduoti ieškinį valstybėje, kurioje ji yra įsikūrusi. Vadinasi, ši taisyklė gali būti pernelyg palanki vienai iš šalių ir taip sugriauti šalių santykių pusiausvyrą. Kad išvengtų tokios šalių padėties disproporcijos bent dalies ginčų atveju ir buvo įtvirtinti bendrieji prievolės įvykdymo vietos nustatymo kriterijai Reglamente 44/2001.

Jeigu prievolės įvykdymo vieta yra keliose skirtingose valstybėse narėse, atsižvelgiant į Anglijos Apeliacinio teismo sprendimą *Boss Group Ltd. v. Boss France SA*⁷⁰, valstybių narių teismai įgyja jurisdikciją, jeigu prievolė, kuria grindžiamas ieškinys, turi būti įvykdyta toje valstybėje narėje, net jeigu ši prievolė gali būti atliekama ir kitos valstybės narės teritorijoje. Negatyvios prievolės, numatančios išimtinės distribucijos teikėjui pareigą netiekti jokiam kitam ūkio subjektui, įvykdymo vieta pagal teismų praktiką laikoma kiekviena valstybė narė, kas lemia, kad kiekvienos valstybės narės teismui yra teisinga byla dėl negatyvaus pripažinimo, kad distribucijos susitarimas neegzistuoja. Toks aiškinimas lemia neigiamą rezultatą, nes šios kategorijos bylos tampa teisingos labai dideliame valstybių narių teismų skaičiui, kurių dalis yra visiškai nesusiję su byla⁷¹.

Analizuojant susijusią Lietuvos teismų praktiką, paminėtinas Lietuvos Aukščiausiojo teismo (toliau LAT) sprendimas byloje *UAB „Bleiras“ v. „TIMA TRANSPORTS“*. Ieškinyje ir kasaciniame skunde ieškovas nurodė, kad atsakovas, Prancūzijos įmonė, veikė nesąžiningai, nes tarėsi su ieškovu - Lietuvos įmone - dėl transporto priemonių pardavimo, nebūdamas jų savininkas; pirkimo – pardavimo sutartis nebuvo sudaryta, todėl ieškovas reikalavo sumų, kurias atsakovas iš pirmojo įgijo kaip nepagrįstą praturtėjimą, pastarajam sumokėjus už transporto priemones (restitucijos reikalavimas). LAT pasisakė, jog „ieškovas, siekdamas savo pažeistų teisių gynimo, nesiremia sandoriu, nekelia argumentų dėl bylos

⁶⁸ *Cit. op.* 10, p. 205-207;

⁶⁹ *Cit. op.* 21;

⁷⁰ *Cit. op.* 58;

⁷¹ *Cit. op.* 10, p. 208;

teisingumo nustatymo, taikant sutarties vykdymo vietos taisykles. Pripažintina, kad nurodytos aplinkybės neatitinka Reglamento 5 punkte nustatytos specialios jurisdikcijos bylų dėl sutartinių ginčų nagrinėjimo prievolės vykdymo vietos teismuose sąlygų. Kitų specialios ar išimtinės Lietuvos Respublikos teismų jurisdikcijos pagrindų teismai taip pat nenustatė“, todėl bylos teisingumas nustatytinas remiantis ne specialiosios, o bendrosios jurisdikcijos taisykle – pagal atsakovo nuolatinę gyvenamąją vietą⁷². Šios bylos sprendimas identiškas minėtam Anglijos Lordų Rūmų 1999 m. sprendimui byloje *Kleinwort Benson Ltd v. Glasgow City Council*, tačiau bylų aplinkybės yra skirtingos. Aptariamoje LAT nagrinėtoje byloje nebuvo šalių abipusio susitarimo pripažinti sutartį negaliojančia *ab initio* (niekine). Taip pat restitucijos reikalavimas buvo pagrindinis, o ne šalutinis byloje. Reikia pridurti, kad sutartis gali būti sudaryta ne tik raštu, bet oferta (šiuo atveju visos kainos sumokėjimas) bei akceptas (kainos priėmimas už konkrečią priešpriešinę prievolę) gali pasireikšti ir konkludentiniais veiksmais (tai, kad sutarties sudarymo metu atsakovas dar nebuvo transporto priemonių savininkas, sutartį daro sąlygine). Todėl negalima teigti, jog pirkimo - pardavimo sutartis tarp šalių nebuvo sudaryta ir kad atsakovui nebuvo atsiradusi prievolė įvykdyti sutartį. Todėl restitucijos reikalavimas buvo pagrįstas konkrečia sutartine prievole ir ginčo teisingumas nustatytinas pagal sutarties įvykdymo vietos taisyklę.

Pagal Briuselio konvencijos 5 str. 1 d. ieškiniai dėl reikalavimų, susijusių su individualiomis darbo sutartimis, pareiškiama toje susitariančiojoje valstybėje, kurioje yra pagal sutartį samdomo asmens įprastinė darbo vieta (vadinasi, ieškinio pareiškimo vietai neturi reikšmės, pavyzdžiui, tai, kad faktinis ieškinio pagrindas atsirado darbuotojui laikinai esant stažuotėje)⁷³. Šia taisykle pirmiausiai siekta suderinti jurisdikciją su taikoma sutarčiai teise. Romos konvencija dėl sutartinėms prievolėms taikytinos teisės⁷⁴ turi specialią nuostatą dėl individualių darbo sutarčių. Ji nustato, kad nesant aiškaus šalių pasirinkimo, taikytina tos valstybės, kurioje darbuotojas paprastai atlieka savo darbą, teisė. Antra, siekta įgyvendinti Briuselio konvencijos tikslą apsaugoti silpnesnės šalies interesus.

⁷² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. kovo 6 d. nutartis civilinėje byloje „*Bleiras*“ v. „*TIMA TRANSPORTS*“, Nr 3K-3-170, kat. 130.1.2 (S);

⁷³ Specialios nuostatos dėl individualių darbo sutarčių į Konvencijos 5 str. 1 dalį įtrauktos tik 1989 m. Prisijungimo Konvencija, įtvirtinant ETT 1982 m. gegužės mėn. 26 d. sprendime 133/81, *Ivenel v. Schwab* (1982), ECR 1891 ir *Shenavai v. Kreischer* (*cit. op.* 64) sprendime suformuluotą Briuselio konvencijos aiškinimo taisyklę.- *Cit. op.* 16. Nors sprendimas Ivenel byloje buvo susijęs su situacija, kai darbuotojas atlieka darbo funkcijas keliose valstybėse narėse, bet ši taisyklė tinka ir situacijai, kai darbuotojas savo darbą atlieka vienoje valstybėje narėje – *cit. op.* 10, p. 208;

⁷⁴ *Cit. op.* 54;

Su šios nuostatos taikymu susijusios trys problemos. Pirmiausiai, individualios darbo sutarties sąvoka nepateikta Briuselio Konvencijoje. Vis dėlto yra aišku, kad šis terminas yra priešingas kolektyvinėms sutartims tarp darbdavių ir darbuotojų atstovų. *Shenavai*⁷⁵ byloje (ji buvo susijusi su architekto reikalavimu sumokėti atlyginimą už gyvenamųjų namų plano sudarymą) ETT turėjo nuspręsti, ar byla buvo susijusi su įdarbinimu. Jeigu taip, taikytinas *Ivenel*⁷⁶ byloje suformuluotas principas, priešingu atveju – *De Bloos*⁷⁷ bylos principas. ETT nusprendė, kad tai nebuvo darbo sutartis ir taikė *De Bloos* principą. Teismas pasisakė, kad darbo sutartims būdingi konkretūs ypatumai, išskiriantys jas iš kitų sutarčių tipų: pirmosios sukuria tęstinius ryšius, sąlygojančius darbuotojo pareigą laikytis darbdavio veiklos organizavimo tvarkos, joms būdinga konkreti darbų atlikimo vieta, kur taikomos privalomos taisyklės ir kolektyvinės sutartys. Santykiai tarp darbo sutarties šalių apibūdinti kaip darbuotojo subordinacija darbdaviui⁷⁸.

Antra problema yra susijusi su situacija, kai darbuotojas dirba keliose susitariančiose valstybėse. Dabartinėje Briuselio konvencijos suvestinėje redakcijoje 5 str. 1 d. yra išdėstyta taisyklė, kad tokiu atveju bylą darbuotojas gali inicijuoti įprastinės darbuotojo darbo vietos⁷⁹ teismuose. Įprastinės darbo vietos nustatymas yra nacionalinių teismų kompetencija, tačiau jiems būtina atsižvelgti į faktines aplinkybes, kurioje valstybėje narėje savo darbo funkcijas darbuotojas atlieka daugiausiai laiko ir ar darbuotojas turi buveinę, kur jis organizuoja savo darbą bei į kurią grįžta po kiekvienos komandiruotės į užsienio valstybę. *Rutten v. Cross Medical* byloje ETT prapažino, kad darbuotojo įprastinė darbo vieta buvo Nyderlanduose, nes čia jis praleido 2/3 darbo laiko (tik 1/3 kitose keturiose valstybėse), turėjo tarnybines patalpas ir grįždavo po komandiruočių.

Galiausiai trečioji problema yra susijusi su situacija, kai darbuotojas įprastai savo darbą atlieka keliose valstybėse narėse. 1989 m. papildyta Konvencijos 5 str. 1 d. skelbia, kad jei darbuotojas įprastai savo darbo funkcijas atlieka keliose valstybėse narėse, ieškinį jis gali pareikšti ir valstybės, kurioje buvo arba yra jį pasamdžiusi įmonė, teisme⁸⁰. Šia nuostata siekta užtikrinti, kad teisingumas pagal 5 str. 1 d. neatitektų dalimis keleto valstybių narių teismams. Be to, šalies, kurioje yra darbuotoją įdarbinusios įmonės vieta, teisė paprastai yra

⁷⁵ *Cit. op.* 64;

⁷⁶ *Cit. op.* 73;

⁷⁷ *Cit. op.* 59;

⁷⁸ *Cit. op.* 10, p. 208-209;

⁷⁹ Įprastinės darbo vietos taisyklė suformuluota ETT 1997 sausio 9 d. sprendime C-385/95, *Rutten v. Cross Medical* (1997), ECR I-57;

⁸⁰ Taisyklė suformuluota ETT 1989 m. vasario 15 d. sprendime 32/88, *Six Constructions v. Humbert* (1989), ECR 341;

taikoma, jeigu šalys nėra susitarusios dėl kitos taikytinos teisės. Nėra reikalaujama, kad vieta, kurioje yra įprastinė darbuotojo darbo vieta, būtų valstybė narė. Tuo tarpu yra akivaizdu, kad valstybė, kurioje yra ar buvo darbuotoją įdarbinusi įmonė, turi būti valstybė narė. Įmonės verslo vietą šiame kontekste ketinta suvokti siaurąja prasme, kaip apimančią struktūrinį vienetą – filialą, agentūrą - neturinčius teisinio subjektiškumo. Jeigu tokia vieta nuo darbo atlikimo laiko iki paduodant ieškinį pasikeičia, ieškinį galima paduoti naujos įmonės veiklos teismui. Apsauginė nuostatos prigimtis matoma iš fakto, kad darbuotojas gali inicijuoti bylą jį įdarbinusios įmonės vietos teisme, tuo tarpu darbdavys negali šia taisykle pasinaudoti. Jeigu darbuotojas įprastai neatlieka savo darbo jokiaje valstybėje narėje, darbdavys turės inicijuoti bylos nagrinėjimą darbuotojo nuolatinės gyvenamosios vietos teisme, remiantis Briuselio konvencijos 2 str.⁸¹

Reglamentu 44/2001 yra įvykdyta su individualiomis darbo sutartimis susijusių bylų jurisdikcijos reglamentavimo reforma, priskiriant šias bylas apsauginio teisingumo rūšiai ir paskiriant tam atskirą Reglamento 5 skirsnį (18-22 str.). Dėl šių priežasčių šios kategorijos bylų teisingumas plačiau bus aptartas kitame šios darbo dalies segmente, analizuojant apsauginį teisingumą.

- Briuselio konvencijos ir Reglamento 5 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad dėl reikalavimų, susijusių su išlaikymu, ieškinys gali būti pareikštas vietos, kurioje išlaikymo gavėjas (kreditorius) nuolat ar paprastai gyvena, teismuose, siekiant dažniausiai silpnesnei santykių šaliai nustatyti palankesnio teisingumo išlaikymo byloms alternatyvą. Tuo tarpu oficialaus Briuselio konvencijos vertimo į lietuvių kalbą tekste yra padaryta didelė klaida, sąlygojanti priešingą rezultatą – vertimo tekste numatyta paprastai stipresnei šaliai palankesnė „vietos, kurioje nuolat ar paprastai gyvena išlaikymo teikėjas“ jurisdikcija⁸². Tiek pagal Konvenciją, tiek pagal Reglamentą numatyta, jeigu tas išlaikymo reikalavimas yra gretutinis byloje dėl asmens statuso (pvz., skyrybų procese), tai teismui, kuris pagal savo teisę turi jurisdikciją nagrinėti pastarąsias bylas, teisingas ir išlaikymo klausimas, išskyrus atvejus, kai teisingumas priklauso išimtinai nuo vienos iš šalių pilietybės. Kai yra reikalavimas pakeisti dėl išlaikymo priimtą sprendimą, remiantis išlaikymo šalių materialinės padėties pasikeitimu, kreditorius taip pat turi alternatyvią bendrajam teisingumui galimybę

⁸¹ Cit. op. 10, p. 209-210;

⁸² Lietuvos Respublikos Seimas. 1968 m. Briuselio konvencija dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose vykdymo (suvestinė redakcija) Protokolas dėl Teisingumo Teismo įgaliojimų aiškinti 1968 m. konvenciją (suvestinė redakcija) (98/C 27/02) [interaktyvus]. 1998-01-26 [žiūrėta 2007-03-10]. Prieiga per Internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_1?p_id=45068&p_query=&p_tr2=2>;

kreiptis į savo nuolatinės arba įprastinės gyvenamosios vietos teismus. Kita vertus, debitorius gali inicijuoti pradinio sprendimo dėl išlaikymo pakeitimą tik pagal bendrosios jurisdikcijos taisykles – pagal atsakovo – šiuo atveju kreditoriaus – nuolatinę gyvenamąją vietą. Reglamente planuojama numatyti dar vieną teisingumo išlaikymo byloms pagrindą: kur išlaikymo reikalavimas yra šalutinis nagrinėjant bylą dėl tėvų pareigų vaikams, teismas, kuriam teisingas pastarasis ginčas, taip pat turės jurisdikciją spręsti ir išlaikymo klausimus⁸³.

ETT suteikė „išlaikymo prievolės kreditoriaus“ sąvokai autonominę Bendrijos sąvoką, kuri apima bet kokią asmenį, reikalaujantį išlaikymo, įskaitant asmenį, pirmą kartą reiškiantį ieškinį dėl išlaikymo⁸⁴, kurio naudai dar gali būti nepriimtas sprendimas dėl išlaikymo priteisimo. Šis specialiosios jurisdikcijos pagrindas, numatydamas galimybę paduoti ieškinį ir pagal įprastinę (ne tik nuolatinę) ieškovo gyvenamąją vietą yra palankesnis pareiškėjui nei kiti 5 str. numatyti pagrindai ir atrodo labiau panašus į silpnesnės šalies interesų gynimui skirtas apsauginės jurisdikcijos priemonės. Taip pat pareiškėjo nuolatinės gyvenamosios vietos taisyklė pagrįsta ir tos vietos teismo geriausiomis galimybėmis nustatyti kreditoriaus poreikius⁸⁵. „Bylos dėl išlaikymo“ sąvoka, didžiausia šios kategorijos bylų definicinė problema, buvo trumpai aptarta aiškinant nagrinėjamų teisės aktų taikymo sritį. Pažymėtina tai, kad kai išlaikymo pareiga kyla ne iš teismo sprendimo, o iš sutarties, byla pakliūs į 5 str. 1 d., o ne 2 d. taikymo sritį⁸⁶.

- Bylos, susijusios su civilinės teisės pažeidimu, deliktu ar tariamu deliktu, pagal Briuselio konvencijos bei Reglamento 44/2001 5 str. 3 d. yra teisingos vietos, kurioje buvo padarytas pažeidimas, teismams (lot. – *forum delicti*). ETT, užpildydamas įstatymo spragą, suteikė aptariamai Briuselio konvencijos nuostatai plačią autonominę reikšmę, 1976 m. sprendime byloje *Bier v. Mines de potasse d'Alsace*⁸⁷ (beje, tai buvo pati pirmoji byla, kurioje ETT taikė autonominią Briuselio konvencijos aiškinimą) pasisakydamas, kad tais atvejais, kai veiksmų, galinčių sukelti deliktinę ar iš kvazidelikto kylančią atsakomybę, atsitikimo ir tokiais veiksmais sukeltos žalos atsiradimo vietos nesutampa, sąvoka „vieta, kur

⁸³ DUNCAN, W. Jurisdiction to Make and Modify Maintenance Decisions – The Quest for Uniformity. In *Intercontinental Cooperation through Private international law. Essays in memory of Peter E. Nygh*; edited by Talia Einhorn and Kurt Siehr. The Hague: TMC Asser Press, 2004; p. 92;

⁸⁴ Europos Teisingumo Teismo 1997 m. kovo 20 d. sprendimas byloje C - 295/95, *Farrell v. Long* (1997), ECR I-1683;

⁸⁵ *Cit. op.* 3, p. 25;

⁸⁶ *Cit. op.* 14, p. 101-102;

⁸⁷ Europos Teisingumo Teismo 1976 m. lapkričio 30 d. sprendimas byloje 21/76, *Bier v. Mines de potasse d'Alsace* (1976), ECR 1735;

įvyko žalą sukėlęs įvykis“ Konvencijos 5 straipsnio prasme turi būti suprantama, kaip apimanti ir žalos atsiradimo vietą, ir žalą sukėlusių veiksmų atlikimo vietą. ETT šią išvadą padarė įsitikinęs, kad daugelis valstybių narių teisinių sistemų taikė tokį dvigubą *forum delicti* pagrindą. Tai sąlygojo, kad bylą atsakovui galima inicijuoti ieškovo pasirinkimu arba žalos atsiradimo vietos teisme arba veiksmų, sukėlusių žalą, vietos teisme. Nustatęs šį dvigubą teisingumo pagrindą, ETT pradėjo detalizuoti sąvoką „vieta, kur žala atsirado“. Taigi *Dumez v. Hessische Landesbank*⁸⁸ byloje ETT konstatavo, kad vieta, kur atsirado žala, kilusi tik netiesiogiai iš ankstesnio delikto, negali būti įtraukta į vietos, kur įvyko žalą sukėlęs įvykis, koncepciją. Šis siaurinamasis požiūris lemia tvirto ryšio tarp žalą sukėlusio įvykio ir vietos, kur atsirado pastarojo padariniai, išsaugojimą, efektyviai atmetant galėjusį atsirasti bet kokią netiesioginį poveikį. Kitą žingsnį ETT žengė byloje *Marinari v. Lloyd's Bank*⁸⁹, nusprenddamas, kad net jeigu nukentėjusioji šalis, patyrusi netiesioginę žalą kitoje valstybėje narėje, iš tikrųjų patyrė tiesioginę žalą teismo vietos valstybėje, tokia netiesioginė žala vis dėlto negali būti įtraukta į sąvokos „vieta, kur atsirado žala“ apibrėžimą ir dėlto negali sudaryti nepriklausomo teisingumo pagrindo⁹⁰.

Nevienodas delikto suvokimas įvairiose valstybėse narėse (ypač tarp valstybių - bendrosios ir civilinės teisės sistemų atstovių) kėlė skirtingo 5 str. 3 d. taikymo srities suvokimo pavojų. Tokią riziką sumažino ETT, bylos *Kalfelis v. Schröder and others*⁹¹ sprendime sukonstruodamas naują „bylų, susijusių su civiliniu teisės pažeidimu, deliktu ar kvazideliktu“ Bendrijos teisės koncepciją. Šioje byloje nuspręsta koncepciją susieti su ieškiniais, kuriais siekiama nustatyti atsakovo atsakomybę. Taigi, pavyzdžiui, ši bylų kategorija neapima ieškinių, kuriuos kreditorius pareiškia, siekdamas anuliuoti nuosavybės dovanojimo sandorį, atliktą skolininko, kuriuo pastarasis tariamai pažeidė kreditoriaus teises (lot. – *actio Pauliana*)⁹². Nebuvo abejonių dėl to, kad kreditoriui padaryta žymi žala tokiais skolininko apgaulingais veiksmais ir kad ieškinyje buvo tiesiogiai nukreiptas ne tik prieš skolininką, bet ir prieš trečiąją šalį, kuri gavo naudos iš tokio skolininko veiksmo. Tačiau

⁸⁸ Europos Teisingumo Teismo 1990 m. sausio 11 d. sprendimas byloje C-220/88, *Dumez v. Hessische Landesbank* [1990], ECR I-49;

⁸⁹ Europos Teisingumo Teismo 1995 m. rugsėjo 19 d. sprendimas byloje C-364/93, *Marinari v. Lloyd's Bank* [1995], ECR I-2719;

⁹⁰ KERAMEUS, D.K. *International Procedural Harmonization and Autonomous Interpretation*. In *Intercontinental cooperation through private international law : essays in memory of Peter E. Nygh*; edited by Talia Einhorn and Kurt Siehr. The Hague : T.M.C. Asser Press, 2004, p. 178-179

⁹¹ Europos Teisingumo Teismo 1988 m. rugsėjo 27 d. sprendimas byloje 189/87, *Kalfelis v. Schröder and others* (1988), ECR 5565;

⁹² Europos Teisingumo Teismo 1992 m. kovo 26 d. sprendimas byloje 189/87, *Reichert and Kockler v. Dresdner Bank* (1992), ECR I-2149;

atsakomybė turi būti kilusi iš civilinės teisės pažeidimo, delikto arba kvazidelikto. Daugelyje bylų tai nustatyti nėra problematiška. Pavyzdžiui, buvo nuspręsta, kad bylose dėl šmeižimo⁹³, neatsargaus melagingo tvirtinimo, užsienio autorių intelektualinės nuosavybės teisių pažeidimo, nesąžiningos konkurencijos veiksnių⁹⁴ ir dėl Europos Bendrijos teisės draudžiamų pažeidimų yra pagrindas reikalauti nuostolių atlyginimo ir jos pakliūna į Briuselio konvencijos (ir Reglamento) 5 str. 3 d. taikymo sritį⁹⁵.

Reglamento 5 str. 3 d. numatytas alternatyvios jurisdikcijos pagrindas yra papildytas, lyginant su Briuselio konvencija, numatant dar ir prevencinio ieškinio jurisdikciją (ieškinys gali būti pareiškiamas ir vietas, kurioje žalą sukelsiantis įvykis gali įvykti, teismuose). Taip buvo užpildyta svarbi teisės spraga, kadangi dėl tam tikrų teisės pažeidimų, kaip intelektualinės nuosavybės teisių pažeidimas, yra įprasta reikalauti uždrausti neteisėtą veikimą ar neveikimą, vos atsiradus žalos atsiradimo pavojui.

- Pagal Briuselio konvencijos bei Reglamento 5 str. 4 d. civilinius ieškinius dėl nuostolių atlyginimo ar teisių atkūrimo, grindžiamo veiksmu, duodančiu pagrindą kelti baudžiamąją bylą, galima pareikšti teisme, priėmusiame tą baudžiamąją bylą savo žinion, be abejo, tik jeigu tas teismas turi jurisdikciją nagrinėti ne tik baudžiamąsias, bet ir civilines bylas.

- Briuselio konvencijos bei Reglamento 5 straipsnio 5 punkte numatyta specialaus teisingumo taisyklė, taikoma kilus ginčui dėl filialo, agentūros ar kitokio įmonės padalinio⁹⁶ veiklos. Tokiu atveju pagal Briuselio konvenciją ieškovas turi teisę paduoti ieškinį vietas, kurioje yra įsikūręs (angl. „*is situated*“) šis filialas, agentūra ar kitas įmonės struktūrinis padalinys, teismuose. Remiantis verslo praktika, įvairūs padaliniai yra steigiami užsienio valstybėse, siekiant jose vykdyti aktyvią veiklą, todėl, mūsų nuomone, yra pagrįstas šio alternatyvaus teisingumo pagrindo formulavimas („vietos, kurioje veikia filialas, agentūra ar kitoks įmonės padalinys, teismuose“) oficialaus Reglamento vertimo į lietuvių kalbą tekste. Tai atitinka ir tradicinę anglų korporatyvinio dalyvavimo atitinkamoje jurisdikcijoje vien tik įsteigiant verslo vietą koncepciją⁹⁷.

⁹³ Europos Teisingumo Teismo 1995 m. kovo 7 d. sprendimas byloje C-68/93, *Shevill and others v. Presse Alliance* (1995), ECR I-415;

⁹⁴ Norvegijos Tonsbergo mieta Apeliacinio teismo sprendimas byloje Saba Molnlycke AS v. Procter & Gamble Scandinavia Inc. (1997), I L Pr. 704 – taikyta Lugano konvencija;

⁹⁵ *Cit. op.* 10, p. 212;

⁹⁶ Manytumėme, oficialiajame Briuselio konvencijos vertime vartojamą terminą „kita įstaiga“ tiksliau būtų pakeisti terminais „padalinys“ arba „struktūrinis vienetas“. Originaliame Konvencijos tekste anglų kalba vartojamą sąvoką „*establishment*“ siūlo suvokti kaip turinčią reikšmę „struktūrinis vienetas“ ir prof. Mikelėnas. [*Cit. op.* 21, p. 560]. Reglamento 44/2001 oficialiajame vertime jau naudojamas „padalinio“ terminas.

⁹⁷ *Cit. op.* 10, p. 220;

Yra du reikalavimai, kad byla pakliūtų į aptariamą teisingumo pagrindo taikymo sritį: 1) atsakovas, įsikūręs susitariančioje valstybėje, turi turėti filialą, agentūrą ar kitą padalinį kitoje valstybėje narėje; 2) ginčas turi būti kilęs iš filialo, agentūros ar kito padalinio veiklos. Pažodinis aiškinimas tarsi sudaro pagrindą manyti, kad trys struktūrinių vienetų rūšys apima tris skirtingas sąlygas apimančias situacijas ir todėl 5 str. 5 d. taikymo sritis yra labai plati. Vis dėlto ETT rėmėsi teleologiniu ir struktūriniu aiškinimo metodais ir, išanalizavęs Briuselio konvencijos tikslus bei 5 str. 5 d., kaip 2 str. išimties, vietą viso teisės akto nuostatų kontekste, nusprendė, kad ši nuostata turėtų būti aiškinama siauriamai⁹⁸. Sąvokos „Filialas“, „agentūra“ ir „kitoks padalinys“ yra apibūdinamos bendromis visoms trims struktūrinių vienetų rūšims savybėmis⁹⁹: 1) turi turėti nustatytą nuolatinę veiklos vietą; 2) būti vadovaujami ir kontroliuojami motininės įmonės; 3) turėti aiškiai apibrėžtą autonomiją; 4) veikti įsteigusios įmonės naudai. Bet kokie kiti verslo plėtros metodai nepakliūna į 5 str. 5 d. taikymo sritį. Nustatytos nuolatinės veiklos vietos bei veikimo įsteigusios įmonės naudai reikalavimas suformuluotas ETT bylos *Somafer SA v Saar-Ferngas AG*¹⁰⁰ sprendime, kuriuo teismas nepripažino Prancūzijos įmonės veiklos vykdymo Vokietijoje, įdarbinant prekybos atstovus, filialu, kadangi Vokietijoje nebuvo biuro bei Prancūzijos įmonė neįregistravo tokios veiklos Vokietijoje komerciškai kaip filialo. Pirmoji byla, kurioje ETT pabrėžė motininės įmonės kontrolės ir valdymo svarbą, buvo *De Bloos v. Bouyer*¹⁰¹, kurioje kilo klausimas, ar išimtinu Prancūzijos įmonės distributoriumi Belgijoje paskirta Belgijos įmonė gali pareikšti ieškinį pirmajai Belgijos teisme, kaip atsakovo padalinys. ETT, be minėtos bendrų reikalavimų aptariamoms padalinių rūšims koncepcijos suformulavimo, nusprendė, kad šioje byloje trūko įsteigusios įmonės kontrolės bei valdymo. Be to, ETT išaiškino, jog 5 str. 5 d. yra skirta trečiosioms šalims pareikšti ieškinius motininėms bendrovėms dėl jų padalinių veiklos, o ne tarpininkams juos paskyrusioms bendrovėms. Byloje *Blankaert & Willems v. Trost*¹⁰² ETT, taip pat pabrėždamas padalinį įsteigusios įmonės vadovavimo ir kontrolės svarbą, nepripažino Belgijos įmonės prekybos tinklo Vokietijoje sukūrimui pasitelktų nepriklausomų komercinių atstovų, kuriems palikta laisvė savarankiškai organizuoti savo

⁹⁸ *Cit. op.* 61;

⁹⁹ Pažymėtina, kad viena sąlyga – teisinis subjektiškumas - vis tik skiria tris struktūrinių vienetų rūšis. Filialas neturi atskiro teisinio veiksnio ir teisingumo, tuo tarpu agentūra bei kitoks įmonės padalinys gali būti savarankiški teisiniai subjektai [*Cit. op.* 10, p. 220];

¹⁰⁰ Europos Teisingumo Teismo 1978 m. lapkričio 22 d. sprendimas byloje C-33/78, *Somafer SA v Saar-Ferngas AG* (1978), ECR 2183;

¹⁰¹ *Cit. op.* 61;

¹⁰² Europos Teisingumo Teismo 1981 m. kovo 18 d. sprendimas byloje C-139/80, *Blankaert & Willems v. Trost* (1981), ECR 819;

veiklą ir paraleliai atstovauti kitas tame pačiame verslo sektoriuje konkuruojančias įmones bei perduoti įsteigusiai įmonei užsakymus be jokios įtakos pastarųjų vykdymo sąlygoms, struktūriniu padaliniu. ETT byloje *SAR Schotte v. Parfums Rothschild*¹⁰³, išryškindamas padalinio veikimo motininės įmonės naudai ir jos vardu kriterijų, prapažino, kad jei motininė ir dukterinė įmonės veikia kiekviena savo vardu ir savo naudai, o ne viena kitos, tai byla nepakliks į 5 str. 5 d. taikymo sritį.

Reikalavimas, kad ginčas būtų susijęs su filialo, agentūros ar kitokio padalinio veikla, užtikrina, kad pagal 5 str. 5 d. jurisdikciją įgyjantis valstybės narės teismas yra tinkamas, kad tarp jo vietos ir filialo, agentūros ar kitokio padalinio veiklos vietos egzistuoja glaudus ryšys. Aptariama sąlyga suponuoja, kad filialas, agentūra ar kitoks įmonės padalinys įgaliotas savarankiškai vykdyti veiklą (nors ir motininės įmonės naudai ir jos vardu); tai susiję su jau minėtu reikalavimu, kad tarpininkas turi turėti tam tikrą autonomiją.

*Somafer*¹⁰⁴ byloje ETT identifikavo tris ieškinių rūšis, sudarančias ginčų, kylančių iš filialo, agentūros ar kitokio įmonės padalinio veiklos, koncepciją: 1) ieškiniai, susiję su tarpininko valdymu; 2) ieškiniai, susiję su tarpininkais, veikiančiais savo veiklos vietoje motininės įmonės vardu. ETT pasisakė, kad įmonės per savo tarpininkus gali veikti ir už tos susitariančios valstybės, kurioje yra įsteigtas tarpininkas, ribų, galbūt net per kitą dukterinę įmonę, tokią, kaip kitas filialo biuras¹⁰⁵; 3) nėra sutartinių veiksmų, kylančių iš tarpininko veiklos. Tai susiaurina koncepcijos aiškinimą. Į ją nepatektų, pavyzdžiui, atvejai, kai tarpininkas tiesiog prekiauja motininės įmonės netinkamos kokybės produktais iš Prancūzijos ir pirkėjas siekia pareikšti ieškinį motininei bendrovei Prancūzijoje, nebent tarpininkas taip pat prisiėmė sutartinius įsipareigojimus dėl tų produktų kokybės¹⁰⁶.

- Briuselio konvencijos ir Reglamento 5 straipsnio 6 dalyje numatyta taisyklė, kad turto patikėtojas, patikėtinis ar naudos gavėjas pagal įstatymą ar rašytinį dokumentą (įgaliojimą), arba žodinį pareiškimą, kuris paliudytas raštiškai, ieškinį gali pareikšti susitariančiosios valstybės, kurioje yra patikėtas turtas, teismuose.

Pagal Briuselio konvencijos bei Reglamento 5 str. 7 dalį dėl ginčo, susijusio su atlyginimo (kompensacijos) mokėjimu, reikalaujama už krovinių ar važtos išgelbėjimą,

¹⁰³ Europos Teisingumo Teismo 1987 m. gruodžio 9 d. sprendimas byloje C-218/86, *SAR Schotte v. Parfums Rothschild* (1987), ECR 4905;

¹⁰⁴ Cit. op. 100;

¹⁰⁵ Europos Teisingumo Teismo 1987 m. gruodžio 9 d. sprendimas byloje C-439/93, *Lloyd's Register of Shipping v. Société Campenon Bernard* (1995), ECR I-961;

¹⁰⁶ Cit. op. 10, p. 222-223;

ieškovas turi teisę kreiptis su ieškiniu į teismą, kurio kompetencijai priklausantis atitinkamas krovinys ar važta (frachtas):

- a) buvo areštuoti, siekiant užtikrinti tokį mokėjimą, arba
- b) galėjo būti taip areštuoti, bet buvo duotas užstatas ar kita garantija.

Pastaroji nuostata taikoma tik tuo atveju, jeigu pareiškama, kad atsakovas turi ar gelbėjimo metu turėjo teisę į tą krovinį ar frachtą ar jo dalį.

- Atsakovų (pasyvaus) daugeto atveju, remiantis Briuselio konvencijos bei Reglamento 6 straipsnio 1 dalimi, ieškinį visiems ar daliai atsakovų galima pareikšti pagal bet kurio nors vieno iš atsakovų nuolatinę gyvenamąją vietą. Pažymėtina, kad nuolatinę gyvenamąją vietą valstybėje narėje turintis asmuo negali būti patrauktas atsakovu kitos susitariančios valstybės teisme, kuriame pareikštas ieškinys bendraatsakoviu, kuris neturi nuolatinės gyvenamosios vietos nei vienoje iš valstybių narių. Pažymėtina, jog kiekvieno atsakovo nuolatinę gyvenamoji vieta nustatoma bylos nagrinėjimo momentu, o ne tada, kai paduodamas ieškinys pirmajam atsakovui ar kai paduodamas prašymas įtraukti į bylą papildomą atsakovą, ar kai toks prašymas yra patenkinamas. 6 str. 1 d. nereikalauja pateikti ieškinio pirmajam atsakovui anksčiau nei inicijuojamas bylos nagrinėjimas kitiems atsakovams. Vis dėlto yra piktnaudžiavimo šiuo specialiosios jurisdikcijos pagrindu galimybe, kai ieškinys prieš keletą atsakovų pareiškiamas vienoje iš valstybių narių, turint tikslą išvengti nepalankios vieno iš atsakovų nuolatinės gyvenamosios vietos teismo jurisdikcijos. Spręsdamas šią problemą, ETT pasisakė, kad reikalavimai keletui atsakovų, pareikšti to paties pareiškėjo, turi būti taip tarpusavyje susiję, jog būtų tikslinga juos nagrinėti ir spręsti visus iš karto, siekiant išvengti atskirų teismo procesų metu priimtų sprendimų nesuderinamumo¹⁰⁷. Šia taisykle dėl jos svarbos dabar papildyta Reglamento 6 str. 1 d. Jeigu reikalavimai keletui atsakovui yra paremti tais pačiais teisės ir fakto pagrindais, kai atsakovai yra bendraskolininkai arba bendrininkai dėl to paties civilinės teisės pažeidimo padarymo, yra aiški nesuderinamų sprendimų priėmimo rizika. Nesuderinamų faktų nustatymo pavojus, atsižvelgiant į specifinį centrinį ieškinio dalyką, išlieka, net jeigu reikalavimai daugiausiai yra grindžiami skirtingais faktais. Kita vertus, tokios rizikos nėra teismo procesų dėl tapačių intelektinės nuosavybės teisių pažeidimo atveju, kadangi tokios teisės yra kvalifikuojamos kaip atskiros teisės. Taip pat nesuderinamų sprendimų priėmimo rizikos nėra, kai vienoje byloje yra keli nuostolių

¹⁰⁷ *Cit. op. 77;*

atlyginimo reikalavimai, adresuoti skirtingiems atsakovams ir paremti pirmu atveju sutartinės, o antru – deliktinės atsakomybės pagrindu^{108 109}.

- Asmuo, norintis byloje įgyti trečiojo asmens procesinį statusą byloje dėl garantijos ar laidavimo ar bet kokioje kitoje byloje, išskyrus atvejį, kai ši byla buvo iškelta, norint pašalinti jį iš jurisdikcijos to teismo, kuriam priklausytų nagrinėti jo bylą, turi teisę kreiptis į tą susitariančiosios valstybės teismą, kuriame buvo iškelta pagrindinė byla (Briuselio konvencijos ir Reglamento 6 str. 2 p.)

- Remiantis Briuselio konvencijos ir Reglamento 6 straipsnio 3 punktu, priešieškinį, atsirandantį iš tos pačios sutarties ar faktų, kuriais paremtas pirminis ieškinys, ieškovas nuolatinę gyvenamąją vietą valstybėje narėje turinčiam atsakovui turi teisę pareikšti ieškinį tame pačiame teisme, kuriame yra nagrinėjamas ir pirminis ieškinys.

- Ieškinį dėl iš sutartinių santykių kylančių reikalavimų, jei ieškinį galima sujungti su ieškiniu tam pačiam atsakovui bylose dėl daiktinių teisių į nekilnojamąjį turtą, galima pareikšti teisme tos susitariančiosios valstybės, kurioje yra minėtas nekilnojamasis turtas (Briuselio konvencijos ir Reglamento 6 str. 4 p.)

- Briuselio konvencijos 6a ir Reglamento 7 straipsniuose specialioji (alternatyvioji) jurisdikcija numatyta ir tais atvejais, kai pagal šiuos teisės aktus susitariančiosios valstybės teismas turi jurisdikciją ieškiniams dėl atsakomybės už laivo naudojimą ar jo eksploatavimą. Tokiu atveju tas pats teismas ar kiti pagal tos valstybės įstatymus jį pakeičiantys teismai taip pat turi jurisdikciją ieškiniams dėl tokios atsakomybės apribojimo.

Darytina išvada, kad specialiojo teisingumo nustatymo taisyklės yra pagrįstos dviem kriterijais:

a) dalyko ypatumais (pvz., bylos, kilusios iš sutartinių santykių; bylos, kilusios iš civilinės teisės pažeidimo, delikto ar kvazidelikto; bylos dėl išlaikymo);

b) bylos šalių ypatumais (pvz., ginčai, susiję su individualiomis darbo sutartimis).

Šie kriterijai lemia tai, kad tinkamesnis bylos nagrinėjimui gali būti ne atsakovo nuolatinės gyvenamosios vietos teismas, o kitokia jurisdikcijos alternatyva.

¹⁰⁸ *Cit. op.* 51;

¹⁰⁹ *Cit. op.* 10, p. 224-225;

2.3. Apsauginis¹¹⁰ teisingumas

Kaip ir kitos specialiojo teisingumo taisyklės, apsauginės jurisdikcijos nustatymo taisyklės yra išimtinės iš bendrųjų teisingumo kolizijų sprendimo taisyklių. Analizuojant Briuselio konvenciją bei Reglamentą sistemiškai, apsauginės jurisdikcijos taisyklės (Konvencijos II antraštinės dalies 3-4 skirsniai, 7 – 15 str., Reglamento II skyriaus 3-5 skirsniai, 8 – 21 str.) yra išskiriamos iš kitų specialiojo teisingumo nuostatų (Konvencijos II antraštinės dalies 2 skirsnis, Reglamento II skyriaus 2 skirsnis), reglamentuojant jas atskiruose skirsniuose. Apsauginio teisingumo taisyklės yra išskirtos, remiantis šalių ypatumais ir objekto specifika į tris savarankiškas grupes: 1) jurisdikcija draudimo byloms (Konvencijos ir Reglamento 3 skirsniai); 2) jurisdikcija byloms, kylančioms iš vartojimo sutarčių (Konvencijos ir Reglamento 4 skirsniai) ir 3) naujai Reglamente išskirtas apsauginės jurisdikcijos porūšis byloms, susijusioms su individualiomis darbo sutartimis (Reglamento II skyriaus 5 skirsnis, iki tol Briuselio konvencijoje šios kategorijos bylų teisingumas priskirtas bendrosioms specialiosios jurisdikcijos nuostatomis ir reglamentuotas 5 str. 1 dalyje). Visoms šioms bylų kategorijoms bendra yra tai, kad viena materialiuju, o kartu ir iš jų kylančių procesinių santykių šalis (vartotojas, draudėjas, darbuotojas) yra akivaizdžiai silpnesnė už antrąją (gamintoją, draudiką, darbdavį). Todėl šį disbalansą bandoma neutralizuoti Konvencijos apsauginės jurisdikcijos normose suteikiant silpnesnei šaliai lengvatų, kurios gali pasireikšti dviem būdais:

1) suteikimu silpnesnei šaliai daugiau alternatyvų renkantis teismą, kuriame paduoti ieškinį;

2) stipresnės šalies galimybių su silpnesne šalimi sudaryti sau palankų susitarimą dėl sutartinės jurisdikcijos apribojimu, nes sutartys dėl aptariamų santykių paprastai pirmojo būna parengtos vienašališkai (standartinės sutarčių sąlygos) ir antrosios šalies akceptuojamos prisijungimo būdu, neturint teisės vienašališkai ar derantis modifikuoti jų sąlygas. Todėl iškyla reali grėsmė, kad silpnesnei šaliai bus primestos nepalankios jos atžvilgiu sąlygos dėl sutartinės jurisdikcijos.

Būtent šie du aspektai, priemonės, skirtos įgyvendinti apsauginės jurisdikcijos tikslui apsaugoti silpnesniąją santykių šalį, ir sudaro šių nuostatų specifika, lyginant jas su

¹¹⁰ Nors Briuselio konvencijos bei Reglamento tekstuose tokia sąvoka nevartojama, šio darbo autorė vartoja šį terminą, pabrėždama normų, reglamentuojančių bylų, susijusių su draudimo, vartojimo ir individualiomis darbo sutartimis, teisingumą, tikslą apsaugoti silpnesnę santykių šalį. Sąvoką „*protective jurisdiction*“ (lt. - apsauginė jurisdikcija) naudoja ir užsienio mokslininkai, pvz., *cit. op.* 10, p. 226;

specialiojo teisingumo taisyklėmis, išdėstytomis 5 str., todėl toliau, analizuojant atskiras apsauginės jurisdikcijos bylų kategorijas, šie du aspektai ir bus akcentuojami.

2.3.1. Teisingumas draudimo byloms

Pabrėžtina, kad taikant apsauginio teisingumo taisykles šiai grupei bylų, turi būti nepažeidžiamos ir normos, reglamentuojančios jurisdikcijos kolizijų sprendimą tuo atveju, kai atsakovas neturi gyvenamosios vietos valstybėje narėje (Briuselio konvencijos bei Reglamento 4 str.) bei ginčų dėl filialo, agentūros ar kito padalinio veiklos teisingumą nustatančios nuostatos (Briuselio konvencijos ir Reglamento 5 str. 5 p.).

Pagal Briuselio konvencijos 8 straipsnio 1 d. bei Reglamento 9 str. 1 d. ieškovas turi teisę inicijuoti bylą draudikui, turinčiam valstybėje narėje nuolatinę gyvenamąją vietą, nors yra galimos išimtys, kai yra susitarimai dėl jurisdikcijos pagal Briuselio konvencijos 12 str.¹¹¹. arba Reglamento 13 str. Reglamentas „Briuselis I“ numato dar vieną alternatyvų kriterijų, kada draudikui galima iškelti bylą – jeigu valstybėje narėje yra pastarojo verslo vieta. Pažymėtina, kad aptariamų skirsnių nuostatos nėra taikomos perdraudimo byloms¹¹². Jos yra išimtinio pobūdžio ir nėra galimybių remtis kitais jurisdikcijos pagrindais, numatytais Briuselio konvencijoje ar Reglamente¹¹³.

Aptariamuose straipsniuose numatytos tokios jurisdikcijos alternatyvos, siekiant pareikšti ieškinį draudikui:

1) valstybės narės, kurioje draudikas turi buveinę (pagal Reglamentą – nuolatinę gyvenamąją arba verslo vietą), teismuose;

2) kitos valstybės narės, kurioje yra nuolatinė gyvenamoji draudimo liudijimo (poliso) turėtojo (pagal Reglamentą – draudėjo, apdraustojų arba naudos gavėjo, jei jie ir pateikia ieškinius)vieta, teismuose;

3) jei jis yra vienas iš kelių draudikų (t.y. bendrojo draudimo atveju) - valstybės narės, kurioje byla yra iškelta pagrindiniam draudikui, teismuose.

Nors aptariamuose straipsniuose nėra įvardinta, kas gali būti ieškovu, galima daryti prielaidą, kad bylą draudikui inicijuoti gali ne tik poliso turėtojas (draudėjas), bet ir apdraustasis bei naudos gavėjas. Daugeliu atvejų draudėjas, tai yra asmuo, kuris sudarė originalią draudimo sutartį, bus ir poliso turėtojas. Išimtinis atvejis yra, pavyzdžiui, kai A,

¹¹¹ *Cit. op.* 10, p. 226;

¹¹² *Cit. op.* 14, p. 112-117;

¹¹³ *Cit. op.* 10, p. 226;

paveikslas savininkas, sudaro draudimo sutartį su draudiku B. A tampa draudėju ir poliso turėtoju; bet jei jis perduoda tą paveikslą trečiajam asmeniui C ir kartu perduoda visas teises pagal draudimo sutartį, C gali tapti poliso turėtoju, kai tuo tarpu draudėju lieka A¹¹⁴.

Taigi, draudėjas, apdraustasis arba naudos gavėjas, keldami bylą draudikui, turi net tris jurisdikcijos pasirinkimo alternatyvas, įskaitant ir savo nuolatinės gyvenamosios vietos teismus, tuo tarpu stiprioji šalis – draudikas – gali pareikšti ieškinį silpnesniam šaliai tik pagal bendrąjį teisingumą – atsakovo nuolatinės gyvenamosios vietos, nesvarbu, ar jis yra draudimo liudijimo (poliso) turėtojas, apdraustasis, draudėjas ar naudos gavėjas, teismuose, nepriklausomai nuo to, ar draudikas turi gyvenamąją vietą valstybėje narėje ar ne. Tiesa, ši nuostata neturi reikšmės draudėjui pareikšti ieškinį teisme, kuriame pareikštas pirminis ieškiny (Briuselio konvencijos 11 str. 2 d., Reglamento 12 str. 2 d.). Net ir neturintis buveinės susitariančiojoje valstybėje, tačiau turintis vienoje iš valstybių narių koki nors savo struktūrinį vienetą, draudikas, remiantis Briuselio konvencijos 8 str. 2 d. ir Reglamento 9 str. 2 d., laikomas turinčiu buveinę (pagal Reglamentą – nuolatinę gyvenamąją arba verslo vietą) toje valstybėje narėje, sprendžiant bylas, susijusias su tokių struktūrinių vienetų veikla. Aiškinant sistemiškai ir teleologiškai, šios normos tikslas buvo nustatyti jurisdikciją ne toms byloms, kurios susijusios su draudiko padalinio verslo santykiais su kitais lygiaverčiais ūkiniais – komerciniais vienetais ar susijusioms su subordinaciniais santykiais su valstybės institucijomis (pavyzdžiui, dėl draudimo licencijų išdavimo), o tik byloms, kylantioms iš draudimo santykių su silpnesnėmis šalimis (draudėju, apdraustuoju ar naudos gavėju). Taigi Konvencija tiesiogiai numato, kad silpnesnė draudimo santykių šalis galės iš santykių su užsienio draudimo įmonės padaliniu kilusio ginčo su ne valstybėje narėje veikiančiu draudiku sprendimą inicijuoti vienoje iš susitariančių valstybių pagal Konvencijos 8 str. 1 d., neprivalėdamas ieškinį pastarajam paduoti, remiantis Briuselio konvencijos ar Reglamento 4 straipsniais, siejančiais ieškiniu pareiškimo galimybę su teismo vietos valstybės narės nacionaline teise.

Briuselio konvencijos 9 str. ir Reglamento 10 str. dar labiau papildo apsauginės jurisdikcijos numatytų teisingumo pasirinkimo alternatyvų sąrašą atsakomybės draudimo ir nekilnojamo turto draudimo bylų atvejais. Šių kategorijų bylos draudikui taip pat gali būti iškeltos vietos, kurioje įvyko draudiminis įvykis, teismuose. Tokia pati tvarka taikoma ir tais atvejais, kai kilnojamieji ir nekilnojamieji daiktai yra apdrausti pagal tą pačią draudimo

¹¹⁴ *Cit. op.* 10, p. 226;

sutartį (liudijimą (polisą)) ir abiejų rūšių daiktams padaryta žala to paties draudiminio įvykio metu. Remiantis Briuselio konvencijos 10 str. 1 d. ir Reglamento 11 str. 1 d., jeigu leidžia teismo vietos valstybės teisė, dėl atsakomybės draudimo draudikas taip pat gali būti prijungtas prie bylų, kurias nukentėjusioji šalis iškelė draudėjui. 7, 8, 9 Briuselio konvencijos (atitinkamai 8, 9, 10 Reglamento) straipsniai taikomi ne tik ieškinių tarp draudimo sutarties šalių pareiškimui, bet ir ieškiniams, kuriuos nukentėjusi šalis pareiškia draudikui tiesiogiai, jeigu tokie tiesioginiai ieškiniai yra leidžiami (Konvencijos 10 str. 2 d., Reglamento 11 str. 2 d.). Šiuo atveju ginčo šalis sieja ne sutartiniai draudimo teisiniai santykiai, o deliktinės atsakomybės santykiai. Jeigu tokius tiesioginius ieškinius reglamentuojantys įstatymai numato, kad draudimo liudijimą (polisą) turintis asmuo arba draudėjas gali būti prijungti prie ieškinių, kaip bylos šalys, teisingumą tokiems ieškiniams turi tas pats teismas (Briuselio konvencijos 10 str. 3 d., Reglamento 11 str. 3d.).

Briuselio konvencijos 12 str. ir Reglamento 13 str. numatytos alternatyvios sąlygos, kada galima nukrypti nuo aptartų apsauginės jurisdikcijos taisyklių, sudarant susitarimą dėl jurisdikcijos:

- 1) susitarimas turi būti sudarytas po to, kai kilo ginčas; arba
- 2) turi leisti draudimo liudijimo (poliso) turėtojui (apdraustajam), draudėjui ar naudos gavėjui pareikšti ieškinį kituose teismuose negu tie, kurie nurodyti aptariamame skirsnyje; arba
- 3) susitarimą turi būti sudarę draudimo liudijimo (poliso) turėtojas (draudėjas) ir draudikas, abu turintys nuolatinę gyvenamąją vietą ar buveinę toje pačioje valstybėje narėje susitarimo sudarymo metu, ir susitarimas tos valstybės teismams suteikia jurisdikciją net tuo atveju, jei draudiminis įvykis įvyktų užsienyje, jeigu tik toks susitarimas neprieštarauja minėtos valstybės įstatymams; arba
- 4) susitarimas yra sudarytas su draudimo liudijimo (poliso) turėtoju (draudėju), kuris neturi nuolatinės gyvenamosios vietos ar buveinės susitariančiojoje valstybėje, išskyrus tuos atvejus, kai draudimas yra privalomas ar susijęs su Susitariančiojoje valstybėje esančiu nekilnojamuoju turtu; arba
- 5) susitarimas yra susijęs su draudimo sutartimi, sudaryta dėl vienos ar daugiau Briuselio konvencijos 12a str. ir Reglamento 14 str. numatytų rizikos rūšių. Tokios rizikos yra: 1) bet koks nuostolis ar žala: a) jūrų laivams, netoli kranto ar atviroje jūroje esantiems įrenginiams arba orlaiviams dėl jų naudojimo komerciniams tikslams kylančių pavojų; b) tranzitu vežamoms prekėms, išskyrus keleivių bagažą, jeigu tranzitu vežama vien tik arba

dalinais tokiais laivais ar orlaiviais; 2) visų rūšių civilinė atsakomybė, išskyrus atsakomybę už keleivių kūno sužalojimą, jų bagažo praradimą ar sužalojimą: a) atsirandanti naudojant ar eksploatuojant šio straipsnio 1 dalies a punkte nurodytus laivus, įrenginius ar orlaivius, jeigu valstybės, kurioje tokie lėktuvai yra įregistruoti, įstatymai nedraudžia sudaryti susitarimų dėl jurisdikcijos tokių rizikų draudimo atvejais; b) už šio straipsnio 1 dalies b punkte apibūdintų tranzitu vežamų prekių padarytus nuostolius ar žalą; 3) visų rūšių finansiniai nuostoliai dėl 1 dalies a punkte nurodytų laivų, įrengimų ar orlaivių naudojimo ar eksploatavimo, ypač krovinio ar laivo nuomos mokesčio praradimas; 4) visų rūšių rizika ar turtinės teisės, susijusios su šio straipsnio 1 - 3 dalyse nurodytomis rizikos rūšimis.

Reglamento 14 str. yra papildytas 5 dalimi, numatančia, kad neatsižvelgiant į 1-4 dalis, visos „didelės rizikos“ yra apibūdinamos Tarybos direktyvoje 73/239/EEB¹¹⁵ su pakeitimais, padarytais Tarybos direktyvomis 88/357/EEB¹¹⁶ ir 90/618/EEB¹¹⁷, su galimais pakeitimais.

Be vieno iš aptartų alternatyvių reikalavimų, susitarimas dėl teisingumo turi atitikti bendruosius susitarimams dėl jurisdikcijos taikomus reikalavimus, išdėstytus Briuselio konvencijos 17 str. ir Reglamento 23 str., kurie bus aptarti kalbant apie sutartinę teisingumą. Pažymėtina, kad nors tiesiogiai Konvencijos 12 str. ar Reglamento 13 str. nėra parašyta, tačiau taikant šiuos straipsnius sistemiškai su Konvencijos 17 bei Reglamento 23 str. (kur yra reikalavimas, kad tik viena iš susitarimo šalių turėtų nuolatinę gyvenamąją vietą valstybėje narėje), nėra reikalavimo, kad sudarant susitarimą dėl jurisdikcijos ginčui, susijusiam su draudimo santykiais, spręsti atsakovas turėtų nuolatinę gyvenamąją vietą valstybėje narėje. *Jenard* pranešime taip pat buvo pasiūlymas, kad 3 skirsnio nuostatos taptų netaikytinos ir atsakovui valstybės narės teisme pareiškus apie ketinimą gintis, remiantis Briuselio konvencijos 18 str. bei Reglamento 24 str.¹¹⁸.

Pabaigai reikia pažymėti, kad apsauginės jurisdikcijos nuostatos draudimo byloms nėra vertinamos vien teigiamai. Oponuojantys anglų teisininkai pirmiausiai išskiria galimybę draudėjui pasirinkti ryšiu su byla nepagrįstą sau palankų teismą (*forum shopping, lt.* – teismo vietos pirkimas). Antras oponentų argumentas yra paremtas nuostatos, kad draudėjas,

¹¹⁵ 1973 m. liepos 24 d. Pirmoji Tarybos Direktyva dėl įstatymų ir kitų teisės aktų, susijusių su tiesioginio draudimo, išskyrus gyvybės draudimą, veiklos pradėjimu ir vykdymu, derinimo. O.L, 1973 L 228, p.3;

¹¹⁶ 1988 m. birželio 22 d. Antroji Tarybos Direktyva dėl įstatymų ir kitų teisės aktų, susijusių su tiesioginiu draudimu, išskyrus gyvybės draudimą, derinimo, apibrėžianti nuostatas, padedančias veiksmingai naudotis laisve teikti paslaugas, ir iš dalies keičianti Direktyvą 73/239/EEB. OL, 1988 L 172, p. 1;

¹¹⁷ 1990 m. lapkričio 8 d. Tarybos Direktyva iš dalies keičianti, pirmiausia dėl motorinių transporto priemonių civilinės atsakomybės draudimo, Direktyvą 73/239/EEB ir Direktyvą 88/357/EEB dėl įstatymų ir kitų teisės aktų, susijusių su tiesioginiu draudimu, išskyrus gyvybės draudimą, derinimo. OL, 1990 L 330, p. 44;

¹¹⁸ *Cit. op.* 10, p. 227;

draudikas ar naudos gavėjas yra visados silpnesnė santykių šalis, netikslumu. Praktikoje draudėjas gali būti klestinti įmonė, kuri ekonomiškai nėra silpnesnė už draudiką. Šios kritikos pagrindumas yra šiek tiek sumažinamas to fakto, kad aptariamų skirsnių nuostatų taikymo galima išvengti sudarius susitarimą dėl jurisdikcijos.¹¹⁹

2.3.2. *Teisingumas byloms dėl vartojimo sutarčių*

Grupė apsauginės jurisdikcijos taisyklių, numatytų Briuselio konvencijos bei Reglamento 4 skirsnyje, taikomos tik teismo vietos parinkimui spręsti bylas dėl santykių, kylančių iš sutarčių, kurių tikslas nėra susijęs su komercine veikla ar profesija, o su asmeninių ar šeimos poreikių tenkinimu. Išimtį sudaro tik transporto (vežimo) sutartys, kurioms šio skirsnio nuostatos netaikomos, neatsižvelgiant į sutarties tikslą (Briuselio konvencijos 13 str. 3 d., 15 str. 3 d.). Reglamente ši išimtis yra susiaurinta, patikslinant, kad apsauginės jurisdikcijos nuostatos būtų taikomos vežimo sutartims, kuriose į numatytą kainą įskaityta kelionė ir nakvynė. Be negatyvaus ribojimo, kam šios nuostatos netaikomos, pastarųjų taikymo sritis yra ribojama ir pozityviai nurodant, kokios sutartys pakliūna į 4 skirsnio reguliavimo sritį. Tokios sutartys turi būti: 1) prekių pirkimo – pardavimo išsimokėtinai dalinių įmokų kredito sąlygomis sutartis. ETT pasisakė, kad tokios sutartys neapima sąlygų dėl prekių pagaminimo ar išsimokėjimo, įmokant visą kainą iš karto, ar išsimokėjimo iš anksto, prieš perduodant daiktą valdyti¹²⁰; arba 2) dalimis gražinamos paskolos arba kurio nors kito tipo kreditavimo prekėms pirkti sutartis; arba 3) prekių tiekimo ar paslaugų teikimo sutartis ir jeigu a) valstybėje, kur yra vartotojo nuolatinė gyvenamoji vieta, iki sutarties sudarymo jis gavo konkretų pasiūlymą arba sužinojo apie jį iš reklamos, ir b) toje valstybėje vartotojas ėmėsi veiksmų, reikalingų sutarčiai sudaryti. Reglamento 15 str. 1d. c punkte vietoje pastarosios vartojimo sutarčių kategorijos yra numatyti visi kiti atvejai, kai sutartis buvo sudaryta su šalimi, vykdančia komercinę arba profesinę veiklą valstybėje narėje, kurioje yra vartotojo nuolatinė gyvenamoji vieta, arba kitu būdu tokią veiklą susiejancia su minėta valstybe nare ar keliomis valstybėmis narėmis, įskaitant pastarąją, ir jeigu minima sutartis yra priskiriama tokios veiklos sričiai. Taigi pastaroji Reglamento nuostata yra platesnė.

¹¹⁹ *Cit. op.* 10, p. 227;

¹²⁰ Europos Teisingumo Teismo 1978 m. birželio 21 d. sprendimas byloje C-150/77, *Bertrand v. Paul Ott KG* (1978), ECR 1431; Europos Teisingumo Teismo 1999 m. balandžio 27 d. sprendimas byloje C-99/96, *Hans-Hermann Mietz v Intership Yachting Sneek BV* (1999), ECR I-2277;

Taikant aptariamą teisės normas, taip pat neturi būti pažeidžiami Briuselio konvencijos ir Reglamento 4 str. ir 5 str. 5 d. (Briuselio konvencijos 13 str. 1 d., Reglamento 15 str. 1 d.). Taigi atsakovas taip pat turi turėti nuolatinę gyvenamąją vietą valstybėje narėje. Tuo atveju, kai vartotojas sudaro sutartį su šalimi, kurioje nors susitariančioje valstybėje neturinčia nuolatinės gyvenamosios vietos ar buveinės, bet turinčia vienoje minėtų teritorijų filialą, agentūrą ar kitą struktūrinį vienetą, kilus ginčams dėl pastarųjų veiklos, silpnesnės šalies naudai laikoma, kad atsakovas turi nuolatinę gyvenamąją vietą ar buveinę toje valstybėje (Konvencijos 13 str. 2 d., Reglamento 15 str. 2d.).

Briuselio konvencijos 14 str. ir Reglamento 16 str. suteikia teisę vartotojui bylą kitai vartojimo sutarties šaliai kelti arba 1) valstybės narės, kurioje ta šalis turi nuolatinę gyvenamąją vietą ar buveinę (pagal Reglamentą - verslo vietą), teismuose arba 2) teismuose valstybės narės, kurioje pats vartotojas turi nuolatinę gyvenamąją vietą. Tuo tarpu stipresniąją sutarties šalimi laikomas verslo subjektas bylą vartotojui turi teisę inicijuoti tik pagal bendrojo teisingumo taisyklę – pagal pastarojo nuolatinę gyvenamąją vietą. Be abejo, šios nuostatos neturi jokios įtakos teisei pareikšti priešieškinį teisme, kuriame pagal šį skirsnį nagrinėjamas pirminis ieškinys (aptariamų straipsnių 3 d.).

Briuselio konvencijos 15 str. ir Reglamento 17 str. yra reglamentuotos susitarimo dėl sutartinės jurisdikcijos tokiems ieškiniams pareikšti sudarymo alternatyvios sąlygos, kurių yra mažiau nei numatyta 12 str. ir kurios *mutatis mutandis* yra identiškos Briuselio konvencijos 12 str. bei Reglamento 13 str. 1-3 punktam. Taigi galima teigti, kad galimybės išvengti apsauginės jurisdikcijos nuostatų vartojimo sutartims taikymo yra labiau ribotos nei draudimo sutarčių atveju. Tokie susitarimai, kaip ir 3 skirsnio atveju, padeda išvengti kitų 4 skirsnio nuostatų taikymo. Taip pat aiškinant sistemiškai su Briuselio konvencijos 17 bei Reglamento 23 straipsniais, galima daryti prielaidą, kad atsakovas, sudarantis susitarimą, neprivalo nuolatos gyventi valstybėje narėje. Be to, remiantis Briuselio konvencijos 18 str. bei Reglamento 24 str., 4 skirsnio nuostatos netaikytinos, jeigu atsakovas pareiškia valstybės narės teismui apie ketinimą gintis.¹²¹

¹²¹ *Cit. op.* 10, p. 228-229;

2.3.3. Teisingumas byloms dėl individualių darbo sutarčių

Kaip jau buvo aptarta, Briuselio konvencija bylų dėl individualių darbo sutarčių nepriskyrė apsauginei jurisdikcijai, o tokių bylų teisingumo taisyklės reglamentavo 5 str. 1 d. Reglamentas „Briuselis I“, įvykdydamas šios bylų kategorijos teisingumo reglamentavimo reformą, išskyrė šias teisingumo taisyklės į atskirą 5 skirsnį, paryškindamas jų apsauginio teisingumo nuostatų požymius.

Pirmiausiai be Briuselio konvencijoje numatytos darbuotojo galimybės pareikšti ieškinį nuolatinę gyvenamąją vietą valstybėje narėje turinčiam darbdaviui pagal įprastinę darbuotojo darbo vietą, o jei darbuotojas paprastai dirba ne vienoje valstybėje narėje – pagal ją nusamdžiusios įmonės buvimo vietą, Reglamento 19 str. 1 d. numato ir tokių ieškinių teisingumą darbdavio nuolatinės gyvenamosios vietos teismams. Be to, įprastinės darbo vietos kriterijus modifikuotas į platesnį – į darbuotojo darbo vietos arba paskutinės tokios darbo vietos teismų jurisdikciją. Taigi darbuotojui suteikta galimybė, dirbant keliose valstybėse narėse, darbdaviui ieškinį pareikšti neatsižvelgiant į tai, kurioje valstybėje darbo funkcijas jis atlikdavo daugiausiai laiko ar kur buvo jo buveinė, kur jis planuodavo savo darbą ar sugrįždavo po komandiruočių. Tuo tarpu darbdavio pasirinkimo, kur pareikšti ieškinį darbuotojui, galimybės susiaurintos, imperatyviai nurodant tik bendrojo teisingumo taisyklės taikymą (Reglamento 20 str. 1 d.), nebepaliekant pagal Briuselio konvenciją egzistavusios alternatyvos inicijuoti darbuotojui bylą ir pagal šio įprastinę darbo vietą, jeigu darbuotojas darbo funkcijas atliko keliose valstybėse narėse. Tiesa, šie apribojimai neturi įtakos darbdaviui pareikšti priešinį ieškinį teisme, kuriame pareikštas dar nebaigtas nagrinėti darbuotojo pagrindinis ieškinys.

Reglamento 21 str. taip pat numatyta mažiau alternatyvių galimybių, lyginant su jurisdikcija byloms, susijusioms su draudimo bei vartojimo sutartimis, išvengti apsauginių 5 skirsnio nuostatų taikymo, sudarant susitarimą dėl jurisdikcijos. Tokios alternatyvios sąlygos yra tik dvi: 1) susitarimas sudaromas po to, kai kyla ginčas; arba 2) leidžia darbuotojui iškelti bylą kituose teismuose, nei nurodyti 5 skirsnyje.

Apibendrinant, galima daryti išvadą, kad iš visų apsauginės jurisdikcijos kategorijų po gausios kritikos mažiausiai silpnesnės santykių šalies apsaugos priemonių numato teisingumo taisyklės, skirtos ginčams dėl draudimo bylų. Tuo tarpu daugiausiai silpnesnei šaliai skirtų bylos inicijavimo vietos alternatyvų, lyginant su stipresnės santykių šalies galimybėmis pasirinkti, bei mažiausiai atvejų išvengti apsauginės jurisdikcijos taikymo,

sudarant susitarimą dėl jurisdikcijos, numatyta ginčų dėl individualių darbo sutarčių apsauginio teisingumo nustatymo taisyklėse.

2.4. Išimtinis teisingumas

Kitos išimtį iš bendrojo teisingumo sudarančios išimtinio teisingumo normos numatytos Briuselio konvencijos 5 skirsnyje (16 str.) bei Reglamento 6 skirsnyje (22 str.). Pažymėtina, kad išimtinio teisingumo taisyklių negalima pakeisti bendrojo teisingumo taisyklėmis ar sudarant susitarimą dėl jurisdikcijos. Kitas specifinis šios rūšies teisingumo požymis yra tai, kad jį reglamentuojančios normos taikomos, nepaisant abiejų šalių (įskaitant ir atsakovo) nuolatinės gyvenamosios vietos ar buveinės.

Aptariamų straipsnių pirmosiose dalyse numatytos išimtinio teisingumo taisyklės, taikomos daiktinių teisių į nekilnojamąjį turtą byloms ar nekilnojamojo turto nuomos byloms. Esant ginčams dėl šių objektų, ieškovas ieškinį gali paduoti valstybės narės, kurioje yra tas nekilnojamas turtas, teismuose. Tačiau numatyta išimtis byloms dėl nekilnojamojo turto nuomos laikinam privačiam naudojimui, neilgesniam kaip šeši iš eilės einantys mėnesiai laikotarpiui. Tokiu atveju nagrinėti ginčą jurisdikciją turi ir atsakovo nuolatinės gyvenamosios vietos teismai. Šiuo atveju taip pat yra privalomos tokios sąlygos: 1) teik nuomininkas, tiek nuomotojas turi būti fiziniai asmenys; 2) jie abu turi nuolatinę gyvenamąją vietą toje pačioje, nebūtinai teismo vietos, valstybėje narėje. Jei šios sąlygos netenkinamos, galima ieškinį paduoti tik pagal a punkte išdėstytą taisyklę. Reglamento 22 str. 1 d. šio alternatyvaus jurisdikcijos pagrindo taikymo ribos yra išplėstos, nustatant, jog pakanka, kad tik nuomininkas būtų fizinis asmuo.

Remiantis aptariamo straipsnio 2 dalimi, bylose dėl bendrovių ar kitų juridinių asmenų arba fizinių ar juridinių asmenų asociacijų įstatų galiojimo, teisinio nepripažinimo ar veiklos nutraukimo, ar jų valdymo organų sprendimų galiojimo ieškinius pareiškėjas turi teisę paduoti susitariančiosios valstybės, kurioje yra bendrovės, kito juridinio asmens ar asociacijos būstinė, teismuose. Pagal Reglamento 22 str. 2 d. buveinės vietai nustatyti tokią bylą nagrinėjantis teismas taiko savo tarptautinės privatinės teisės normas.

Iškilus ginčams dėl įrašų valstybiniuose registruose galiojimo, tokių ginčų sprendimą galima inicijuoti valstybės narės, kurioje yra tvarkomas registras, teismuose (3 d.).

Savo ruožtu bylas dėl patentų, prekių ženklų, dizaino ar kitų intelektualinės nuosavybės teisių į pramoninės nuosavybės objektus, kurias reikalaujama deponuoti ar įregistruoti,

registravimo ar galiojimo turi jurisdikciją spręsti valstybės narės, kurioje pateiktas prašymas deponuoti ar įregistruoti minėtas teises arba kuriose tokios teisės yra įregistruotos ar deponuotos arba pagal Bendrijos dokumento ar tarptautinės konvencijos sąlygas laikoma, kad tai padaryta, teismai (4 d.). Aptariama nuostata Reglamente yra papildyta alternatyviu išimtinės jurisdikcijos pagrindu, kad tokios bylos išimtinai teisingos kiekvienos valstybės narės teismams, neatsižvelgiant į nuolatinę šalių gyvenamąją vietą, teismo procesuose, kurie yra susiję su bet kurio tai valstybei išduoto Europos patento registravimu arba galiojimu. Taigi ši nuostata taip pat susieja bylos nagrinėjimo vietos valstybę su intelektinės nuosavybės objektų deponavimo ar registravimo vietos valstybe. Tačiau Reglamentas numato papildomą reikalavimą, kad nebūtų pažeistas Europos patentų biuro teisingumas, kurį nustato 1973 m. spalio 5 d. Miunchene pasirašyta Europos patentų išdavimo konvencija¹²².

Be to, bylos dėl teismo sprendimų vykdymo yra teisingos valstybės narės, kurioje sprendimas yra įvykdytas ar turi būti vykdomas, teismams (5 d.).

Jeigu pagal Briuselio konvencijos 16 str. ar Reglamento 22 str. byla išimtinai yra teisinga kelių valstybių narių teismams (pavyzdžiui, sprendžiamas ginčas dėl nuosavybės teisių į kelių valstybių narių teritorijoje esantį žemės sklypą), remiantis Briuselio konvencijos 23 str. ir Reglamento 29 str., bet kuris teismas, išskyrus tą, kuriame byla buvo iškelta pirmiausiai, privalo atsisakyti jurisdikcijos šios bylos atžvilgiu.

Apžvelgus išimtinio teisingumo normas, darytina išvada, kad pirmojoje šio darbo segmento pastraipoje išskirtus išimtinės jurisdikcijos ypatumus nulėmė objektyvūs kriterijai, tokie kaip fizinis ar teisinis ginčo objekto ryšys su konkrečia valstybe nare. Todėl būtų neracionalu ir prieštarautų glaudaus ryšio doktrinai, jeigu būtų leidžiama šalims pasirinkti kitokį forumą. Todėl Briuselio konvencijos 19 str. bei Reglamento 25 str. nustatyta teismo, kurio žinion pateko ieškinys, kuris iš esmės yra dėl reikalavimo, kuris pagal Briuselio konvencijos 16 str. ar Reglamento 22 str. priklauso kitos susitariančiosios valstybės teismo išimtinai jurisdikcijai, pareiga *ex officio* pareikšti, jog toks ieškinys nepriklauso jo kompetencijai, net jeigu pagal kitą teisingumo rūšį byla būtų jam teisinga.

¹²² 1973 m. spalio 5 d. Europos patentų išdavimo konvencija su pakeitimais persvarstyta 2000 m. lapkričio 29 d., Lietuvos Respublikos ratifikuota 2004 m. birželio 22 d. Valstybės žinios, 2004 10 05, Nr.147-5326;

2.5. Sutartinis teisingumas

Paskutinė jurisdikcijos rūšis yra reglamentuota Briuselio konvencijos 5 skirsnyje (17, 18 str.) ir Reglamento 7 skirsnyje. Teisės doktrinoje ši teisingumo rūšis vadinama sutartiniu teisingumu¹²³, nes suteikia šalims galimybę pačioms nustatyti turintį jurisdikciją nagrinėti jų ginčą teismą. Ši teisė yra sudėtinė šalių autonomijos principo dalis. Jos ribojimus gali numatyti tik teisės norminiai aktai ir šios išimtys turi būti pagrįstos objektyviu būtinumu. Keletą ribojimų dėl silpnesnės santykių šalies apsaugos jau aptarėme, kaip apsauginės jurisdikcijos dalį (Briuselio konvencijos 12 str., 15 str., Reglamento 13 str., 17 str., 21 str.)

Tarptautinio civilinio proceso teisės doktrinoje yra skiriami trijų rūšių susitarimai dėl jurisdikcijos: 1) prorogaciniai – kai šalys susitaria, kurios valstybės teismuose bus nagrinėjami jų ginčai, tačiau nenustato, draudimų kreiptis į kitų valstybių teismus (pvz., susitarimu, kad byla bus nagrinėjama Danijos teisme, nedraudžiama ginčo sprendimą inicijuoti ir kitoje valstybėje narėje); 2) derogaciniai - numatantys tam tikrus teismus, kurių kompetencijai byla nepriklausys. Taigi tai yra negatyvūs susitarimai dėl jurisdikcijos, priešingai prorogaciniams (pvz., susitarimas, kad bylos nenagrinės Danijos teismai); 3) mišrūs – turintys ir prorogacinių, ir derogacinių nuostatų susitarimai dėl jurisdikcijos (pvz., susitarimas, kad bylą nagrinės tik Danijos teismai – prorogacinė sąlyga, o kartu atmetama galimybė ieškinį pareikšti kitų susitariančiųjų valstybių teismuose – derogacinė sąlyga). Be to, įmanomi susitarimai, numatantys vienos šalies teisę kreiptis ar draudimą ieškinį paduoti vienu valstybių teismuose, o kitai šaliai – kitų. Prof. Mikelėno nuomone, „nepažeisdamos lygiateisiškumo principo, šalys taip pat gali susitarti, kad teisė, pasirinkti, į kurios valstybės teismą kreiptis, priklausys tik ieškovui“.¹²⁴

Pagal Briuselio konvencijos 17 str. 1 dalį ir Reglamento 23 str. 1 d. plačiausias sutartinio teisingumo teikiamas garantijas turi tos šalys, kurių bent viena turi nuolatinę gyvenamąją vietą arba buveinę vienoje iš susitariančiųjų valstybių. Tokių šalių susitarime numatyta jurisdikcija prilyginta išimtinai su aptartomis prieš tai buvusiame segmente pasekmėmis (žinoma, šalys negali susitarimu pakeisti išimtinės jurisdikcijos), jeigu šalys nesusitarė kitaip. Tuo tarpu, jeigu susitarimą dėl teisingumo sudaro šalys, kurių nei viena neturi nuolatinės gyvenamosios vietos ar buveinės susitariančioje valstybėje, kitų valstybių teismai įgyja jurisdikciją jų ginčui nagrinėti, tik jei susitarimu pasirinktas teismas atsisakė nagrinėti tokią

¹²³ *Cit. op.* 21;

¹²⁴ MIKELĖNAS, Valentinas. *Tarptautinės privatinės teisės įvadas*. Vilnius: Justitia, 2001, p. 167;

bylą (Konvencijos 17 str. 2 d., Reglamento 23 str. 3 d.). Vadinasi, ir šiuo atveju yra įtvirtintas šalių autonomijos pasirinkti teisingumą prioritetas kitų teisingumo rūšių taisyklių atžvilgiu, žinoma, išskyrus išimtinį teisingumą, bet yra rizika, kad teismai atsakys remtis šalių susitarimu dėl jurisdikcijos, nes teisės aktai tokios pareigos jiems nenumato.

Susitarimas dėl jurisdikcijos turi atitikti tokius formos reikalavimus: 1) būti rašytinis arba paliudytas raštu; arba 2) tokios formos, kurią tarpusavio susitarimu nustato šalys; arba 3) tarptautiniame versle ar prekyboje atitikti tą formą, kuri žinoma arba turėjo būti žinoma šalims arba kuri tarp tokio verslo ar prekybos srityje sudaromų sutarčių šalių, besiverčiančių tam tikru konkrečiu verslu ar prekyba, yra plačiai žinoma ar paprastai naudojama. Atsižvelgiant į tai, kad daug susitarimų dabar yra sudaroma elektroninėmis priemonėmis perduodamais pranešimais, Reglamento 23 str. 2 d. numato, kad ir tokiu būdu sudarytas susitarimas dėl jurisdikcijos yra prilyginamas sudarytam rašytine forma, jei tik atitinka ilgalaikiškumo reikalavimą.

Tuo tarpu teismų, kuriems jurisdikcija suteikta turto patikėjimo dokumentu, teisingumas yra prilygintas išimtiniam teisingumui visose bylose, kurios keliamos patikėtojų, patikėtiniui ar naudos gavėjui, jei jos susijusios su šių asmenų santykiais arba teisėmis ar pareigomis pagal patikėjimo teisę (Briuselio konvencijos 17 str. 3. d., Reglamento 23 str. 4 d.). Vadinasi, tokio susitarimo šalys netenka galimybės kreiptis į kitus teismus. Tačiau tokie susitarimai ar nuostatos, numatyti turto patikėjimo dokumentuose, nėra teisiškai reikšmingi, jei prieštarauja minėtoms nuostatomis dėl teisingumą nustatančių susitarimų, numatytiems Konvencijos 12 ar 15 str. ir Reglamento 13, 17 arba 21 str. arba jeigu teismai, kurių jurisdikcija turto patikėjimo dokumentuose nenumatyta, turi išimtinę jurisdikciją pagal Konvencijos 16 str. ir Reglamento 22 str. (Konvencijos 17 str. 4 d., Reglamento 23 str. 5d.).

Konvencijos 17 str. 5 d. numato, kad jei sutartinė jurisdikcija numatyta tik vienos iš šalių naudai, tai šiai šaliai išlieka teisė kelti bylą bet kuriame kitame teisme, turinčiame jurisdikciją pagal šią Konvenciją.

Nors Briuselio Konvencija dar neišskyrė jurisdikcijos byloms dėl santykių, kylančių iš individualių darbo sutarčių, kaip reikšmingos apsauginio teisingumo dalies, tačiau susitarimams dėl tokių bylų jurisdikcijos sudaryti Konvencijos 17 str. 6 d. numatyti specialūs reikalavimai, kad susitarimai dėl jurisdikcijos tarp darbuotojo ir darbdavio turėtų teisinę galią: 1) susitarimas turi būti sudarytas po to, kai kilo ginčas; arba 2) jei pagal sutartį sandomas asmuo juo remiasi, jurisdikcija turi tekti ne atsakovo gyvenamosios vietos teismams ar ne 5 str. 1 d. numatytiems teismams. Šios alternatyvios sąlygos visiškai atitinka

Reglamento 21 str. numatytus reikalavimus. Taigi Briuselio Konvencijoje taip pat buvo numatyta apsauginė jurisdikcija su individualiomis darbo sutartimis susijusioms byloms, tačiau mažesne apimtimi: nors susitarimų dėl jurisdikcijos ribojimo aspektu darbuotojo apsaugos lygis vienodas, kaip ir Reglamente, tačiau teisingumo alternatyvų pareikšti ieškinį darbdaviui atžvilgiu darbuotojų interesai Konvencijoje mažiau ginami.

Be rašytinio susitarimo tarp šalių dėl jurisdikcijos, sudaryto dar iki ieškinio padavimo, yra numatyta ir atsakovo galimybė pranešti apie ketinimą gintis valstybės narės teismui, kuriame ieškovas jau pareiškė ieškinį savo pasirinkimu. Taigi šiuo atveju taip pat sudaromas susitarimas dėl teisingumo, tik tiek oferta (ieškinio padavimas pareiškėjo pasirinktame teisme), tiek akceptas (atsakovo pranešimas minėtam teismui apie ketinimą gintis) pasireiškia šalių konkludentiniais veiksmais. Tačiau ši taisyklė netaikoma, jeigu atsakovas į teismą atvyko kitu tikslu – užginčyti jurisdikciją arba jeigu byla pagal Briuselio konvencijos 16 str. ar Reglamento 22 str. išimtinai teisinga kitam teismui (Konvencijos 18 str., Reglamento 24 str.).

2.6. *Lis pendens*¹²⁵ taisyklės

Lis pendens taisyklės yra įtvirtintos Briuselio konvencijos 8 skirsnyje (21-23 str.) ir Reglamento 9 skirsnyje (27-30 str.). Ši doktrina skirta išvengti situacijų, kai byla dėl to paties dalyko, tuo pačiu pagrindu ir tarp tų pačių šalių vienu metu nagrinėja kelių skirtingų valstybių teismai ir dėl to atsiranda rizika, kad bus priimti keli nesuderinami sprendimai¹²⁶. Ši problema yra ypatingai svarbi teismo sprendimų pripažinimui ir vykdymui. Sutariama, jog kuo platesnės yra teismo sprendimų pripažinimo ir vykdymo taisyklės, tuo daugiau problemų *lis pendens* taisyklė turi išspręsti. Taigi pusiau automatinis sprendimų pripažinimas ir vykdymas Vakarų Europoje pagal Briuselio ir Lugano konvencijas kėlė realią grėsmę, kad bus reikalaujama pripažinti užsienio teismo sprendimą, kuris prieštarauja kitam toje valstybėje pripažintam sprendimui (arba pripažintam kitoje valstybėje narėje, kurios

¹²⁵ Šios taisyklės kartu su *forum non convenience* doktrina ir sutartiniu teisingumu sudaro jurisdikcijos atsisakymo (angl. *declining*), kai byla yra teisinga tam teismui, pagrindus. Jie skiriasi nuo situacijų, kai teismas palieka ieškinį nenagrinėtą dėlto, kad byla nėra jam teisinga. Pažymėtina, kad ETT ir Europos civilinio proceso teisė nepripažįsta *forum non convenience* doktrinos, skirtingai nei bendrosios teisės sistemos valstybės- J. FAWCETT. *Declining jurisdiction in private international law*. Oxford: Oxford university press, 1995, p. 2, p. 10-11;

¹²⁶ Europos Teisingumo Teismo 1987 m. gruodžio 8 d. sprendimas byloje 144/86, *Gubish Mashinenfabrik KG v. Palumbo* (1987), ECR 4861;

sprendimas taip pat turi būti pripažintas)¹²⁷. Dėl šių priežasčių Reglamento preambulės 15 p. užsibrėžti tikslai sumažinti vienu metu vykstančių teismo procesų galimybę ir užtikrinti, kad dviejose valstybėse narėse nebūtų priimami nesuderinami sprendimai bei nustatyti aiškų ir veiksmingą *lis pendens* bylų ir susijusių ieškinių sprendimo mechanizmą, kuris taip pat padėtų išvengti dėl nacionalinių skirtumų atsirandančių problemų, kai reikia nustatyti laiką, kada byla yra laikytina dar neišspręsta. Pagal Reglamentą minėtas laikas turėtų būti atskirai apibrėžtas. Toliau bus detaliau aptartos *lis pendens* taisyklės, numatančios teismo teisę atsisakyti nagrinėti bylą, jei identiškas ieškinys paduotas kitos valstybės teisme, t.y. susijusios su teisingumu, o ne su sprendimų pripažinimu ir vykdymu.

Briuselio Konvencijos 21 str. 1d. ir Reglamento 27 str. 1 d. numatyta taisyklė, kad skirtingų valstybių narių teismuose iškėlus tapačią bylą, bet kuris teismas, kuriame byla nebuvo iškelta pirmiausiai, turi pareigą *ex officio* sustabdyti bylos nagrinėjimo procesą, kol nustatomas teismo, kuriame byla iškelta anksčiausiai, teisingumas. Šiuo atveju teismas, kuriame byla pareiškama vėliau, galutinai neatsisako jurisdikcijos, nes dar neaišku, ar bus nustatyta pirmojo teismo jurisdikcija, ir kad pastarajam nepripažinus bylos jam teisinga, nebūtų užkertamas kelias pareiškėjui bylos nagrinėjimą inicijuoti antrajame teisme. Tuo tarpu jeigu teismas, kuriame pirmajame pareikštas ieškinys, jau yra nusprendęs, kad byla jam yra teisinga, tada teismas, kuriame pareikštas ieškinys vėliau, atsisako jurisdikcijos pirmojo naudai (Briuselio konvencijos 21 str. 2 d., Reglamento 27 str. 2 d.).

Skirtingų valstybių teismuose nagrinėjant susijusias bylas, bet kuris teismas, kuriame buvo iškelta pirmoji iš jų, gali sustabdyti savo bylos procesą. Taigi susijusių bylų atžvilgiu yra taikoma dispozityvi taisyklė, kadangi byloms esant ne identiškomis, o tik susijusioms tarpusavyje, yra mažesnė prieštarinių sprendimų priėmimo tikimybė (Reglamento 28 str. 1d.). Pagal Briuselio konvenciją sustabdymo galimybės yra siauresnės – tik kol susijusios bylos nagrinėjamos pirmąja instancija. Jeigu šios bylos yra nagrinėjamos pirmosios instancijos teisme, bet kuris teismas, kitas nei teismas, kuriame buvo iškelta pirmoji byla, taip pat dispozityviai gali atsisakyti jurisdikcijos, jeigu nuspręsta, kad jurisdikciją turi teismas, kuriame iškelta pirmoji byla, jeigu pastarojo teismo *lex fori* leidžia minėtas bylas nagrinėti kartu ir abi bylos yra jam teisingos (Briuselio konvencijos 22 str. 2 d., Reglamento 28 str. 2 d.). Nuo jurisdikcijos atsisakymo identiškų bylų atveju ši taisyklė skiriasi dar viena papildoma sąlyga – turi būti pareikštas vienos iš šalių prašymas, tačiau

¹²⁷ *Cit. op.* 125, p. 27-28;

teismui suteikta diskrecijos teisė spręsti dėl tokio prašymo pagrįstumo. Tačiau šio teismo sprendimo motyvai, manytumėme, turėtų būti formuluojami atsižvelgiant į nesuderinamų sprendimų priėmimo tikimybę. Tiek Briuselio konvencija, tiek Reglamentas pateikia susijusių ieškinių sąvoką – kai ryšys tarp bylų yra toks glaudus, jog tikslinga jas nagrinėti kartu, kad būtų išvengta nesuderinamų sprendimų rizikos, nagrinėjant juos atskirai (Konvencijos 22 str. 3 d., Reglamento 28 str. 3 d.)

Briuselio konvencijos 23 str. bei Reglamento 29 str. pateikia teisingumo nustatymo taisyklę, kai byla yra išimtinai teisinga kelių valstybių narių teismams. Tokiu atveju byla teisinga tik tam teismui, kuriame ieškinys pareikštas anksčiausiai, o kiti teismai savo išimtinio teisingumo privalo atsisakyti.

Svarbus žingsnis žengtas aptariamą skirsnį Reglamente papildant taisykle, detalizuojančia momentą, nuo kurio laikoma, kad byla teisme jau yra iškelta, taip įgyvendinant vieną iš tikslų, užsibrėžtų Reglamento preambulėje. Iki tol įvairios valstybės šį momentą traktuodavo skirtingai, dėl ko buvo didesnė nesuderinamų sprendimų priėmimo tikimybė, nes egzistuodavo neaiškumas, nuo kurio momento teismas, kuriame ieškinys paduotas vėliau, privalo ar turi galimybę atsisakyti teisingumo ar sustabdyti bylos nagrinėjimą. Taigi pagal Reglamento 30 str. bylos iškėlimo teisme momentas yra: 1) kai teismui įteikiamas bylos iškėlimo ar lygiavertis dokumentas, nurodantis, kad ieškovas ėmėsi būtinų priemonių, kad minėtas dokumentas būtų įteiktas atsakovui; 2) jeigu pirmiausiai dokumentas turi būti įteiktas ne teismui - kai jį gauna už dokumento įteikimą atsakingą institucija, jeigu ieškovas ėmėsi būtinų priemonių, kad minėtas dokumentas būtų pateiktas teismui. Taigi Reglamentas numato tik pačią pirmąją bylos iškėlimo teisme stadiją (pavyzdžiui, nereikalaujama, kad teismas būtų išsprendęs ieškinio teisingumo jam (priimtino) klausimą), kas suteikia didesnes garantijas, kad nebus dviejų skirtingų valstybių teismuose priimti du nesuderinami sprendimai.

2.7. Laikinių priemonių, įskaitant apsaugos, teisingumas

Remiantis ETT praktika, kaip minėta, teismas, kuriam yra teisinga byla dėl bylos esmės pagal vieną iš aptartų jurisdikcijos rūšių pagrindų, be jokių papildomų sąlygų turi jurisdikciją spręsti ir laikinių, įskaitant apsaugos, priemonių taikymo klausimą¹²⁸. Vis dėlto valstybės

¹²⁸ *Cit. op. 37;*

narės teismas nėra įgaliotas spręsti laikinųjų priemonių suteikimo klausimą, jeigu šalys savo susitarimu yra numačiusios bylos dėl ginčo esmės teisingumą arbitražui, kadangi toks susitarimas yra skirtas panaikinti valstybių narių teismų jurisdikciją pagal Briuselio konvenciją ar Reglamentą bet kokių ginčų sprendimui^{129, 130}.

Speciali proceso dėl laikinųjų apsaugos priemonių jurisdikcijos taisyklė yra numatyta atskiruose Briuselio konvencijos (9 skirsnis, 24 str.) bei Reglamento (10 skirsnis, 31 str.) skirsniuose. Taisyklė numato bet kurios valstybės narės teismo jurisdikciją. Ją išskiria du specifiniai reikalavimai: 1) kad reikalaujamą taikyti laikinąją priemonę numatytu *lex fori*; 2) ši taisyklė taikoma net ir kitos valstybės narės teismui turint jurisdikciją (net ir išimtinę) nagrinėti bylą iš esmės¹³¹. ETT Konvencijos 24 str. sąvoką „laikinosios, įskaitant apsaugos, priemonės“ apibūdino kaip turinčias tikslą išlaikyti esamą faktinę ir teisinę situaciją tam, kad apsaugoti teisinių santykių šalių teises¹³². Pavyzdžiui, laikino pinigų sumos sumokėjimo pagal Olandijos *Kort – geding* procedūrą reikalavimas nepaklius į aptariamą sąvoką, nebent, pirma, procesą laimėjusiam atsakovui pinigų sugrąžinimas yra garantuojamas, jeigu atsakovas pralaimi ieškinį dėl bylos esmės ir, antra, reikalaujama priemonė yra susijusi tikrai su specifiniu atsakovo turtu, kuris randasi ar atsiras ateityje teismui, kuriame paduotas ieškiny, pagal teritorinės jurisdikcijos taisykles priskirtoje teritorijoje¹³³. Be to, laikinųjų priemonių sąvoka neapima *Actio Pauliana*, kuris skirtas išlaikyti ne šalių padėties *status quo*, o, priešingai, atstatyti buvusias iki nesąžiningo skolininko sandorio sudarymo šalių teises į turtą¹³⁴.

Laikinųjų priemonių suteikimas pagal Konvencijos 24 str. ir Reglamento 31 str. yra sąlyginis, reikalaujantis realaus ryšio tarp objekto, į kurį nukreiptas laikinųjų apsaugos priemonių taikymo reikalavimas, ir teritorinės valstybių narių teismų jurisdikcijos tiems reikalavimams spręsti. Tokia sąlyga įvykdoma, jeigu turtas, į kurį nukreiptas laikinųjų apsaugos priemonių taikymo reikalavimas konkrečios valstybės teisme, yra toje valstybėje narėje. Tačiau tokia sąlyga netaikoma, jeigu reikalaujama taikyti draudžiančią atlikti tam tikrus veiksmus laikinąją priemonę, kuri galioja visose pasaulio jurisdikcijose, ar, pavyzdžiui,

¹²⁹ *Ibidem*;

¹³⁰ *Cit. op.* 10, p. 258-259;

¹³¹ PÅLSSON, L. Interim relief under the Brussels and Lugano Conventions. In *Private law in the international arena*. The Hague: TMC Asser press, 2000, p. 625;

¹³² *Cit. op.* 91;

¹³³ *Cit. op.* 37;

¹³⁴ *Cit. op.* 10, p. 259;

kai Olandijos teismas suteikia laikinąją apsaugos priemonę, uždraudžiančią patento savininko teisių pažeidinėjimą už Olandijos ribų¹³⁵.

Pagal ETT išaiškinimą Briuselio konvencijos 24 str. (ir Reglamento 31 str.) taikomas tik reikalavimams taikyti tas laikinasias priemones, kurios susijusios su bylomis, kurių jurisdikcijos nustatymui taikomi aptariamai teisės aktai¹³⁶. Tačiau laikinosios apsaugos priemonės gali būti suteiktos pagal 24 str., net jeigu procedūros dėl bylos esmės vyksta arbitraže, nepaisant to, kad tokioms byloms nagrinėjami teisės aktai netaikomi. Pažymėtina, kad nėra reikalavimo, kad procesas dėl bylos esmės kitos valstybės narės teisme jau būtų prasidėjęs ar būtinai būtų inicijuotas ateityje¹³⁷. Taip pat nėra draudžiama prašyti laikinųjų priemonių taikymo tos pačios valstybės, kurios kitas teismas nagrinėja bylą iš esmės, teisme¹³⁸. Taikantis laikinasias priemones teismas savo teisingumą gali grįsti tradicinėmis teisingumo taisyklėmis, įskaitant ir Briuselio konvencijos bei Reglamento 3 straipsniuose nurodytų teismų draudžiamą taikyti jurisdikciją.¹³⁹

¹³⁵ *Cit. op.* 10, p. 260;

¹³⁶ *Cit. op.* 27;

¹³⁷ *Cit. op.* 37 – pakanka, kad teisminis procesas dėl ginčo esmės yra rekomenduotinas, galimas;

¹³⁸ *Ibidem*;

¹³⁹ *Cit. op.* 10, p. 260;

3. Autonominis teisingumo instituto normų aiškinimas Europos Sąjungoje ir jo harmonizavimo pasaulinės tendencijos

3.1. Autonominis teisingumo normų aiškinimas Europos Sąjungoje

Aptariant teisingumo harmonizavimo tendencijas, pirmiausiai reikėtų trumpai aptarti teisingumą harmonizuojančių aktų aiškinimo ir taikymo praktiką, nes būtent ETT suformuluotos taisyklės ir padeda atskleisti bei kompensuoti teisingumo reglamentavimo trūkumus, duoda postūmį jo harmonizavimo plėtotei.

Briuselio konvencija, XXI a. pr. pakeista į reglamentą „Briuselis I“, galioja jau daugiau kaip 30 metų. Per tą laikotarpį ETT transformavo Konvencijos nuostatas į nuoseklią struktūrą, kurią drąsiai galima pavadinti Europos civilinio proceso teise. Savo praktika įvairiais klausimais ETT detalizavo daugelio procedūrinių sistemų bruožus. Jis tai darė, remdamasis Konvencijos, kaip tokios, sistema ir atvirai deklaruojamu „autonominio“ aiškinimo modeliu. Iš tikrųjų glaustos Konvencijos nuostatos teikė tik labai ribotą pagalbą jas aiškinant. Likusi Konvencijos aiškinimo dalis buvo pagrįsta plačiais Konvencijos tyrimais, atliekamais Teismo narių (ar kitų darbuotojų) ir jų aiškiu tikėjimu, kad tie paprasti procedūros techniniai aspektai galiausiai gali remtis ne tiek sąmoningais politiniais nacionalinių įstatymų leidėjų sprendimais, kiek bet kokios sistemos efektyvumu.¹⁴⁰

Autonominis aiškinimas neapsiriboja vien Konvencijos ar Reglamento tekstu - jis išplečiamas, remiantis Europos procedūrinės sistemos bendravardikliu (bendra visų valstybių narių civilinio proceso teisės sistemų patirtimi), o ne tik vienos iš sistemų pasirinkimu. Tokiu būdu koncepcinis autonominio aiškinimo mechanizmas žymi ribą tarp įvairių Europos sistemų procedūrinių taisyklių. Tai vienodai parodo procedūrinio harmonizavimo galimybes ir turinį. Net ir ne autonominė pozicija, kurios kartais savo sprendimuose laikėsi ETT, taip pat gali būti procedūrinio harmonizavimo pagrindas. Aiškus to pavyzdys yra ETT sprendimas antrojoje *Zelger v. Salinitri*¹⁴¹ byloje, kuriame, remiantis Konvencijos 21 str., dėl klausimo, kada byla tampa teismo priimta savo žinion, buvo plečiamai nurodyta į kiekvieno susijusio teismo nacionalinę teisę, nes lyginamoji pirmųjų šešių valstybių narių įstatymų analizė nepadėjo priėti prie vieningos išvados. Vis dėlto negali būti paneigta, kad be

¹⁴⁰KERAMEUS, D.K. International Procedural Harmonization and Autonomous Interpretation. In *Intercontinental cooperation through private international law : essays in memory of Peter E. Nygh*; edited by Talia Einhorn and Kurt Siehr. The Hague : T.M.C. Asser Press, 2004, p. 178-179;

¹⁴¹ Europos Teisingumo Teismo 1984 m. birželio 7 d. sprendimas byloje C-129/83, *Zelger v. Salinitri* [1984], ECR 2397;

vieningo šio klausimo išsprendimo, kai taikoma *lis pendens* taisyklė, Briuselio Konvencijos 21 str. aiškinimas yra tik fragmentiškas ir tai gali sąlygoti nesuderinamą rezultatą. ETT gerai suvokė problemas, kurios kyla iš tokio nacionaliniu pagrindu orientuoto požiūrio, kuris gali atmesti teismo, žymiai labiau susijusio su byla, jurisdikciją teismo, kuriame pirmajame buvo inicijuotas bylos nagrinėjimas, teisingumo naudai. 1991 m. *Overseas Union*¹⁴² byloje ETT vis dėlto pasirinko griežtai laikytis pažodinio 21 str. aiškinimo ir taip užtikrinti didesnę šalių tinkamumo ar netgi proceso operatyvumo apsaugą: teismas, sustabdydamas procesą *lis pendens* taisyklės pagrindu, nėra įgaliotas tikrinti, ar teismas, kuriame pirmajame pateiktas ieškinys, turi tarptautinę jurisdikciją. Panaši neišbaigto unifikavimo patirtis aiškiai parodo, kaip svarbu žengti tolesnius žingsnius, jeigu harmonizacija buvo pradėta ir iš dalies jau įgyvendinta. Iš tikrųjų tokie pavyzdžiai paskatino Europos civilinio proceso komisijos įsteigimo iniciatyvą. Bet kokių atveju Reglamento 44/2001 30 str. pateikia vieną Bendrijos mastu teisingumo sistemą (nurodančią, kuriam teismui ar institucijai, atsakingai už ieškinio pristatymą teismui, reikia pateikti ieškinį)¹⁴³.

Apibendrinant, Briuselio konvencija ir jos detalizuotas, ištobulintas ir kompleksiškas plėtojimas, kurį atlieka ETT, tiek pozityviai, tiek negatyviai prisidėjo prie Europos civilinio proceso teisės harmonizavimo. Žinoma, Konvencija bei Reglamentas daugiausiai yra skirti reglamentuoti techninius civilinio proceso aspektus, nes juos harmonizuoti yra lengviau. Iš tikrųjų Briuselio konvencijos veikimas Bendrijos mastu, anot *Kerameus*, tampa kažkuo tarp nesitikėto pakartotinio civilinės procedūros techninių kriterijų atradimo politiškai orientuotoje Europos Bendrijoje ir tarp optimistinio tikėjimo teisėjų galimybėmis būti savo srities šeiminkais. Bet kokių atveju civilinis procesas pirmą kartą per daug amžių pakilo virš nacionalinio į tarptautinį lygmenį. Briuselio konvencijos plėtojimas Bendrijos mastu per ketvirtį amžiaus pasiūlė daugiau nei vien tik gramatinę ir sintaksinę Europos civilinio proceso išraišką. Žinoma, šie struktūriniai ir koncepciniai rėmai reikalauja plataus detalizavimo. Bet pagrindas yra pačios Europos civilinio proceso teisės normos, kurios kviečia suderinti ir dėmesingai jas papildyti¹⁴⁴.

¹⁴² Europos Teisingumo Teismo 1991 m. birželio 27 d. sprendimas byloje C-351/89, *Overseas Union* [1991], ECR I-3317;

¹⁴³ *Cit. op.* 140, p. 180;

¹⁴⁴ *Ibidem.* 140, p. 180;

3.2. Teisingumo instituto harmonizavimo pasaulinės tendencijos

Aptarus gana sėkmingą teisingumo harmonizavimą Europos Sąjungos mastu, keletą žodžių reikėtų pasakyti ir apie bandymus harmonizuoti teisingumo institutą pasauliniu lygiu. Privatinėje tarptautinėje teisėje egzistuoja daug skirtingų požiūrių dėl jurisdikcijos kolizijų taisyklių, todėl vieningą kompromisą pasiekti sudėtinga. Vis dėlto, tai yra vienas iš sėkmingiausiai harmonizuotų institutų. Globalaus dabartinio mąstymo apie tarptautinės privatinės teisės tendencijas atspindžiu galima laikyti Tarptautinės privatinės teisės Hagos konferencijos specialiosios komisijos 1999 m. parengtą Pirminį Konvencijos dėl jurisdikcijos ir užsienio teismų sprendimų komercinėse ir civilinėse bylose projektą (toliau tekste – Preliminarus Konvencijos projektas)¹⁴⁵. Bus aptarta tik keletas šiame projekte numatytų jurisdikcijos pagrindų.

Su daugeliu vietų susijusio civilinės teisės pažeidimo ar delikto (pavyzdžiui, kai vienoje valstybėje padaromas pažeidimas, o kitoje valstybėje nukentėjusiajam atsiranda žala), bendrai sutarta nukentėjusiajam suteikti teisę paduoti ieškinį bet kurios iš tų susijusių vietų teisme (Preliminarus konvencijos projekto 10 str. 1 d. b punktas). Vis dėlto dauguma civilinių ir komercinių bylų yra susijusios su sutartimis, o ne su civilinės teisės pažeidimais. Komercinėse bylose yra daug potencialiai susiejančių bylų ir teismo vietą faktorių (ryšių) (derybų vieta, sutarties sudarymo vieta, verslo, veiklos vieta, sutarties įvykdymo vieta ir pan.). Nesutariama dėl to, kiek šių ryšių reikėtų atsižvelgti. Tam yra dvi priežastys. Pirmiausiai, susiejančio faktoriaus tinkamumas bylos kontekste. Pavyzdžiui, privataus asmens įprastinė gyvenamoji¹⁴⁶ vieta komercinėse bylose yra laikoma esminės svarbos ryšiu (Reglamento „Briuselis I“ 2 str. Konvencijos projekto 7 str. 2 d.). Antra, netgi jei būtų sutarta, kad tam tikrame kontekste tinkamiausias yra tam tikras jungiamasis faktorius (ryšys), gali būti nesutariama dėl to, ar jis turėtų būti laikomas bendrosios, ar specialiosios jurisdikcijos pagrindu. Teismas, turintis bendrąją jurisdikciją, gali spręsti bet kokias bylas, jei tik yra ryšys tarp atsakovo ir nuolatinės gyvenamosios vietos. Ir priešingai, teismas, turintis specialiąją jurisdikciją, gali nagrinėti tik tokias bylas, kurios su ieškinio dalyku turi ryšį, kuriuo yra grindžiamas teisingumas. Pavyzdžiui, visi sutinka, kad tarptautinė privatinė teisė

¹⁴⁵ Tarptautinės privatinės teisės Hagos konferencija. Preliminary Draft Convention on Jurisdiction and Foreign Judgements in Civil and Commercial Matters [interaktyvus]. 1999–10-30 [žiūrėta 2007-03-12]. Prieiga per Internetą: <<http://www.hcch.net/enconventions/draft36e.html>>

¹⁴⁶ Konvencijos projekte pasirinktas lankstesnis įprastinės buvimo vietos (angl. *habitual residence*), o ne nuolatinės gyvenamosios vietos (angl. *domicile*) principas;

pripažintų, kad užsienio atsakovo verslo vieta Anglijoje yra nesvarbus jungiamasis faktorius su šia valstybe. Tačiau yra nesutariama, ar verslo vietos jungiamasis faktorius yra bendrojo teisingumo pagrindas, ar jis suteikia jurisdikciją tik esant ginčams, kylantiems iš atsakovo veiklos toje verslo vietoje. Modernesnis požiūris, palaikomas ir Reglamente (5 str. 5 d.), ir Konvencijos projekte (9 str.), yra laikyti verslo vietą tikrai specialiosios jurisdikcijos pagrindu¹⁴⁷.

Kalbant apie apsauginę jurisdikciją, tarptautiniu lygiu vis labiau yra pripažįstama, kad bendrosios daugumai ginčų dėl sutarčių taikomos jurisdikcijos taisyklės gali sąlygoti neteisingumą sutartiniuose santykiuose, kur viena šalis yra *prima facie* silpnesnė už kitą. Reglamento požiūris yra palaikomas ir Konvencijos projekte, tačiau tik vartojimo ir individualių darbo sutarčių atžvilgiu.

Universalios jurisdikcijos principas, reiškiantis, kad teisės pažeidėjas gali būti patrauktas atsakomybėn bet kurios valstybės teismuose, yra labiau būdingas baudžiamajai teisei. Tačiau nėra aišku, kodėl universalios jurisdikcijos taisyklė negalėtų būti taikoma ir reiškiant civilinius ieškinius dėl tarptautiniu nusikaltimu padarytos žalos atlyginimo. Universalios jurisdikcijos principui suteikiama tam tikros reikšmės ir Konvencijos projekto dėl civilinių bylų teisingumo nuostatose. Nors šiuo Preliminariu Konvencijos projektu siekiama pašalinti konkrečius nepatenkančius į taikymo sritį teisingumo pagrindus, yra siūloma, kad nacionaliniams teismams, esant tam tikroms sąlygoms, neturėtų būti draudžiama naudoti universalios jurisdikcijos pagrindus specifinių tarptautinės teisės baudžiamų nusikaltimų civilinių pasekmių atžvilgiu, nepaisant to, kad ryšys tarp ginčo ir teismo vietos nėra esminis¹⁴⁸.

¹⁴⁷HILL, JONATHAN. The exercise of jurisdiction in private international law. In *Asserting jurisdiction: International and European legal perspectives*. Oxford: Hart publishing ltd, 2003;

¹⁴⁸ Ibidem, p. 53 -54;

Išvados

1. Teisinių EB valstybių narių bendradarbiavimo pagrindą teisingumo bei teismų sprendimų pripažinimo ir vykdymo srityje sudarė 1957 m. kovo 25 d. Romos sutarties dėl EEB įkūrimo 220 straipsnis, pagal kurį pirmosios šešios EEB narės įsipareigojo derėtis viena su kita, siekdamas supaprastinti formalumus, taikomus jų teismų sprendimų savitarpio pripažinimui ir vykdymui. Briuselio konvenciją pakeitęs Reglamentas 44/2001 užpildė daugelį teisingumo reglamentavimo spragų, kurių dalį iki tol kompensavo autonominis ETT teisės aktų aiškinimas: detalizavo sutartinės prievolės įvykdymo vietas, juridinio asmens buveinės sąvokas, renovavo bylų dėl individualių darbo sutarčių reglamentavimą, numatė bylos iškėlimo teisme momentą.

2. Briuselio konvencijoje bei Reglamente „Briuselis I“ numatytos bylų, kylančių iš draudimo, vartojimo bei individualių darbo sutarčių, teisingumo nustatymo taisyklės iš kitų specialiojo teisingumo nuostatų išsiskiria savo tikslu apsaugoti silpnesniąją santykių pusę, dėl ko dar yra vadinamos apsaugine jurisdikcija. Šio tikslo įgyvendinimas pasireiškia dviem aspektais: 1) suteikimu silpnesnei šaliai daugiau alternatyvų, renkantis teismą, kuriame paduoti ieškinį; 2) stipresnės šalies galimybių su silpnesne šalimi sudaryti sau palankų susitarimą dėl sutartinės jurisdikcijos apribojimu. Kitais, nei ribotos alternatyvios galimybės sudaryti susitarimą dėl jurisdikcijos, pagrindais apsauginės jurisdikcijos taisyklių šalys negali pakeisti.

Apsauginės jurisdikcijos su individualiomis darbo sutartimis susijusioms byloms taisyklės, nors ir neišskiriant jų į atskirą skirsnį, buvo numatytos jau ir Briuselio Konvencijoje, tačiau mažesne apimtimi, nei ją pakeitusiame Reglamente 44/2001: nors susitarimų dėl jurisdikcijos ribojimo aspektu darbuotojo apsaugos lygis abiejuose teisės aktuose identiškas, tačiau teisingumo alternatyvų pareikšti ieškinį darbdaviui atžvilgiu darbuotojų interesai Konvencijoje mažiau ginami.

Priėmus Reglamentą „Briuselis I“, kuris išplėtė darbuotojo alternatyvias galimybes pasirinkti bylą nagrinėsiantį teismą, jurisdikcija ginčams dėl individualių darbo sutarčių tapo palankiausia silpnesnės šalies interesų apsaugai, ką dar labiau pagrindžia tai, jog numatyta mažiausiai galimybių, sudarant susitarimą dėl jurisdikcijos, išvengti šios kategorijos bylų apsauginio teisingumo taisyklių taikymo. Tuo tarpu iš visų apsauginės jurisdikcijos bylų kategorijų po gausios kritikos mažiausiai silpnesnės santykių šalies apsaugos priemonių numato teisingumo taisyklės, skirtos ginčams dėl draudimo bylų.

3. Yra pastebimos tendencijos įtvirtinti vieningas teisingumo taisykles ne tik regioniniu, bet ir pasauliniu mastu. Vienas tokių pavyzdžių yra Tarptautinės privatinės teisės Hagos konferencijos specialiosios komisijos 1999 m. parengtas Pirminis Konvencijos dėl jurisdikcijos ir užsienio teismų sprendimų komercinėse ir civilinėse bylose projektas, kurio vienas iš novatoriškiausių pasiūlymų, darbo autorės nuomone, yra nustatyti universalią jurisdikciją byloms dėl tarptautinės baudžiamosios teisės draudžiamų nusikaltimų civilinių pasekmių.

Summary

Common issues of jurisdiction in civil procedure of European Union

The legal ground for the states to institute the cooperation on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters was Article 220 of the Treaty establishing European Economic Community (EEC) by virtue of which they undertook to secure the simplification of formalities governing the reciprocal recognition and enforcement of judgments of courts. The Regulation 44/2001, which has changed The Brussels Convention, covered many of legal gaps in the regulation of jurisdiction, which were effectively filled by the autonomous Brussels Convention interpretation by the European Court of Justice (ECJ) before. The Regulation 44/2001 provides detailed conceptions of place, in which contract has to be performed and of domicile of the legal persons, renews regulation of jurisdiction over individual contracts of employment and determines the moment of when a court shall be deemed to be seised.

Santrauka

Darbe yra apžvelgiama teisingumo harmonizavimo Europos Sąjungos mastu, kurio teisinį pagrindą sudarė 1957 m. kovo 25 d. Romos sutarties dėl EEB įkūrimo 220 straipsnis, pagal kurį pirmosios šešios EEB narės įsipareigojo derėtis viena su kita, siekdamas supaprastinti formalumus, taikomus jų teismų sprendimų savitarpio pripažinimui ir vykdymui, genezė, teisės aktai bei susijusi ETT ir valstybių narių teismų praktika. Ypatingas dėmesys yra skirtas bylų, kylančių iš draudimo, individualių darbo ir vartojimo sutartinių santykių (dėl tikslo apsaugoti silpnesnės šalies interesus dar vadinamam apsauginiu) teisingumui. Taip pat yra pateiktas trumpas ETT suformuoto autonominio konvencijų bei Reglamento aiškinimo apibūdinimas. Magistro darbas yra baigiamas trumpu šiuolaikinių teisingumo harmonizavimo pasauliniu mastu tendencijų pristatymu, iš kurių paminėtinos universalus teisingumo principo specifinių tarptautinės baudžiamosios teisės draudžiamų nusikaltimų civilinėms pasekmėms taikymas bei apsauginių nuostatų atsisakymas reglamentuojant bylų, susijusių su draudimo sutartiniais santykiais, teisingumą.

Literatūros sąrašas

I. Norminė medžiaga:

1. Europos Sąjungos teisės aktai:

1) 2002 m. rugpjūčio 21 d. Komisijos reglamentas (EB) Nr. 1496/2002 iš dalies pakeičiantis Tarybos reglamento (EB) Nr. 44/2001 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo I priedą (3 straipsnio 2 dalyje ir 4 straipsnio 2 dalyje nurodytos jurisdikcijos taisyklės) ir II priedą (kompetentingų teismų ir institucijų sąrašas) (OL, 2002 L 225, p.13);

2) 2000 m. gruodžio 22 d. Europos Tarybos reglamentas (EB) Nr. 44/2001 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo užtikrinimo (OL, 2001 L 12, p.1);

3) 1996 m. lapkričio 29 d. Konvencija dėl Austrijos Respublikos, Suomijos Respublikos ir Švedijos Karalystės prisijungimo. OL, 1997 C 15, p. 1;

4) 1990 m. lapkričio 8 d. Tarybos Direktyva iš dalies keičianti, pirmiausia dėl motorinių transporto priemonių civilinės atsakomybės draudimo, Direktyvą 73/239/EEB ir Direktyvą 88/357/EEB dėl įstatymų ir kitų teisės aktų, susijusių su tiesioginiu draudimu, išskyrus gyvybės draudimą, derinimo (OL, 1990 L 330, p. 44);

5) 1989 m. gegužės 26 d. Konvencija dėl Ispanijos Karalystės ir Portugalijos Respublikos prisijungimo. OL, 1989 L 285, p. 1;

6) 1988 m. rugsėjo 16 d. Lugano konvencija Nr. 88/592/EEC dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose vykdymo (OL, 1988 L 319, p. 9); 1980 m. Konvencija dėl sutartinėms prievolėms taikytinos teisės (Konsoliduota redakcija). Pirmasis protokolas dėl teisingumo teismo jurisdikcijos aiškinti 1980 m. konvenciją (Konsoliduota redakcija). Antrasis protokolas, suteikiantis teisingumo teismui įgaliojimus aiškinti 1980 m. konvenciją (Konsoliduota redakcija) (OL, 2005 C 334, p. 1-27);

7) 1988 m. birželio 22 d. Antroji Tarybos Direktyva dėl įstatymų ir kitų teisės aktų, susijusių su tiesioginiu draudimu, išskyrus gyvybės draudimą, derinimo, apibrėžianti nuostatas, padedančias veiksmingai naudotis laisve teikti paslaugas, ir iš dalies keičianti Direktyvą 73/239/EEB (OL, 1988 L 172, p. 1);

8) 1982 m. spalio 25 d. Konvencija dėl Graikijos Respublikos prisijungimo (OL, 1982 L 338, p. 17);

9) 1978 m. spalio 9 d. Konvencija dėl Danijos Karalystės, Airijos ir Jungtinės Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Karalystės prisijungimo (OL, 1978 L 304, p. 1);

10) 1973 m. liepos 24 d. Pirmoji Tarybos Direktyva dėl įstatymų ir kitų teisės aktų, susijusių su tiesioginio draudimo, išskyrus gyvybės draudimą, veiklos pradėjimu ir vykdymu, derinimo (O.L, 1973 L 228, p.3);

11) 1973 m. birželio 3 d. Protokolas dėl Teisingumo Teismo įgaliojimų aiškinti 1968 m. konvenciją (OL, 1978 L 304);

12) 1968 m. rugsėjo 27 d. Briuselio konvencija Nr. 98/C 27/02 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose vykdymo (suvestinė redakcija). Protokolas dėl Teisingumo Teismo įgaliojimų aiškinti 1968 m. konvenciją (suvestinė redakcija) (OL, 1998 C 27, p.28; pirmą kartą skelbta OL, 1968 L 304, p. 36);

2. Lietuvos Respublikos teisės aktai:

1) Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas, patvirtintas 2002 m. vasario 28 d. Civilinio proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymu Nr. IX-743 (su pakeitimais) (Valstybės žinios, 2002 04 24, Nr. 36-1340);

2) 1973 m. spalio 5 d. Europos patentų išdavimo konvencija su pakeitimais persvarstyta 2000 m. lapkričio 29 d., Lietuvos Respublikos ratifikuota 2004 m. birželio 22 d. (Valstybės žinios, 2004 10 05, Nr.147-5326) ;

II. Specialioji literatūra:

1. Monografijos, vadovėliai:

1) BOGDAN, Michael. *The Brussels jurisdiction and enforcement convention : an EC Court casebook* .1sted.. The Hague: Kluwer, 1996.;

2) DUNCAN, W. Jurisdiction to Make and Modify Maintenance Decisions – The Quest for Uniformity. In *Intercontinental Cooperation through Private international law. Essays in memory of Peter E. Nygh*; edited by Talia Einhorn and Kurt Siehr. The Hague: TMC Asser Press, 2004;

3) FAWCETT, J. *Declining jurisdiction in private international law*. Oxford: Oxford University Press, 1995;

4) LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2005. II t.;

5) HILL, JONATHAN. The exercise of jurisdiction in private international law. In *Asserting jurisdiction: International and European legal perspectives*. Oxford: Hart publishing ltd, 2003;

6) JACOB, J. *Private international litigation*. London: Longman, 1988;

7) KERAMEUS, D. K. International Procedural Harmonization and Autonomous Interpretation. In *Intercontinental cooperation through private international law: essays in memory of Peter E. Nygh*; edited by Talia Einhorn and Kurt Siehr. The Hague : T.M.C. Asser Press, 2004;

8) MIKELĖNAS, Valentinas. *Tarptautinės privatinės teisės įvadas*. Vilnius: Justitia, 2001;

9) NORTH, Peter, FAWCETT, James. *Cheshire and North's Private International Law*. 13th ed. London: Butterworths, 1999;

10) PÅLSSON, L. Interim relief under the Brussels and Lugano Conventions. In *Private law in the international arena*. The Hague: TMC Asser press, 2000;

11) WERLAUFF, Erik. *Civil Procedure in Denmark*. The Hague – London – Boston: Kluwer Law International; DJØF Publishing Copenhagen, 2001.

2. Straipsniai periodiniuose leidiniuose:

1) GRIGIENĖ, Jurgita. *Jurisdikcijų konfliktai ir jų sprendimo būdai civilinėse bylose*. *Teisė*, 2004, Nr. 50, p.43-51.

III. Teismų sprendimai:

1. Europos Teisingumo Teismo praktika:

1) Europos Teisingumo Teismo 2006 m. liepos 13 d. sprendimas byloje C-103/05, *Reisch Montage AG prieš Kiesel Baumaschinen Handels GmbH*;

2) Europos Teisingumo Teismo didžiosios kolegijos 2005 m. kovo 1 d. sprendimas byloje C-281/02, *Andrew Owusu v. N.B. Jackson, veikiančią įmonės „Villa Holidays Bal-Inn Villas“ vardu ir kt.*;

3) Europos Teisingumo Teismo 2002 m. vasario 27 d. sprendimas byloje C-37/00, *Herbert Weber v Universal Ogden Services Ltd*;

4) Europos Teisingumo Teismo 1999 m. balandžio 27 d. sprendimas byloje C-99/96, *Hans-Hermann Mietz v Intership Yachting Sneek BV* (1999), ECR I-2277;

- 5) Europos Teisingumo Teismo 1998 m. spalio 27 d. sprendimas byloje C-51/97, *Réunion Européenne SA v. Spliethoff's Bevrachtingskantoor BV* (1999), I L Pr. 205;
- 6) Europos Teisingumo Teismo 1998 m. lapkričio 17 d. sprendimas byloje C-391/95, *Van Uden Maritime BV (t/a Van Uden Africa Line) v. Kommanditgesellschaft in Firma Deco-Line and others* (1998), ECR I-07091;
- 7) Europos Teisingumo Teismo 1997 m. kovo 20 d. sprendimas byloje C - 295/95, *Farrell v. Long* (1997), ECR I-1683;
- 8) Europos Teisingumo Teismo 1997 m. vasario 27 d. sprendimas byloje C-220/95, *Van Den Boogaard v. Laumen* (1997), ECR I-1147;
- 9) Europos Teisingumo Teismo 1997 m. vasario 20 d. sprendimas byloje 106/95, *Mainschffahrts-Genossenschaft eG (MSG) v. Les Gravières Rhénanes SARL* (1997), ECR I-911;
- 10) Europos Teisingumo Teismo 1997 sausio 9 d. sprendimas byloje C-385/95, *Rutten v. Cross Medical* (1997), ECR I-57;
- 11) Europos Teisingumo Teismo 1995 m. rugsėjo 19 d. sprendimas byloje C-364/93, *Marinari v. Lloyd's Bank* [1995], ECR I-2719;
- 12) Europos Teisingumo Teismo 1995 m. kovo 28 d. sprendimas byloje C-346/93, *Kleinwort Benson Ltd v. Glasgow City Council* (1996), ECR I-615;
- 13) Europos Teisingumo Teismo 1993 m. balandžio 21 d. sprendimas byloje C-172/91, *Sonntag v. Waidmann* (1993), ECR I-1963;
- 14) Europos Teisingumo Teismo 1992 birželio 17 m. d. sprendimas byloje C-26/91, *Jakob Handte & Co GmbH v. Traitments Mecano – Chimiques des Surfaces SA* (1992), ECR I – 3967;
- 15) Europos Teisingumo Teismo 1992 m. kovo 26 d. sprendimas byloje 189/87, *Reichert and Kockler v. Dresdner Bank* (1992), ECR I-2149;
- 16) Europos Teisingumo Teismo 1991 m. liepos 25 d. sprendimas byloje C-190/89, *Marc Rich & Co v. Società Italiana PA* (1981), ECR I-3855;
- 17) Europos Teisingumo Teismo 1991 m. birželio 27 d. sprendimas byloje C-351/89, *Overseas Union* [1991], ECR I-3317;
- 18) Europos Teisingumo Teismo 1990 m. sausio 11 d. sprendimas byloje C-220/88, *Dumez v. Hessische Landesbank* [1990], ECR I-49;
- 19) Europos Teisingumo Teismo 1989 m. vasario 15 d. sprendimas byloje 32/88, *Six Constructions v. Humbert* (1989), ECR 341;

- 20) Europos Teisingumo Teismo 1988 m. rugsėjo 27 d. sprendimas byloje 189/87, *Kalfelis v. Schröder and others* (1988), ECR 5565;
- 21) Europos Teisingumo Teismo 1988 m. kovo 8 d. sprendimas byloje C-9/87, *SPRL Arcado v. SA Haviland* (1988), ECR 1539;
- 22) Europos Teisingumo Teismo 1987 m. gruodžio 9 d. sprendimas byloje C-218/86, *SAR Schotte v. Parfums Rothschild* (1987), ECR 4905;
- 23) Europos Teisingumo Teismo 1987 m. gruodžio 8 d. sprendimas byloje 144/86, *Gubish Mashinenfabrik KG v. Palumbo* (1987), ECR 4861;
- 24) Europos Teisingumo Teismo 1987 m. sausio 15 d. sprendimas byloje 266/85, *Shenavai v. Kreischer* (1987), ECR 239;
- 25) Europos Teisingumo Teismo 1984 m. birželio 7 d. sprendimas byloje C-129/83, *Zelger v. Salinitri* [1984], ECR 2397;
- 26) Europos Teisingumo Teismo 1983 m. kovo 22 d. sprendimas byloje C-34/82, *Martin Peters Bauunternehmung GmbH v. Zuid Nederlandse Aannemers Vereniging* (1983), ECR 987;
- 27) Europos Teisingumo Teismo 1982 m. gegužės mėn. 26 d. sprendimas 133/81, *Ivenel v. Schwab* (1982), ECR 1891
- 28) Europos Teisingumo Teismo 1982 m. kovo 4 d. sprendimas byloje C-38/81, *Effer Spa v. Kantner* (1982), ECR 825;
- 29) Europos Teisingumo Teismo 1981 m. kovo 18 d. sprendimas byloje C-139/80, *Blankaert & Willems v. Trost* (1981), ECR 819;
- 30) Europos Teisingumo Teismo 1980 m. gruodžio 16d. sprendimas byloje C-814/79, *Netherlands State v. Rüffer* (1980), ECR 3807;
- 31) Europos Teisingumo Teismo 1980 m. kovo 6 d. sprendimas byloje C-120/79, *De Cavel v. De Cavel (Nr. 2)* (1980), ECR 731;
- 32) Europos Teisingumo Teismo 1980 m. sausio 17 d. sprendimas byloje 56/79, *Zelger v. Salinitri* (1980), ECR 89;
- 33) Europos Teisingumo Teismo 1979 m. vasario 22 d. sprendimas byloje C-133/78, *Gourdain v. Nadler* (1979), ECR 733;
- 34) Europos Teisingumo Teismo 1978 m. lapkričio 22 d. sprendimas byloje C-33/78, *Somafer SA v Saar-Ferngas AG* (1978), ECR 2183;
- 35) Europos Teisingumo Teismo 1978 m. birželio 21 d. sprendimas byloje C-150/77, *Bertrand v. Paul Ott KG* (1978), ECR 1431;

36) Europos Teisingumo Teismo 1976 m. lapkričio 30 d. sprendimas byloje 21/76, *Bier v. Mines de potasse d'Alsace* (1976), ECR 1735;

37) Europos Teisingumo Teismo 1976 m. spalio 14 d. sprendimas byloje C-29/76, *LTU v. Eurocontrol* (1976), ECR 1541;

38) Europos Teisingumo Teismo 1976 m. spalio 6 d. sprendimas byloje 14/76, *De Bloos v. Bouyer* (1976), ECR 1497;

39) Europos Teisingumo Teismo 1976 m. spalio 6 d. sprendimas byloje 12/76, *Tessili Italiana Como v. Dunlop AG* (1976), ECR 1473;

1. Užsienio valstybių nacionalinių teismų praktika:

1) Anglijos Lordų Rūmų 1999 m. sprendimas byloje *Kleinwort Benson Ltd v. Glasgow City Council* (1999), 1 AC 153;

2) Anglijos Apeliacinio Teismo 1997 m. sprendimas byloje *Boss Group Ltd. V. Boss France SA* (1997), 1 WLR 351;

3) Norvegijos Tonsbergo mieto Apeliacinio teismo 1997 m. sprendimas byloje *Saba Molnlycke AS v. Procter & Gamble Scandinavia Inc.* (1997), 1 L Pr. 704

4) *Medway Packaging Ltd. V. Meuer Maschinen GmbH & Co KG* [1990] 2 Lloyds Rep.112, CA;

3. Lietuvos Respublikos teismų praktika:

1) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. lapkričio 8 d. nutartis civilinėje byloje *H. Hansel v.c. Mortensen Mantel Kostume Kleider GmbH v. AB „Dainava“*, Nr. 3K-7-404, kat. 130.3;

2) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. kovo 6 d. nutartis civilinėje byloje *„Bleiras“ v. „TIMA TRANSPORTS“*, Nr.3K-3-170, kat. 130.1.2 (S);

IV. Travaux preparatoires:

1. 1979 m. kovo 5 d. Jenard pranešimas dėl Konvencijos dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo bei vykdymo, priimtos Briuselyje 1968 m. rugsėjo 27 d. (OL, 1979 C 59, p. 1);

2. 1979 m. kovo 5 d. Schlosser pranešimas dėl Konvencijos dėl Danijos Karalystės, Airijos ir Jungtinės Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Karalystės prisijungimo prie Konvencijos dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose

pripažinimo bei vykdymo ir prie Protokolo dėl Europos ETT įgaliojimų ją aiškinti, pasirašyto Liuksemburge 1978 m. spalio 9 d. (OL, 1979 c 59, p. 71);

V. Elektroniniai dokumentai:

1. Lietuvos Respublikos Seimas. 1957 m. kovo 25 d. Europos Ekonominės bendrijos steigimo sutartis [interaktyvus]. 2005 [žiūrėta 2007-03-10]. Prieiga per Internetą:

<http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_1?p_id=27086&p_query=&p_tr2=2>;

2. Lietuvos Respublikos Seimas. 1968 m. Briuselio konvencija dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose vykdymo (suvestinė redakcija) Protokolas dėl Teisingumo Teismo įgaliojimų aiškinti 1968 m. konvenciją (suvestinė redakcija) (98/C 27/02) [interaktyvus]. 1998 -01-26 [žiūrėta 2007-03-10]. Prieiga per Internetą:

<http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_1?p_id=45068&p_query=&p_tr2=2>;

3. Tarptautinės privatinės teisės Hagos konferencija. Preliminary Draft Convention on Jurisdiction and Foreign Judgements in Civil and Commercial Matters [interaktyvus]. 1999–10-30 [žiūrėta 2007-03-12]. Prieiga per Internetą:

<<http://www.hcch.net/enconventions/draft36e.html>>